

Sisällys

PÄÄKIRJOITUS

- Militarismi Suomessa
Noora Kotilainen & Leena Vastapuu 3

ARTIKKELIT

- ☞ ”Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää”:
Lapin ja Saamenmaan militarisaatio kolonialismin tulkintakehyksessä
Laura Junka-Aikio 11
- ☞ Suomen Nato-jäsenyyden legitimointi menneisyyttä koskevien käsitysten
näkökulmasta
Miina Kaarkoski, Teemu Häkkinen & Helena Kilpeläinen 29

KATSAUSARTIKKELIT

- ☞ Sukupuolittunut turvallisuus: Feministinen analyysi kevään 2022 Nato-keskustelusta
suomalaisessa mediassa
Lotta Kivelä 49
- ☞ Parolan panssarimuseo suomalaisen militarismin temppeleinä
Karim Maïche & Vadim Romashov 59

KESKUSTELUA

- Muistiinpanoja keväältä 2022
Aiju Salminen 71
- Arkipäivän episodit – Miten militarismi kietoutuu arkipäiviini?
Meeri Tiensuu 74
- Ohjeita kirjoittajille 81

Militarismi Suomessa

Filosofi ja kielitieteilijä Erik Ahlman jakoi vuonna 1939 ilmestyneessä teoksessaan *Kulttuurin perustekijöitä* arvot yhdeksään eri alakategoriaan. Ahlmanin mukaan arvot voitiin jaotella hedonistisiin, vitalisiin, esteettisiin, tiedollisiin, uskonnollisiin, sosiaalisiin, eettisiin, oikeudellisiin ja mahtiarvoihin. Kulttuurin Ahlman käsitti arvoperustaiseksi yhteisöksi, jossa vallitsi yleisesti hyväksytty käsitys arvokategorioiden tärkeysjärjestyksestä. Tästä puolestaan muodostui kulttuurin ydin, eetos, joka Ahlmanin mukaan heijastui kaikkiin sen eri osaluokiin aina tieteestä ja taiteesta teknologiaan ja yhteiskunnallispoliittiseen elämään. Ahlman korosti, että koska useimpiin käsitteisiin on sisäänrakennettuna myönteinen tai kielteinen arvostus, ei ole sattumanvaraista, minkälaista käsitteistöä erilaisissa keskustelutilanteissa käytetään. (Ahlman 1976, 103–104, ks. myös Salmela 2007.)

Tasavallan presidentti Alexander Stubb on linjannut Suomen ulkopoliittikan noudattavan ”arvopohjaista realismia”. Stubb on määritellyt arvopohjaisuuden tarkoittavan politiikkaa, jossa sitoudutaan vapauteen, tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen, sekä liberaalidemokratiaan, oikeusvaltioon ja vähemmistöjen suojeluun. Realismi-osa taas tarkoittaa Stubbin mukaan sen hyväksymistä, etteivät kaikki maailman valtiot jaa näitä arvoja mutta näidenkin toimijoiden kanssa on tästä huolimatta voitava toimia ja tehdä yhteistyötä (Kervinen 2024; Kangas 2024). Tämän ympäriryöänä ja ristiriitaisena nähdyn käsitteparin sisältö ja merkitys on herättänyt kriittistä keskustelua; esimerkiksi ulkoasianvaliokunnan puheenjohtaja Kimmo Kiljunen (sd) mukaan käsite ”ei oikeastaan kerro sen politiikan sisällöstä mitään”, sillä yhtäältä kaikella poliittisella toiminnalla on aina arvopohja ja toisaalta epämääräinen käsite mahdollistaa omien kapeiden etujen ajamisen ylevien arvojen siivellä (Kervinen 2024).

Erik Ahlmanin arvojaottelun kautta voidaan mielekkäästi tarkastella arvopohjaisen realismin kaltaisia poliittisia linjauksia ja niiden taustalta löytyviä yhteiskunnallisia arvovalintoja – ”arvopohjainen” kun itsessään voi Ahlmanin jaottelussa viitata esimerkiksi altruismiin tähtääviin sosiaalisiin arvoihin, kauneutta tavoitteleviin esteettisiin arvoihin, oikeudenmukaisuuteen pyrkiviin oikeudellisiin arvoihin tai valtaa, aseellista voimaa, rikkautta ja voittoa tavoitteleviin mahtiarvoihin. Kiljusen arvopohjaiselle realismille esittämä kritiikki liittyykin juuri tähän problematiikkaan.

Kansainvälisen politiikan teoriaperinteessä klassisella realismilla viitataan ihmisluonnosta kumpuavaan jatkuvaan valtataisteluun, jossa määrittelevänä piirteenä ovat valtioiden kansalliset edut ja vahvimman laki. Klassiset realistit kehittivät ajatteluaan pitkälti idealistista teoriaperinnettä vastaan, jossa tunnustettiin voimapolitiikan ja kansainvälisen järjestelmän anarkistinen luonne mutta pidettiin samalla oleellisena pyrkiä sellaiseen kansainväliseen järjestelmään, jossa toimintaa säädeltiin sopimusoikeudellisesti ja kaikkia valtioita velvoittavasti. Idealistien perimmäisenä pyrkimyksenä oli saavuttaa rauhantila, jossa kollektiivisella toiminnalla ja laajalla sopimus pohjaisuudella pystyttäisiin suitsimaan kansainvälisten toimijoiden vallanhalua ja itsekkäitä intressejä. Realistien ja idealistien politiikkakäsitys ja niihin liittyvät arvot siis poikkeavat vahvasti toistaan. Ahlmanin jaottelun mukaisesti realisteille keskeisiä ovat mahtiarvot, kun idealistit taas varsin vastakkaisesti korostavat oikeudenmukaisuusarvoja.

Kansainvälisen politiikan teoriaperinteen kontekstista tarkasteltuna ”arvopohjainen realismi” – jossa keskeisiksi arvoiksi on nimetty muun muassa vapaus, oikeusvaltio, tasa-arvo sekä vähemmistöjen suojelu, mutta toiminnan ohjenuoraksi realismi – on ristiriitainen tai peräti tyhjä, kuten käsitteen kritiikissä onkin tuotu esiin. Stubb vaikuttaa haluavan puhutella yhtäaikaaisesti niin voimapolitiikkaa ja mahtiarvoja korostavia realisteja kuin oikeudenmukaisuusarvoja painottavia idealisteja. Samalla käsitepari mahdollistaa ristiriitaiset linjanvedot, kuten kansamurhaa toteuttavalta Israelilta ostettavien asejärjestelmien rajaamisen arvokeskustelun ulkopuolelle kansallista etua painottavan realismin nimissä (Huhtanen 2024).

Suomen viimeaikaiset ulkopoliittiset linjanvedot osoittavat, kuinka kaksijakoisen doktriinin mukainen ulkopoliittikka on todellisuudessa pelkistynyt klassisen realismin todellisuuskäsityksen ja militaristisen ajattelun mukaiseen toimintaan. Tällaisessa ulkopoliitikassa sotilaalliset arvot ja (oma) aseellinen turvallisuus asetetaan arvoasteikon kärkeen, kun taas vähempiarvoisena pidetyt sosiaaliset, eettiset ja oikeudelliset arvot ovat saaneet väistyä ”kovien tosiasioiden” edessä. Ehkäpä Stubbin doktriinia voidaankin ajatella laajempänä inhorealistisena vertauskuvana nykyisen kansainvälisen järjestelmän tilasta ja sen puitteissa tapahtuvasta politikoinnista, aikana, jona militarismi voimistuu ja sopimuserustainen kansainvälinen järjestelmä murenee. Ainakin ”arvopohjainen realismi” kuvaa osuvasti vastikään sotilaallisesti liittoutuneen ja itäraajansa varsin kyseenalaisella poikkeuslailla hiljattain sulkeneen Suomen nykyistä ulkopoliittikkaa, jossa oikeusvaltioperiaate, ihmisoikeudet ja idealismi ovat jääneet mahtiarvojen saappaan alle. Arvopohjaisen realismin aikakauden ulkopoliittikkaamme voikin nähdä muistuttavan kiusallisesti kylmän sodan ajan suomettunutta linjaa: jälleen vaikenemme sotarikosten ja kansainvälisen oikeusperustaisen järjestelmän murenemisen edessä silloin, kun sääntöjen rikkojana on vahva liittolaisemme tai sen läheinen liittolainen.

Tässä militarisaatiota käsittelevässä teemanumerossa tarkastellaan Suomessa vallitsevaa kulttuurin eetosta, sen taustalla vaikuttavaa arvopohjaa sekä eetoksen muutoksia ja jatkuvuuksia. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat militarismi ja suomalaisen yhteiskunnan militarisaatio. Militarismilla tarkoitetaan sotilaallisten arvojen ja käytäntöjen moninaisia yhteiskunnallisia ilmentymiä sekä ideologiaa, joka kannattelee sotilaallisen vallan varsin kyseenalaistamatonta yhteiskunnallista asemaa. Militarismilla viitataan myös asenteisiin, joissa asevarainen turvallisuus ja sotaan valmistautuminen nähdään normaaleina, ja jopa toivottavina ilmiöinä. Militarisaatiolla taas tarkoitetaan niitä prosesseja, joissa sotilaalliset arvot ja käytännöt leviävät, ilmenevät ja vakiintuvat yhteiskunnassa. (Hast & Kotilainen 2022; 2024; Enloe 2007; Åhäll 2016.)

Aikana, jolloin sekä kansallinen että kansainvälinen huomio on keskittynyt asevarusteluun ja sotilaalliseen liittoutumiseen, on erityisen tärkeää tarkastella kriittisesti suomalaista militarismia ja yhteiskunnassamme käynnissä olevia militarisaatioprosesseja. Tässä teemanumerossa keskitytään erityisesti sotilaallisen vallan ja arvojen asemaan Suomessa ja tarkastellaan suomalaisen yhteiskunnan militarisaatiota. Kriittinen militarismitutkimus on sotatieteiden, yhteiskuntatieteiden ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen pohjalle rakentunut tutkimusala. Sen piirissä tarkastellaan asevoimiin, niiden valtaan ja käytäntöihin, sekä sodankäyntiin, sotaan ja sen kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin liittyviä aiheita kriittisellä ot-

teella, usein normatiivisia käsityksiä purkaen ja totunnaisuuksia haastaen (Basham 2024b; Hast & Kotilainen 2022; 2024; Vastapuu ym. 2024). Vaikka militarismin tutkimuksella on pitkä historia (ks. Mabee & Vucetic 2018; Enloe 2000), sen kysymystenasetteluiden ulottaminen suomalaisen yhteiskunnan tarkasteluun on vielä melko tuoretta ja vähäistä, mutta iloksemme selvästi lisääntymään päin. Tässä *Kosmopoliksen* numerossa esitellään tuoretta tutkimusta viimeaikaisesta suomalaisesta militarismista ja militarisaatiokehityksestä sekä tarkastellaan sotilaallista valtaa ja sen ilmenemismuotoja kansallisessa kontekstissa.

Numeron avaa Laura Junka-Aikion artikkeli ”Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää’: Lapin ja Saamenmaan militarisaatio kolonialismin tulkintakehyksessä”. Junka-Aikio käsittelee tekstissään militarisaatiokehitystä Lapissa ja Saamenmaalla lähtökohtanaan tuoda esille paikallisväestön näkökulmia Nato-jäsenyyden myötä alueella lisääntyneisiin sotaharjoituksiin ja infrastruktuurihankkeisiin. Näillä muutoksilla on väistämättä merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi aluekehitykseen ja saamelaiden oikeuksiin, mutta paikalliset näkökulmat ovat jääneet katveeseen niin hankkeiden suunnittelussa kuin niiden vaikutusten arvioinnissa.

Junka-Aikion mukaan Pohjois-Suomen militarisaation perustana on tyhjän maan harha, joka sivuuttaa paikallisten oikeudet. Tämä puolestaan vahvistaa kolonialistisia valtasuhteita ja ohjaa aluekehitystä ulkopuolisten intressien ehdoilla. Rikkaaseen haastatteluaineistoon nojaten Junka-Aikio valaa artikkelissaan perustan pohjoismaiselle dekoloniaalille militarisaatio-tutkimukselle, jonka keskiössä ovat militaarinen maankäyttö, militarisaation kolonialistinen maantiede sekä näiden kehityskulkujen haastaminen. Junka-Aikion artikkeli onkin tärkeä teoreettinen ja empiirinen avaus kansallisen kontekstin lisäksi myös alueellisella tasolla (ks. myös Junka-Aikio 2024). Pohjolan käynnissä oleva militarisaatiokehitys on herättänyt laajaa keskustelua myös alueellisesti, esimerkiksi *Feminisms and Wars* -verkoston tutkijoiden parissa. Verkoston tutkijat ovat eritelleet alustavia löydöksiään niin Suomen (Hast ym. 2024), Ruotsin (Berg & Fredriksson 2024; Åhäll 2024), Norjan (Gjørsv 2024) kuin Islanninkin (Ómarsdóttir 2024) konteksteista.

Sotilaallisesti liittoutunut Pohjola, sen uusi geopoliittinen painoarvo ja tähän liittyvä militarismi herättävät kysymyksiä myös liittoutumiseen johtaneista diskursseista. Miina Kaarikoski, Teemu Häkkinen ja Helena Kilpeläinen tarkastelevat artikkelissaan ”Suomen Nato-jäsenyyden legitimointi menneisyyttä koskevien käsitysten näkökulmasta” jäsenyyskeskusteluissa ilmenneitä viittauksia Suomen historiaan. Kirjoittajat kiinnittävät erityistä huomiota menneisyyteen liittyviin historiallispoliittisiin käsityksiin, joiden varaan Suomen jäsenyysprosessin legitimitetti rakennettiin yhtäältä parlamentaarisisissa debateissa ja toisaalta kansalaisten keskusteluissa. Nojaten Parlamenttisampo-tietokannasta kerättyihin dokumentteihin (parlamentaarinen taso) ja haastatteluihin reserviläisjärjestöihin liittyneiden ja reservistä eronneiden parissa (kansalaistaso) kirjoittajat osoittavat Nato-jäsenyyden legitimoinnin taustalla vallinneen historiallisiin kokemuksiin pohjautuvan syvän pelon Venäjän mahdollisesta hyökkäyksestä Suomeen. Menneisyyden traumoihin perustuvan argumentoinnin valossa sotilaallinen liittoutuminen näyttäytyi tutkijoiden koostamissa aineistoissa rationaalisena vaihtoehtona muuttuneessa geopoliittisessa tilanteessa samalla, kun kriittiset äänet ohitettiin.

Kaarkosken, Häkkisen ja Kilpeläisen löydökset ovatkin osuva kuvaus militarisoitumisen lainalaisuuksista, joissa näkökulma kapenee aseelliseen turvallisuuteen, ratkaisuja perustellaan pääasiassa maanpuolustuksellisin argumentein, vaihtoehtoiset näkökulmat hiljennetään ja kriittisen keskustelun tarve ohitetaan.

Kuten Cynthia Enloe (2000) on osoittanut, militarisaatio ei ole koskaan sukupuolineutraalia. Lotta Kivelän katsausartikkeli ”Sukupuolittunut turvallisuus: Feministinen analyysi kevään 2022 Nato-keskustelusta suomalaisessa mediassa” tarjoaa erinomaisen esimerkin siitä, mitä tämä tarkoitti Nato-jäsenyydestä käydyissä julkisissa debateissa Suomessa. Kivelä keskittyy turvallisuuspoliittiseen mediakeskusteluun huomioiden erityisesti turvallisuuskäsitysten rakentumista mediassa sukupuolen näkökulmasta. Palkittuun pro gradu -tutkielmaansa (Kivelä 2023) pohjautuvassa ja feministiseen turvallisuuden tutkimukseen ankkuroituvassa artikkelissaan Kivelä analysoi Nato-keskustelua suomalaisessa lehdistössä Nato-kannatuksen jyrkän nousun aikana alkuvuonna 2022, jolloin myös Suomen jäsenyyttä sotilasliittoon valmisteltiin. Hän kysyy yhtäältä, kenen äänet keskustelussa kuuluivat ja toisaalta millaista turvallisuutta median esityksissä suosittiin. Kivelä havaitsee miesten äänten merkittävän yliedustuksen ja osoittaa perinteisen, varsin kapean, maskuliinisen ja militaristisen turvallisuuskäsityksen vallitsevuuden mediassa.

Kivelän artikkeli korostaakin sukupuolen keskeistä roolia turvallisuuskeskustelujen rakentumisessa, nostaan myös esille kotimaisessa tutkimuksessa edelleen hyvin vähälle huomiolle jäänyttä median asemaa nykyisten turvallisuuskäsitysten muodostumisessa ja militarisoitumiskehityksessä. Toimivan, demokraattisen yhteiskunnan perustana on keskustelevuus, avoimuus, moniäänisyys ja yhdenvertaisuus, ja näiden arvojen vartijana toimii vapaa, kriittinen, riippumaton ja moniääninen media. Militarisoituneen yhteiskunnallisen ilmapiirin ja valtiollisen politiikan vahva vaikutus mediaan, sen näkökulmiin ja moniäänisyyteen kriisien ja sotien aikana on kansainvälisessä tutkimuksessa laajasti tunnistettu ilmiö (Allan & Zelizer 2004; Chomsky & Hermann 1998; Luostarinen 1994). Tiedämme asevoimien myös olevan taitavia vaikuttajia yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin sodasta ja turvallisuudesta, myös median ja myös viihteen välityksellä (Kotilainen 2016; Luostarinen 1994; Weber 2006; Virilio 1989). Vaikka nyky-Suomessa miesten äänet, perinteiset turvallisuuskäsitykset ja univormupukuiset turvallisuusasiantuntijat dominoivat sodasta käytyä mediakeskustelua (ks. Kivelä 2023; Vastapuu ym. 2024; Hast ym. 2024), on kriittinen tutkimus median roolista Suomen militarisaatiokehityksessä toistaiseksi vähän tutkittu aihe.

Median ja militarisaation suhteen tarkastelu osoittaa, että vaikka militarismi usein yhdistetään juuri kansainvälisen ja valtiollisen politiikan ylätasolle ja aseellisiin konflikteihin, militarismin vahvistumisen ehtona on jokapäiväisissä käytänteissä tapahtuva arjen militarisaatio. Mikä tahansa – myös media – voi militarisoitua sotilaallisten arvojen, käytäntöjen ja asenteiden valuessa sotilaallisesta ja valtiollisesta tilasta siviilitilaan, kulttuuriin ja arkielämään. Militaristisia ratkaisuja poliittisiin ongelmiin suosivat sekä sotilaallisia arvoja ja toimintaa normalisoivat ajattelutavat ja arvostukset omaksutaan usein totunnaisissa kulttuurisissa ja arkisissa käytänteissä; voidaan puhua jopa *mielten militarisaatiosta* (Vastapuu ym. 2024; Hast ym. 2024). Kansainvälistä tutkimusta arjen militarisaatiosta on tehty jo vuosikymmenten ajan

(esim. Enloe 1990; 2000; Åhäll 2016; Basham 2024a), mutta suomalaisen arjen militarisaatiota käsittelevä tutkimus on edelleen vähäistä (vrt. Hast ym. 2024; Vastapuu ym. 2024; Maïche 2024; Luoma-aho 2024; Hast & Kotilainen 2024, 23–27). Yksi tämän teemanumeron tavoitteista onkin täydentää olemassa olevaa tutkimusta ja herättää keskustelua arjen militarisaation ja arkisen militarismin ilmenemismuodoista Suomessa.

Karim Maïchen ja Vadim Romashovin katsausartikkelin ”Parolan panssarimuseo suomalaisen militarismin temppeleinä” teemana on museokonteksteissa tapahtuva arjen militarisaatio. Parolan panssarimuseo on suomalaisten panssari- ja panssarintorjuntajoukkojen historiaa erityisesti aseiden ja esineistön kautta esittelevä suosittu museo. Artikkelissa museon esineistöön ja esillepanoon punoutuvaa militarismia tarkastellaan yhtäältä museotutkimuksen ja toisaalta autoetnografisen menetelmän keinoin. Maïchen ja Romashovin mukaan esineistö ei ainoastaan toimi suomalaisen militarismin näyttämönä, vaan museo jopa osallistuu viholliskuvien luomiseen ja toisintamiseen omien (institutionalisoituneiden) käytäntöjensä kautta.

Tarkastelemalla museokontekstia, sen materiaalisuutta ja sota-aiheisten näyttelyiden roolia yhteiskunnallisessa militarisoitumisessa Maïchen ja Romashovin artikkeli myös tuo Suomen kontekstiin ”Sotaa toisin keinoin” -tutkimussuuntausta (engl. *War through other stuff*, WTOS; ks. Whitmore & Harrison 2021). WTOS-tutkimuksessa tarkastellaan laaja-alaisesti ja monenlaisista aineistoista käsin sotaisuuden, sodan vaikutusten ja läsnäolon ilmenemistä yhteiskunnissamme. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi materiaalisessa kulttuurissa, ajattelussa, käyttäytymisessämme ja arkemme läpäisevissä käytännöissä ilmenevää sotaisuutta, aina vapaa-ajan vietosta muistamisen tapoihin sekä lasten leikkeihin. Panssarimuseon näyttelyiden äärellä Maïche ja Romashov kysyvät, miksi on usein niin helppoa tunnistaa militarisaatio ja jopa kritisoida sen ilmenemistä muissa maissa ja kaukaisemmissa (geo)poliittisissa konteksteissa mutta jättää kotikasvuinen militarismi, menneiden sotien paatoksellinen muistelu ja nykyisten viholliskuvien hurmoshenkinenkin lietsonta kriittisten katseiden ulkopuolelle.

Artikkelissa käsitellään myös kirjoittajia kohtaan suomalaisessa mediassa nousseita vahvoja reaktioita palaten näin median ja militarisaation tematiikkaan. Museosta kriittisiä huomioita nostaneisiin tutkijoihin kohdistunut, asiattomaksi ja jopa rasistiseksi äitynyt, maallittaminen tuo vääjäämättä mieleen ajatuksen sotamuseoista jonkinlaisina puolipyhinä paikoina (vrt. Winter 2013; Åse & Wendt 2021), eräänlaisina sotaa glorifioivina temppeleinä, joiden kritisoimista pidetään (kansallisen kunnian) loukkauksena. Tavat, joilla tutkijoiden argumentit – ja myös tutkijat itsensä – pyrittiin julkisuudessa vaientamaan, heijastelevat solvaavia *ad hominem* -hyökkäyksiä, joilla militaristista konsensusta rikkovia ääniä on viime aikoina maassamme hiljennetty. Keskustelutilan supistuminen ja kapeasti määritellystä (kansallisesta) normista poikkeavien näkökulmien leimaaminen vaarallisiksi ja siksi vaimennettaviksi onkin keskeinen militarisoituneen ilmapiiirin indikaattori (ks. Vastapuu ym. 2024).

Sarjakuvataiteilija Aiju Salmisen militarisaation arkisuutta ja henkilökohtaisuutta käsittelevä sarjakuva ”Muistiinpanoja keväältä 2022” kääntää katseen kodin ja päivittäisen elämämme, ajatustemme ja mieltemme militarisaatioon (Vastapuu ym. 2024; Hast ym. 2024). Salmisen sarjakuvaepisodit kuvaavat Ukrainan sodan syyttymisen vaikutuksia ajatteluumme ja arkeemme täällä Suomessa; sitä, kuinka yhtäkkiä tavallinen, jokapäiväinen ja totuttu näyt-

täytyikin uudessa valossa sodan tultua lähemmäs meitä. Kevätalvella 2022 moni suomalainen koki, että Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan vaikutti perustavanlaatuisella tavalla myös henkilökohtaiseen ajatteluun ja toimintaan. Valtiollisen tai kansainvälisen politiikan lisäksi moni pakkasi reppuaan, mielessään mahdollinen väestösuojan lähtö, pohti evakointireittejä tai mahdollista sodanajan sijoituspaikkaansa asevoimissa. Sota, ja sodan uhka, sen käytännöt ja logiikka ovatkin aina hyvin henkilökohtaisia ja koskettavat laajasti koko yhteiskuntaa, ulotuen myös elämän yksityisimmille alueille.

Tätä teemaa jatkaen numeron päättää Meeri Tiensuun keskusteluteksti ”Arkipäivän episodit – Miten militarismi kietoutuu arkipäiviin?”. Tiensuu käsittelee henkilökohtaisten, jokapäiväisten ”episodien” kautta – kuvaamalla näennäisesti toisistaan irrallisia keskusteluja, kohtaamisia ja kokemustenvaihtoja – militarisaation ja militarismin ilmenemistä arjessamme ja ajattelussamme nyky-Suomessa. Teksti rakentuu feministisen rauhantutkimuksen perinteelle ja militarismia kriittisesti tarkastelevalle itserefleksiiviselle otteelle, ja tuo arkisen ”keittiöpuheen” (engl. *kitchen table reflectivity*, ks. Kohl & McCutcheon 2015) kautta esiin asemitumistemme, positionaalisuuksiemme ja identiteettimme rakentumista osana yhteiskuntaa ja sen muutoksia.

Salmisen sarjakuva ja Tiensuun teksti tarkastelevat sitä, kuinka yhteiskunnan militarisaatio vaikuttaa arkisiin tapoihimme, toimintaamme, mieliimme ja siihen, miten näemme maailman ympärillämme. Nämä arjen militarisaatiota henkilökohtaisen kautta lähestyvät rohkeat näkökulmat haastavatkin meitä kaikkia havainnoimaan militaristisen ideologian ja militarisoitumisprosessien vaikutusta jokapäiväiseen elämäämme ja ajatteluamme.

Toivomme, että tämä teemanumero rohkaisee uusia tutkijoita tarkastelemaan kriittisellä otteella myös oman yhteiskuntamme militarismia, herättää keskustelua militarismista ja militarisaatiosta Suomessa sekä kannustaa kaikkia numeron lukijoita tarkkailemaan ja tunnistamaan militarismin ilmenemismuotoja arkielämässään.

Helsingissä ja Turussa 5.11.2024,

Noora Kotilainen & Leena Vastapuu

Lähteet

Ahlman, Erik (1976/1939): *Kulttuurin perustekijöitä: kulttuurifilosofisia tarkasteluja*. 2. painos. Gummerus.

Allan, Stuart & Barbie Zelizer (toim.) (2004): *Reporting war. Journalism in wartime*. Routledge.

Basham, Victoria (2024a): ”Everyday modalities of militarization: Beyond unidirectional, state-centric, and simplistic accounts of state violence”. *Critical Military Studies*. <https://doi.org/10.1080/23337486.2022.2070692>

Basham, Victoria (2024b): ”Mitä on kriittinen militarismitutkimus?” Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.

Berg, Elin & Emma Fredriksson (2024): ”Don’t say peace: Militarisation and the shrinking space for critical voices in the Swedish NATO debate”. *Critical Studies on Security*, 12(3), 235–239. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358643>

Chomsky, Noam & Edward Hermann (1998): *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Pantheon.

- Enloe, Cynthia (1990): *Bananas, beaches and bases: Making feminist sense of international politics*. University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2000): *Maneuvers: The international politics of militarizing women's lives*. University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2007): *Globalization and militarism. Feminists make the link*. Rowman and Littlefield.
- Gjørsv, Gunhild Hoogenes (2024): "Rupturing the illusion of Nordic peace – and where to go from here". *Critical Studies on Security*, 12(3), 250. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358646>
- Hast, Susanna & Noora Kotilainen (2022): "Suomi ja kriittisen militarismin tutkimuksen tarve". *Kosmopolis*, 51(4), 27–45.
- Hast, Susanna & Noora Kotilainen (toim.) (2024): *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Hast, Susanna, Noora Kotilainen, Tiina Seppälä, Saara Särmä & Leena Vastapuu (2024): "Making feminist sense of militarisation of the mind". *Critical Studies on Security*, 12(3), 229–234. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358642>
- Huhtanen, Jarmo (2024): "Stubb asekaupoista Israelin kanssa: 'Näissä kysymyksissä me menemme turvallisuus edellä'". *Helsingin Sanomat*, 18.9.2024.
- Junka-Aikio, Laura (2024): "Training on Terra Nullius? A decolonial approach to militarisation in Sápmi and Northern Finland". *Critical Studies on Security*, 12(3), 245–249. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358645>
- Kangas, Laura (2024): "Tätä tarkoittaa Stubbin 'arvopohjainen realismi'. *Yle uutiset*, 14.6.2024. <https://yle.fi/a/74-20093832/64-3-235009>
- Kervinen, Elina (2024): "Stubbin linjalle kovaa kritiikkiä – 'Pahimmillaan raadolliset intressit varmistetaan'". *Helsingin Sanomat*, 5.9.2024.
- Kivelä, Lotta (2023): *Gendered security discourses in Finnish news media during the NATO discussion in 2022*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kohl, Ellen & Priscilla McCutcheon (2014): "Kitchen table reflexivity: Negotiating positionality through everyday talk". *Gender, Place & Culture*, 22(6), 747–763. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2014.958063>
- Kotilainen, Noora (2016): *Visual theaters of suffering. Constituting the Western spectator in the age of humanitarian world politics*. Väitöskirja. Faculty of Social sciences publications 31. University of Helsinki.
- Luoma-aho, Mika (2024): "Sota huumeita vastaan". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Luostarinen, Heikki (1994): *Mielen kersantit*. Hanki ja Jää.
- Mabee, Bryan & Srdjan Vucetic (2018): "Varieties of militarism: Towards a typology". *Security Dialogue* 49(1–2), 96–108. <https://doi.org/10.1177/0967010617730948>
- Maïche, Karim (2024): "Turvallinen vai turvaton? Militarisointi arjen kohtaamisissa kaupunkitilassa". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Ómarsdóttir, Silja Bára (2024): "A sweater for Zelensky: 'Sending warmth' and mundane militarization in Iceland". *Critical Studies on Security*, 12(3), 240–244. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358644>
- Salmela, Mikko (2007): "Ahlman, Erik". *Ensyklopedia Logos*, 26.9.2007, muokattu 8.9.2014. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/ahlman-erik>
- Vastapuu, Leena, Noora Kotilainen, Saara Särmä & Susanna Hast (2024): "Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Virilio, Paul (1989): *War and cinema. The logistics of perception*. Verso.
- Weber, Cynthia (2006): *Imagining America at war: Morality, politics and film*. Routledge.

- Whitmore, Lucie & Laura S. Harrison (2021): "Beyond the can(n)on: What Is 'war through other stuff'?". *Critical Military Studies*, 7(4), 361–366. <https://doi.org/10.1080/23337486.2021.1945369>
- Winter, Jay (2013): "Museums and the representation of war". Teoksessa: W. Muchitsch (toim.) *Does war belong in museums? The representation of violence in exhibitions*. Transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/transcript.9783839423066.21>
- Åhäll, Linda (2016): "The dance of militarisation: A feminist security studies take on the political". *Critical Studies on Security*, 4(2), 154–168. <https://doi.org/10.1080/21624887.2016.1153933>
- Åhäll, Linda (2024): "Introduction: From peace to war?". *Critical Studies on Security*, 12(3), 225–228. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358641>
- Åse, Cecilia & Maria Wendt (2021): "Gender, memories, and national security: The making of a Cold War military heritage". *International Feminist Journal of Politics*, 24(2), 221–242. <https://doi.org/10.1080/14616742.2021.1920844>

”Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää”: Lapin ja Saamenmaan militarisaatio kolonialismin tulkintakehyksessä

Laura Junka-Aikio¹

Militarisaatio näkyy konkreettisesti Lapissa ja Saamenmaalla esimerkiksi lisääntyvinä sotaharjoituksina ja maanpuolustuksen tarpeisiin vastaavina infrastruktuurihankkeina. Vaikka muutoksilla tulee olemaan kauaskantoisia vaikutuksia paikalliseen elämään, aluekehitykseen ja saamelaisten oikeuksiin, puuttuvat nämä näkökulmat meneillään olevasta militarisaatio- ja maanpuolustuskeskustelusta. Tässä artikkelissa pyrin rakentamaan pohjaa pohjoismaiselle dekoloniaaliselle militarisaatiotutkimukselle, jossa huomio keskittyy erityisesti maan militaariseen käyttöön, militarisaation kolonialistiseen maantieteeseen sekä sen haastamiseen. Artikkelin lopussa syvennyn hetkeksi Etelä-Lapissa sijaitsevaan Rovajärven ampuma-alueeseen liittyviin muutoksiin ja kamppailuihin sekä Saamenmaalla keväällä 2024 järjestetyn mittavan Naton *Nordic Response* -sotaharjoituksen puitteissa nousseisiin kysymyksiin. Esitän, että Pohjois-Suomen militarisaatio etenee tällä hetkellä perustuen pitkälti perinteiseen tyhjän maan harhaan, joka piirtää alueesta kuvaa laajana ei-kenenkään maana, jossa riittää tilaa toimia. Seurauksena on kolonialismin historiasta tuttujen prosessien ja valtasuhteiden vahvistuminen: paikallisten ja saamelaisten äänten ja oikeuksien sivuuttaminen, asuttajakolonialistisen maan haltuunoton syveneminen sekä aluekehitys, joka heijastaa yhä kauempana määrittyviä intressejä ja tavoitteita paikallisen monimuotoisuuden ja kestävyden sijaan.

Avainsanat: Arktinen, kolonialismi, militarisaatio, saamelaiset, sotaharjoitukset

Johdanto

Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 sotilaalliseen turvallisuuteen liittyvät näkökulmat ja oikeuttamisen tavat siirtyivät Suomessa päätöksenteon keskiöön. Samalla tuli vallitsevaksi näkemys Pohjois-Atlantin liitosta (Nato) ainona realistisena tapana varmistaa Suomen turvallisuus ja itsemääräämisoikeus (Harle 2023). Seuraavaksi puolustusyhteistyön laajentamisprosessi ulotettiin myös Yhdysvaltojen kanssa 1.9.2024 voimaan astuneeseen puolustusyhteistyösopimukseen (*Defence Cooperation Agreement*, DCA-sopimus). Sekä virallisissa lausunnoissa että mediassa sopimus on esitetty kyseenalaistamatta järjestelyksi, joka *vahvistaa* Suomen turvallisuutta (Valtioneuvosto 2024; Harju 2023). Kuten Leena Vastapuu ja muut (2024) kirjoittavat, militarisaatiolle on tunnusomaista sotilaalliseen toimintaan liittyvien päätösten esittäminen vailla vaihtoehtoja. Näin aihe eristetään muusta yhteiskunnallisesta keskustelusta, jonka puitteissa toimia tulisi perustella myös esimerkiksi talouden, ympäristön, tasa-arvon tai ihmisoikeuksien näkökulmista. Samalla vallan marginaalissa olevien ryhmien kuten naisten, vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen näkökulmat, tarpeet ja huolenaiheet työnnetään sivuun.

Militarisaatio näkyy konkreettisesti Lapissa ja Saamenmaalla esimerkiksi lisääntyvinä sotaharjoituksina ja maanpuolustuksen tarpeisiin vastaavina infrastruktuurihankkeina. Uusien sopimusjärjestelyiden myötä Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisimmat alueet muodostavat

1 PhD, professori, Lapin yliopisto, <laura.junka-aikio@utaplantland.fi>.

sekä Naton että Yhdysvaltojen näkökulmasta yhtenäisen alueen, jonka Jäämerelle ja Pohjois-Atlantin merireiteille avautuva sijainti Venäjän kupeessa on strategisesti tärkeä ja joka tarjoaa laajat mahdollisuudet harjoitella sodankäyntiä arktisissa olosuhteissa. Lappiin onkin jo ”ruuhkaksi asti” tulijoita (De Fresnes & Martikainen 2023). Mediassa muutos on kehytetty etupäässä myönteiseksi: kansainväliset sotaharjoitukset ja joukkojen pysyvämpi läsnäolo tuovat Pohjois-Suomeen paitsi turvallisuutta myös taloudellista toimeliaisuutta, mittavia investointeja ja vieläpä säpinää sinkkumarkkinoille (*Koti-Lappi* 2024; Pylkkänen 2023; *Lapin Kansa* 2024; Pöyhönen 2023). *Lapin Kansa* hoputtaa lisäämään maanpuolustuksen Lapin keskeiseksi elinkeinoksi malmin, matkailun ja metsien rinnalle. ”Maakunnan on taottava nyt, kun rauta on kuuma” (*Lapin Kansa* 2024). Asiantuntijakeskusteluissa painottuvat erityisesti Lapin hyödyt muille: Pohjois-Suomi toimii Norjan, Ruotsin ja Naton puskurina (*Lapin Kansa* 2022) ja arktinen osaaminen ja olosuhteet tarjoavat mahdollisuuden kasvattaa Suomen roolia Natossa sekä syventää puolustusyhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa (Vanhanen ym. 2023, 17–18).

Media- ja asiantuntijakeskusteluissa ei sitä vastoin ole juurikaan tuotu esiin sitä, että Pohjois-Suomi tai ”Lappi” on merkittäviltä osin myös Saamenmaata eli saamelaisten kotiseutualuetta, jossa maankäyttöä säätelevät myös velvoitteet saamelaisten itsemääräämisoikeutta kohtaan. Samaten keskustelusta on puuttunut laajempi kriittinen pohdinta, mitä aluekehityksen, paikallisten ihmisten ja ympäristön näkökulmista merkitsee, että alueen maankäyttö, infrastruktuurihankkeet ja taloudellinen toimeliaisuus ohjautuvat yhä enemmän kansainvälisen maanpuolustusyhteistyön tarpeista käsin. Kun Pohjois-Suomen nykyiset, keskenään varsin erilaiset maankäyttäjät, maankäyttötavat ja episteemiset yhteisöt sekä jo olemassa olevat maankäyttöön liittyvät jännitteet ja konfliktit jäävät tunnistamatta, on Lapista ja Saamenmaasta rakennettu maanpuolustuskeskustelun puitteissa kuvaa *terra nulliuksena*: ei-kenenkään maana tai joutomaana, joka soveltuu maanpuolustuksen tarpeisiin muuta Suomea paremmin juuri oletetun tyhjyytensä ja laajuutensa ansiosta.

Tämän artikkelin tavoitteena on rakentaa pohjaa pohjoismaiselle dekoloniaaliselle militarismien tutkimukselle, jossa huomio keskittyy erityisesti maan militaariseen käyttöön ja militarisaation kolonialistiseen maantieteeseen. Sen lisäksi, että valtion suhdetta Lappiin ja Saamenmaahan voi sekä historian että nykypäivän valossa tarkastella useiden keskenään ristteävien kolonialismin teorioiden näkökulmista, artikkeli tuo esiin, että sotaan varustautumisella, sotaharjoittelulla ja erilaisilla sodankäynnin ja maanpuolustuksen tarpeisiin liittyvillä infrastruktuureilla on ollut historiallisesti merkittävä rooli arktisten alkuperäiskansojen kolonisaatiossa ja heidän maidensa haltuunotossa. Artikkelin lopussa syvennyn hetkeksi Etelä-Lapissa sijaitsevaan Rovajärven ampuma-alueeseen liittyviin muutoksiin ja kamppailuihin sekä Saamenmaalla keväällä 2024 järjestetyn mittavan Naton *Nordic Response* -sotaharjoituksen puitteissa nousseihin kysymyksiin. Esitän, että Pohjois-Suomen militarisaatio etenee tällä hetkellä perustuen pitkälti perinteiseen tyhjän maan harhaan, joka piirtää alueesta kuvaa laajana ei-kenenkään maana, jossa riittää tilaa toimia. Mikäli harhaa ei pureta, on seurauksena väistämättä kolonialismin historiasta tuttujen prosessien ja valtasuhteiden vahvistuminen: paikallisten ja saamelaisten äänten ja oikeuksien sivuuttaminen, asuttajakolonialistisen maan haltuunoton syveneminen sekä laajemmin ottaen aluekehitys, joka heijastaa yhä kauempana määrittäviä intressejä ja tavoitteita paikallisen monimuotoisuuden ja kestävyuden sijaan.

Kolonialismi Lapissa ja Saamenmaalla

Viime vuosina kiinnostus sekä pohjoismaista että Suomen omaa kolonialistista historiaa ja nykyisyyttä kohtaan on kasvanut huomattavasti ja kolonialismin tutkimus on noussut osaksi kriittisten yhteiskuntatieteiden ja humanistisen tutkimuksen valtavirtaa. Tutkimus on nostanut esiin esimerkiksi Suomen osallisuuden kolonialistisissa diskursseissa ja rakenteissa, jotka ovat tuottaneet ja oikeuttaneet eurooppalaista merentakaista kolonialismia ja joista Suomi ja suomalaisetkin ovat monin tavoin hyötynet (esim. Anderson & Lahti 2022; Keskinen 2019; Merivirta ym. 2021). Toisaalta se on kiinnittänyt katseen niin kutsuttuun sisäiseen tai Suomen ”omaan” kolonialismiin eli epäsymmetrisiin maantieteellisiin, taloudellisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin ja valtasuhteisiin, jotka ovat määrittäneet ja yhä määrittävät Suomen ja suomalaisten suhdetta sekä alkuperäiskansa saamelaisiin ja heidän maihinsa (du Plessis 2020; Junka-Aikio 2022; Magga 2024; Kuokkanen 2020; 2022; Kullaa ym. 2022) että myyttiseen ”Lappiin” ja alueen luonnonvaroihin laajemmin (Massa 1994; Kauhanen 2024).

Nykyään kotimainen tieteen termipankki määrittelee kolonialismin melko laajasti prosesseiksi, ”joihin sisältyy toisten ihmisten maiden valloitus ja hyväksikäyttö, mukaan lukien materiaalistien resurssien, luonnonvarojen ja työvoiman hyödyntäminen (tarvittaessa pakkokeinoin) sekä puuttuminen paikallisiin poliittisiin rakenteisiin ja kulttuuriin”. Tunnusomaisia ovat myös epäsymmetriset valtasuhteet sekä diskurssiiviset strategiat, joiden avulla kolonialismia on pyritty oikeuttamaan. Nämä strategiat sisältävät esimerkiksi voimakkaasti kolonisoituja kansoja ja ihmisiä toiseuttavien diskurssien tuottamisen sekä maan harhaanjohdavan esittämisen *terra nulliuksena* eli tyhjänä tai vailla varteenotettavaa käyttöä tai käyttäjää.

Samalla kun käsitys kolonialismista ilmiönä on laajentunut, on tullut tärkeäksi ottaa käyttöön useita erilaisia teoreettisia kehyksiä, joiden kautta eri tavoin aikaan ja paikkaan paikantuvia kolonialistisia valtasuhteita, diskursseja ja rakenteita sekä niiden muutoksia on mahdollista tulkita ja analysoida täsmällisesti. Teoreettinen eronteko on tärkeää etupäässä analyttisen ajattelun ja tarkkuuden kannalta, sillä tosiasiasa kolonialismin eri muodot vaikuttavat usein rinnakkain, jokin muoto voi olla muita vallitsevampi tai yksi voi ajan myötä johtaa toiseen (Shoemaker 2015). Tätä silmällä pitäen esittelen seuraavaksi lyhyesti *asuttajakolonialismin* ja *luonnonvarakolonialismin* teoriaa tai tulkintakehystä, jotka ovat erityisen hyödyllisiä Pohjois-Suomeen liittyviä valtasuhteita ja muutosprosesseja tarkasteltaessa. Laajempänä tavoitteenani on rakentaa pohjaa pohjoismaiselle dekoloniaaliselle militarisaatio-tutkimukselle, jossa huomio keskittyy erityisesti maan militaariseen käyttöön, militarisaation kolonialistiseen maantieteeseen sekä sen haastamiseen.

Asuttajakolonialismi

Asuttajakolonialismin teoria on vakiintunut osaksi kotimaista kolonialismikeskustelua vasta muutaman viimevuoden aikana (esim. Magga 2018; 2024; Kuokkanen 2020; 2022; Junka-Aikio 2022; Össbo 2023), mutta kansainvälisesti sillä on ollut keskeinen rooli alkuperäiskansojen kokemuksen keskittämisessä osaksi kolonialismin tutkimusta. Etenkin Patrick Wolfen artikkelin ”Settler colonialism and the elimination of the native” (2006; myös esim. Carey & Silverstein 2020) myötä tunnetuksi tulleen teorian peruslähtökohta on, ettei maan kolonialistisen valloituksen ja haltuunoton tavoitteena ole yksinomaan alueen luonnonvarojen tai työ-

voiman hyödyntäminen vaan uuden kotimaan rakentaminen ja sinne juurtuminen. Projektin oikeuttaminen vaatii maan tuottamista diskursiivisesti *terra nulliuksena* eli ei-kenenkään maana, jonka uudisasuttaja raivaa kovalla työllä tuottavaksi ja siten myös omakseen. Koska alkuperäiskansat uhkaavat narratiivia jo pelkällä olemassaolollaan, tuottaa asuttajakolonialismi Wolfen mukaan jatkuvan, rakenteellisen tarpeen *eliminoida* heidät ja heidän historiansa. Eliminaation tapoja ovat sekä suora kansanmurha ja alkuperäiskansojen pakkosiirrot (kuten Pohjois-Amerikassa ja juuri nyt Palestiinassa) että hitaammin etenevät ja assimiloivat prosessit, jotka johtavat asteittain alkuperäiskansan omien yhteiskunnallisten ja hallinnollisten järjestelmien rapautumiseen, maiden pirstaloitumiseen sekä kielen, perinteisten elinkeinojen ja kulttuuristen käytäntöjen heikkenemiseen. Myös alkuperäiskansoja toiseuttavilla diskursseilla on merkittävä rooli asuttajakolonialismissa. (Wolfe 2006.)

Suomessa asuttajakolonialismin teoria auttaa jäsentämään Saamenmaan kolonisaatioprosesseja ja sitä, ettei kolonialismi ole saamelaisille vain menneisyyttä vaan osa nykypäivää. Pohjoismaissa kyse on ennen kaikkea saamelaisten maiden haltuunotosta ja saamelaisten vetämisestä valtion hallinnan piiriin lainsäädännön, uudisasutuksen, koulutuksen ja aluekehitystä määrittävien infrastruktuurihankkeiden kanssa. Saamelaisia toiseuttavien diskurssien (esim. saamelaiset kuvataan primitiivisinä, lapsenomaisina tai kieroina) lisäksi oikeuttamisen kannalta keskeistä on ollut myös saamelaisten maiden mieltäminen niin laajoiksi ja saamelaisen maankäytön niin liikkuvaiseksi ja joustavaksi, että se pystyy aina joko väistymään tai elämään rinnakkain muun maankäytön kautta, oli kyse sitten uudisasutuksesta, maanviljelystä, metsäteollisuudesta, vesivoimasta, kaivostoiminnasta, matkailusta, vihreän siirtymän energiahankkeista, rautateistä tai, kuten tänä päivänä, sotaharjoituksista ja muusta sotilaallisesta toiminnasta.

Saamelaiset ovat vastustaneet näitä eliminoivia taktiikoita, ja siihen perustuu myös heidän olemassaolonsa alkuperäiskansana. Kielen ohella erityisen keskeistä on saamelaisen poronhoidon jatkuminen (du Plessis 2020; Magga 2019; 2024). Kuten saamelainen poronhoitaja ja politiikan tutkija Anne-Maria Magga (2024) tuo esiin, saamelaiset ovat etenkin poronhoidon kautta tai ”poron kanssa eläen” kyenneet säilyttämään kiinteän yhteyden maahansa sekä ylläpitämään omalle historialleen ja kulttuurilleen keskeisiä yhteisöllisen järjestäytymisen tapojaan. Vaikka saamelaisuus ei typisty poronhoitoon, voi poron hyvin sanoa kannattelevan saamelaisia alkuperäiskansana sekä kulttuurisesti että oikeudellisesta näkökulmasta. Samasta syystä käytännössä kaikki saamelaista poronhoitoa tänä päivänä uhkaava maankäyttö muodostaa todellisen uhan myös saamelaisille kansana. Kun saamelaisten porolaitumet ovat vuosisatojen ajan kaventuneet ja väistyneet toisaalle asuttajakolonialismin tieltä, ei tilaa siirtyä muun maankäytön tieltä enää ole (esim. Klinger ym. 2023, 62). Siksi aina kun puhumme haitasta saamelaiselle poronhoidolle, puhumme myös asuttajakolonialismista.

Luonnonvarakolonialismi

Luonnonvarakolonialismin teoria on hajanaisempi ja nojaa esimerkiksi usukolonialismin, ekologisen tai ympäristökolonialismin ja ekstraktivismien teorioihin sekä kapitalismin globaaleja riippuvuussuhteita ja tilallista työnjakoa tarkasteleviin maailmanjärjestelmäteorioihin. Itse määrittelen luonnonvarakolonialismin tietyn alueen luonnonvarojen ekologisesti ja yhteis-

kunnallisesti kestävämmäksi hyödyntämiseksi alueen ulkopuolisten tahojen määrittelyistä lähtökohdista ja tarpeista käsin, ja etupäässä heitä hyödyttäen. Keskeisiä toimijoita ovat ylikansalliset yritykset ja pääoma sekä niiden taustalla vaikuttavat valtiolliset toimijat, mutta myös valtioneuvoston sisäisiä metropolialueen ja reuna-alueiden välisiä suhteita voi tarkastella luonnonvarakolonialismin näkökulmista (Gritsenko 2018; Parson & Ray 2018; Laako 2022; Sirviö ym. 2022). Hanna Laako (2022) sekä Rinna Kullaa ja muut (2022) painottavatkin etenkin rajaseutujen merkitystä keskeisinä luonnonvarakolonialismin ja resurssivalloituksen kohteina.

Luonnonvarakolonialismi ei välttämättä edellytä rodullistavien ja toiseuttavien diskurssien tuottamista tai etnistä erontekoa. Sen sijaan keskeistä on toiminnan oikeuttaminen sillä, että hyödynnettävän alueen luonnonvarat ovat ehtymättömät ja tilaa toiminnalle riittää, sekä esimerkiksi taloudellisen hyvinvoinnin, kehityksen, välttämättömyyden ja jopa kestävyuden diskurssit (Kauhanen 2024; Parson & Ray 2018; Hast 2021). Sanna Hast (2021, 15–17) nostaa esiin erityisesti yhteensovittamisen diskurssit ja käytännöt, joiden kyseenalaistamattomana lähtökohdiana on, että luonnonvarojen ja maan käyttöön liittyvät konfliktit on aina mahdollista ratkaista hyvän kommunikaation, suunnittelun ja osallistavan dialogin kautta (ks. myös Fjellheim 2023). Kuten Hast (2021, 39–50) esittää, luonnonvarat eivät kuitenkaan ole olemassa näistä käytännöistä irrallaan, eivätkä ne ole minkään alueen ”valmis” ominaisuus, vaan yhteensovittamisen käytännöt ovat itsessään osa *luonnonvaraistumisen* tapahtumaa, jossa luonnosta – ja vieläpä juuri tietyn alueen luonnosta – tehdään ja uudelleen määritellään erilaisia resursseja. Sekä luonnonvaraistumisessa että luonnonvarakolonialismissa olennaista on se, kuka kykenee määrittämään, mitkä ovat minkäkin alueen keskeisiä luonnonvaroja ja resursseja sekä oikeuttamaan niiden käytön ohi muiden mahdollisten käyttäjien ja käyttötappojen. *Luonnonvaraistumisen* sijaan osuvampaa olisikin puhua *luonnonvaraistamisesta* huomion kiinnittämiseksi selkeämmin toiminnan taustalla vaikuttaviin voimiin ja valtasuhteisiin.

Luonnonvarakolonialismin tulkintakehys kiinnittää huomion Lapin rooliin Suomen sisäisenä resurssiperiferiana ja rajavyöhykkeenä (engl. *resource frontier*, ks. Laako 2022, 66), jossa maan ja luonnonvarojen käyttöön liittyviä päätöksiä tehdään laajasti alueen ulkopuolella sijaitsevista valtakeskuksista käsin ja niiden intressejä seuraten. Käsitys Lapista luonnonvaroiltaan rikkaana resurssiperiferiana vaikutti jo Ruotsi-Suomessa, mutta erityisesti toisen maailmansodan jälkeen se vakiintui varsinaiseksi valtiolliseksi ohjelmaksi, mikä ympäristöhistorioitsija Ilmo Massan (1994) mukaan merkitsi käytännössä sekä maatalous- ja luontaiselinkeinojen syrjäyttämistä metsäteollisuuden, kaivosteollisuuden ja vesivoimarakentamisen tieltä että teollisuushankkeiden voimaperäistä ja valtiojohtoista edistämistä. Vaikka teollistamisella tuettiin myös sodassa tuhotun alueen taloudellista ja työllisyyskehitystä, lähtökohdiana olivat valtion ja elinkeinoelämän resurssitarpeet Lapin perinteisten paikallisten elinkeinojen, kulttuurisen monimuotoisuuden ja ympäristön kustannuksella (mt., erit. 202–205).

Lapin vesivoimarakentaminen on tästä keskeinen esimerkki. Tapani Niemen (2021) palkittu dokumenttisarja *Lohen surma* kertoo, miten Kemijoen lohella ja vaelluskalalla laajemmin on historiallisesti ollut sekä saamelaisille että myöhemmin Lappiin saapuneille suomalaisille uudisasuttajille suuri merkitys niin elinkeinona kuin yhteisöllisen elämän ja identiteetinkin pohjana. Näiden yhteisöjen ja identiteettien kohtaloksi koitui Lapin jokien valjastaminen ensin

metsäteollisuuden ja sittemmin vesivoiman tarpeisiin 1900-luvulla ja etenkin sen puolivälistä eteenpäin. Vesivoimarakentaminen johti Kemijoen lohen sukupuuttoon ja siten koko joen ekologian ja jokiyhteisöjen kuolemaan sellaisina kuin ne olivat yhteisöille aiemmin olleet olemassa. Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentaminen tuhosi yhteisöjä myös konkreettisesti. Yhteensä yli 630 neliökilometriä kattavat altaat rakennettiin 1960-luvulla joen säännöstelytarpeisiin paikallisia kuulematta ja minimaalisin korvauksin. Alueen asukkaille ja yhteisöille ne merkitsivät ”poismuuttoa, elinkeinojen muutosta, perinteisen sompiolaisen elämäntavan loppua, ontologista turvattomuutta ja uuteen sopeutumisen vaikeuksia” (Kauhanen 2024, 16.). Hankkeen on todettu kiihdyttäneen alueen saamelaisväestön assimilaatiota ja kielenmenetyksiä (Aikio 1988). Laajemmin vesivoimarakentaminen on aiheuttanut sekä Lapin suomalaisissa että saamelaisissa yhteisöissä syviä ylisukupolvaisia traumoja, taakkasiirtymiä ja juurettomuutta, jota on vasta viime aikoina alettu käsitellä ja purkaa tutkimuksen ja taiteen keinoin (Autti 2022). Allasrakentamisen oikeuttamisen tapoja *terra nulliuksen* näkökulmasta tutkineen Jouko Kauhasen (2004) mukaan valtio ja elinkeinoelämä kykenivät kuitenkin sivuuttamaan hankkeen tuhoisat ympäristövaikutukset ja paikallisen vastustuksen ylläpitämällä mielikuvia tyhjästä ja tuottamattomista joutomaista sekä esittämällä vesivoimarakentamisen *välttämättömäksi* niin valtion kuin koko kansakunnankin turvallisuuden, yhteisen edun ja edistyksen kannalta.

Tänä päivänä valtion ja elinkeinoelämän huomio keskittyy Lapissa etenkin matkailun, metsäteollisuuden ja kaivosteollisuuden mahdollisuuksiin. Viime aikoina julkista keskustelua on nostanut myös vihreä siirtymä. Siihen liittyvistä mittavista maankäyttöhankkeista puhutaan Lapissa ja Saamenmaalla kuitenkin enenevissä määrin ”vihreänä kolonialismina” (Leisti 2020; Juuso 2023; Fjellheim 2023). Samalla aikaisemman vesivoimarakentamisen vaikutuksiin kohdistuva kritiikki ja vaatimukset vaelluskalan palauttamiseksi ovat voimistumassa. Näiden keskusteluiden ja vaatimusten yhteiskunnallisia ulottuvuuksia, merkityksiä ja ”maapolitiikkaa” (Valkonen 2023) on mahdotonta hahmottaa ja analysoida syvällisesti ilman kolonialismin tulkintakehyksiä sekä Lapin ja Saamenmaan kolonisaatiohistorian tuntemusta. Sama pätee militarisaatioon liittyviin kriittisiin keskusteluihin, jotka Lapissa ja Saamenmaalla ovat vasta aluillaan. Militaarisen maankäytön yhteydessä myös tila itsessään muuttuu luonnonvaraistamisen kohteeksi. Samalla sekä tyhjyyden että yhteensovittamisen diskurssit nousevat erityisen keskeisiksi.

Arktinen kolonialismi ja militarisaation maantieteet

Suurin osa arktisesta alueesta on alkuperäiskansojen maita, ja käytännössä kaikki arktiset valtiot Islantia lukuun ottamatta ovat harjoittaneet asuttajakolonialistista politiikkaa niitä kohtaan. Ulkopuolinen kiinnostus alueeseen on entisestään kasvanut 2000-luvulla, kun ilmastomuutos ja sen myötä vetäytyvä jääpeite avaa merkittäviä uusia meriliikennereittejä ja luonnonvarojen hyödyntäminen helpottuu. Muutos on merkinnyt muun muassa luonnonvarateollisuuden ja siihen liittyvän maankäytön räjähdysmäistä kasvua (Gritsenko 2018), kansallisten ja alueellisten (esim. EU-tason) strategioiden ”arktifikoitumista” eli painottumista yhä pohjoisempaan ja viime aikoina myös geopolittisten jännitteiden kasvua ja alueen uusmilitarisaatiota. Useat tutkijat huomaavattavakin, että vaikka arktiseen alueeseen liitetään

yhä ulkoapäin pääasiallisesti tyhjyyden, avaruuden ja koskemattomuuden mielikuvia, on siellä tänä päivänä melkoinen tungos (esim. Klinger ym. 2022). Sen sijaan, että tilaa riittäisi, nimenomaan tilaan eli maahan, maankäyttöön ja ympäristöön liittyvät konfliktit ja kamppailut ovat arktisella alueella keskeisiä. Pohjois-Suomen militarisaatio on osa tätä laajempaa prosessia, jota ei voi hahmottaa pelkästään Ukrainan sodan tulkintakehyksestä käsin.

Kapeasti ajateltuna *militaarinen maankäyttö* tai maan militarisaatio tarkoittaa maa-alueiden ottamista puolustusvoimien käyttöön joko hetkellisesti tai pysyvästi sekä erilaisia sodankäynnin, sotaharjoittelun, sotilaallisen hallinnan ja puolustusvoimien arjen tarpeisiin vastavia rakenteita ja infrastruktuureja. Laajemmin militaarisen maankäytön voi nähdä sisältävän myös esimerkiksi joukkojen liikkumista ja huoltovarmuutta palvelevat maantiet ja rautatiet, tukikohtien lähistöön kasvavat asutuskeskittymät sekä muut sotavoimien kannalta tärkeät ja niiden päivittäistä toimintaa mahdollistavat infrastruktuurit. Aikaisemmin militaarinen maankäyttö keskittyi maanpuolustussyistä tiiviisti rakennettujen kaupunkien välittömään läheisyyteen, mutta aseteknologian muutoksien ja myöhemmin taistelulentokoneiden, pitkän kantaman ohjusteknologian ja lopulta myös ydinasejärjestelmän kehittämisen seurauksena sodankäynnin fokus on siirtynyt maalta ja mereltä ilmaan, ja sodankäynnin infrastruktuurit ja sotaharjoittelu ovat alkaneet edellyttää entistä laajempia alueita (Childs 1997). Samalla maankäyttö on keskittynyt harvaanasuilla maille ja rajaseuduille, jotka usein ovat nimenomaan alkuperäiskansojen perinteisiä maita (Jacobos 2013; Vladimirova 2024). Siksi maankäytön militarisaatio vaikuttaa tänä päivänä suhteellisesti eniten etenkin alkuperäiskansoihin ja perinteisiä elinkeinoja syrjäseuduilla harjoitaviin muihin yhteisöihin.

Ihmismaantieteilijä Rachel Woodward (2004) esittääkin, että kokonaisuutena militaarista maankäyttöä tulisi tarkastella ”militarisaation maantieteenä”, jossa huomio kohdistuu ennen kaikkea siihen, miten militarismi ja militarisaatio laajemmin organisoivat yhteiskuntaa tilallisesti tuottaen tietynlaisia tiloja, paikkoja, ympäristöjä, maisemia, yhteyksiä ja ketjuja, jotka osaltaan ohjaavat yhteiskunnan ja ympäristön muutoksia laajemmin. Militarisaation maantieteellä onkin ollut erityisen keskeinen rooli arktisen alueen kolonisaatiossa. Kylmän sodan asevarustelu keskittyi voimakkaasti pohjoiseen, missä yhteys Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton/Venäjän välillä on linnuntietä kaikkein lyhin. Esimerkiksi Kanadan alkuperäiskansoille kylmä sota merkitsi laajojen infrastruktuurihankkeiden kuten Alaskan ja Kanadan lennostoja palvelevan lentokenttäverkoston, mittavan tutkapuolustusjärjestelmän (Distant Early Warning, DEW) sekä Alaskan maantien (Alaska Highway) rakentamista heidän perinteisille maille (Lackenbauer & Farish 2007). Hankkeet edistivät asuttajakolonialistista maiden haltuunottoa ja alkuperäiskansojen assimilaatiota merkittävästi, sillä niiden perässä alueelle saapui runsaasti uudisasukkaita, asutus laajeni, liikametsästyksen ja -kalastus muodostuivat ongelmaksi ja uudet elinkeinot haastoivat vanhat. Lisäksi alueelle perustettiin laajoja sotaharjoitus- ja ase-testausalueita ja sinne sijoitettiin ydinaseita. Jatkuvat matalalentoharjoitukset tuottivat merkittävää melusaastetta ja vaaratilanteita. Varsinaiset arktisen alueen ydinkokeet Yhdysvallat suoritti Alaskassa (Amchitka), mutta radioaktiivinen laskeuma levisi laajemmalle, saastuttaen 1960-luvulla Inuitien maaperän ja ravinnonlähteet myös Kanadassa. Arktiset alkuperäiskansat organisoituivat 1970-luvun loppuun mennessä poliittisesti vastustamaan maidensa mili-

tarisaatiota erityisesti Inuit Circumpolar Councilin (ICC) johdolla. Vastarinta tuotti tuloksia 1980-luvun loppuun mennessä, mikä yhdessä kylmän sodan päättymisen kanssa johti alueen osittaiseen demilitarisaatioon (Bernauer 2018, Lackenbauer & Farish 2007).

Myös Neuvostoliitossa kylmä sota kiihdytti arktisten alkuperäiskansojen maiden haluttuunottoa. Alueelle keskitettiin ydinpelotteen tärkeimmät toiminnot, ja pohjoisten sotavoimien ylläpito edellytti myös raskasta teollisuutta, energiaa, asutuskeskittymiä ja liikenneinfraa. Toisin kuin Kanadassa, Venäjällä kylmän sodan päättymisen ei kuitenkaan johtanut selkeään demilitarisaatioon vaan ”jatkuvaan militarisaatioon” (engl. *continuous militarization*), joka Vladislava Vlamidirovan (2024) mukaan on vakiintunut Venäjällä ja erityisesti Kuolan niemimaalla vallitsevaksi tavaksi hallita arktisia alkuperäiskansoja. Sen näkyvimpiä muotoja ovat Vladimirovan mukaan suurien alueiden aitaaminen vain sotilaskäyttöön, alkuperäiskansojen ja eläinten pääsyn liikkeiden rajoittaminen, maan saastuminen ja armeijan edustajien jatkuvat väärinkäytökset paikallisia poronhoitajia kohtaan (ma., 3–5). Vähemmän näkyvää on ”ydinasekolonialismi” (engl. *nuclear colonialism*), jolla Vladimirova viittaa vuosikymmeniä jatkuneisiin ydinkokeisiin, ydinaseiden ja ydinsukellusveneiden tuottamiseen ja sijoittamiseen Kuolan niemimaalle, maan ja pohjaveden vakavaan saastumiseen sekä niihin liittyvään salailun kulttuuriin. Kaikesta tästä huolimatta Kuolan alkuperäiskansojen suhtautumista militarisaatioon on leimannut ennen kaikkea sopeutuminen ja sietäminen, minkä Vladimirova selittää militarismin normalisoitumisella ja poronhoitajien riippuvuudella armeijan kanssa solmituista väärtisuhteista. Paikalliset ovat hyvin tietoisia ympäristön radioaktiivisuudesta, mutta ajan myötä ydinsaasteen ja siihen liittyvän trauman ja turvattomuuden kanssa elämisestä on tullut osa arkea ja riskien kanssa pärjääminen muuttunut jopa osaksi paikallisten miesten maskuliinisuuksia (ma., 9). Jatkuvan militarisaation normalisoidessa sen, minkä pitäisi olla epänormaalia, ei edes elämää tuhoava ydinasekolonialismi nosta vastarintaa.

Vladimirovan kuvaus on lohduton ja johdattaa ajattelemaan Venäjän alkuperäiskansojen olematonta sananvapautta ja rajattua itsemääräämisoikeutta laajemmin. Toisaalta militarisaation varjo on pitkä myös lännessä. Esimerkiksi Grönlannissa pohditaan paraikaa, mitä tapahtuu Yhdysvaltojen puolustusvoimien salaa jäätikön sisään jättämälle massiiviselle, osin radioaktiiviselle saastekuormalle, kun jäätikkö ilmastonmuutoksen edetessä sulaa – ja kuka kantaa vastuun (Thompson 2016). Ruotsissa saamelaiset poronhoitajat ovat joutuneet väistymään jatkuvien ilmapommituksien tieltä Vidselin valtavalla asetestausalueella, jonka valtio perusti kolmen saamelaiskylän alueelle ja niitä ympäröiville poromaille 1950-luvulla. Valtio on 2000-luvun alusta lähtien kaupannut ohjusten ja muiden aseiden testausmahdollisuuksia myös kansainvälisille joukoille ja aseteollisuudelle (Mikaelsson & Öhman 2014; Jönsson 2016), ja Ruotsin solmima DCA-sopimus avaa alueen myös Yhdysvaltojen vapaaseen käyttöön. Toistaiseksi Ruotsissakaan ei kuitenkaan ole nähty merkittäviä mielenilmauksia. Syitä lienee useita, mutta selvää on, että jo julkisen keskustelun voimakas militarisaatio Ruotsissa kuten Pohjoismaissa laajemmin ehkäisee tällä hetkellä ihmisten halukkuutta tuoda esiin kriittisiä näkökulmia (esim. Berg & Fredriksson 2024).

Seuraavaksi tarkastelen, miten militarisaatio näkyy tällä hetkellä Pohjois-Suomessa syventymällä hetkeksi Etelä-Lapissa sijaitsevaan Rovajärven ampuma-alueeseen liittyviin

muutoksiin ja kamppailuihin sekä Saamenmaalla keväällä 2024 järjestetyn mittavan Naton *Nordic Response* -sotaharjoituksen puitteissa nousseihin kysymyksiin.

Elämää ampuma-alueella

Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää. Meidän liittolaismaiden joukot tulevat mielellään harjoittelemaan pohjoiseen. (Prikaatinkenraali, sit. De Fresnes & Martikainen 2023.)

Yllä olevassa sitaatissa *Ylen* huhtikuussa 2023 haastattelema prikaatinkenraali viittaa Rovajärven ampuna- ja sotaharjoitusalueeseen, joka lähes 1200 neliökilometriä kattavana on Länsi-Euroopan suurin yhtenäinen ampuna- ja sotaharjoitusalue. Jutussa kerrotaan, että sotaharjoittelu tulee Suomessa Naton myötä lisääntymään, mutta koska valttina on väljyys, ei harjoitusten lisääntymistä niinkään huomaa kaupunkialueilla: sen sijaan soveliaita paikkoja löytyy Lapista. Samalla se on tyypillinen esimerkki viime aikoina mediassa julkaistuista lukemattomista Lappia ja etenkin Rovajärven ampuna-alueetta käsittelevistä jutuista, jotka pääsääntöisesti ylistävät alueen sopivuutta kansainvälisten sotaharjoitusten areenaksi sen laajuuteen ja arktiseen ilmastoon vedoten. Suomen liittyttyä Natoon Rovajärvellä järjestettävien sotaharjoitusten määrä, kesto ja intensiteetti onkin huomattavasti kasvanut. Lisäksi se on yksi viidestätoista DCA-sopimuksessa Yhdysvaltojen käyttöön osoitetusta alueesta ja vahva ehdokas pysyvämpiluonteiselle tukikohdalle.

Toisin kuin sitaatista voisi päätellä, ei alue kuitenkaan ole siviilikäytöstä vapaata – päinvastoin, Rovajärven ampuna-alueeseen kiteytyy melkoinen määrä paikallisia kamppailuja ja intressejä. Ampuna-alue perustettiin vuonna 1949 Rovaniemen, Kemijärven, Pelkosenniemen ja Sodankylän väliin jäävälle laajalle alueelle. Suurin osa alueesta on valtion omistamaa ja Metsähallituksen hallinnoimaa, mutta alueen sisään jäi myös yksityisiä metsäpalstoja, maatiloja, taloja, mökkejä ja kokonaisia kyliä. Alkutilanteessa noin yksi kuudesosa koko alueesta oli yksityisessä omistuksessa, nykyään enää noin 6400 hehtaaria, mukaan lukien 36 vakituista asuntoa ja 197 loma-asuntoa (Rovajärven kehittämisyöryhmä 2013, 16). Sotaharjoitusten ajaksi ne alueet, joita harjoitus koskee, suljetaan, eikä yksityisillä ole silloin pääsyä omille maille ja kiinteistöilleen. Lisäksi maanomistajat kertovat toistuvista väärinkäytöksistä: pihasta on saatettu viedä halkoja, tontille kaivettu korsuja, alueelle jätetty ammushylsyjä ja muuta roskaa tai yksityiset tiet ajettu raskaalla kalustolla pilalle. Rovajärvellä ammutaan rutiininomaisesti myös raskailla ammuksilla yksityisten tonttien, talojen ja mökkien yli, mikä tuottaa toistuvaa tärinää ja melua, ikkunoiden helinää ja rasitetta talojen rakenteille. Kevyempien aselajien ohella alueella harjoitellaan esimerkiksi kranaatinheittimien käyttöä sekä ohjusten, panssaritorjuntarakettien ja panssaritykistön käyttöä (mt.).

Mikä saa maanomistajat jatkamaan itsepintaisesti elämää keskellä sotaharjoitusalueen häiriötä ja jopa konkreettisia riskejä? Viimeisen vuoden aikana olen haastatellut heistä useita ja vastaus on poikkeuksetta, että siellä ovat heidän sukujuurensa ja muistonsa, alue on heille tärkeä, he ovat olleet alueella paljon ennen puolustusvoimia ja heillä on oikeus siellä pysyä. Paikallisten puheissa järvien, jokien ja lampien täplittämä alue ei suinkaan ole Rovajärven ampuna-alue vaan esimerkiksi runsaista kalavesistään ja metsänantimistaan tunnettu Naar-

mankaira, josta kalavesien ohella löytyy useita rikkaasta pyyntikulttuurista kertovia kulttuuriperintökohteita sekä Euroopan tihein seitakeskittymä. Asukkaiden ja mökkiläisten lisäksi alueella käy vuosittain tuhansia ihmisiä, jotka saapuvat Naarmaan kalastamaan, metsästämään, poimimaan marjoja ja sieniä tai muuten vain virkistäytymään. Heti kun sotaharjoitukset taukoavat, voi Naarmassa törmätä niin melojiin kuin thaimaalaisiin marjanpoimijoihinkin.

Haastatteluista nousee merkittävänä esiin myös, miten suhde paikallisten ja puolustusvoimien välillä on ajan myötä muuttunut. Vaikka ampuma-alueen perustaminen merkitsi 1940-luvulla myös pakkolunastuksia, ei toimintaa vastustettu. Sodan oli juuri käyty ja valtioltaan riitti uskoa. Lisäksi yhteiselo tuki kokemus siitä, että puolustusvoimat otti paikalliset toiminnassaan huomioon. Monet muistavat yhä, miten heidän perheensä haettiin vuosittain kunniavieraina varusmiesajan päättävään loppujuhlaan, jossa vielä 1970-luvulla esiintyi ajan huippuartisteja Armista ja Dannystä lähtien. Yksi kertoo, miten sotilas lahjoitti hänelle pikkupoikana ison kattilallisen hernekeittoa, josta riitti perheelle usean päivän ajan; toinen muistelee, miten armeija ilmoitti oma-aloitteisesti hänen mummonsa palstalle vahingossa ryssäntäneestä ammuksesta ja rakensi korvaukseksi upouuden mökkitien. Mummon syntymäpäivänä sotilaskodin naiset kävivät laittamassa syntymäpäiväkahvit. Väärtisuhteita solmittiin puolin toisin ja yhteiselo sotaharjoitusalueella näyttää olleen mielekästä ennen kaikkea melleminpuolisen kunnioituksen ja ihmistenvälisen vuorovaikutussuhteiden ansiosta. Puolustusvoimat oli ”meidän puolustusvoimat”, ja paikallisilla oli vahva kokemus siitä, että he olivat kokonaisuuden arvostettu osa.

Viimeistään 2000-luvulle tullessa puolustusvoimat on maanomistajien silmissä muuttunut yhä kasvottomammaksi. Samalla kitka ja huoli tulevaisuudesta on lisääntynyt. Taustalla on myös konkreettisia syitä. Ensinnäkin selvisi, että kaavamuutoksen myötä alueelle ei myönnetä enää minkäänlaisia rakennuslupia, ja vuonna 2006 maanomistajat saivat lukea *Lapin Kansasta*, että puolustusvoimien tavoitteena on saada Rovajärven alue tyhjäksi vuoteen 2020 mennessä, tarvittaessa pakkolunastuksin. Heikentyneen luottamuksen myötä myös muistot ampuma-alueen perustamisprosessista ja maanlunastusmenettelyistä ovat alkaneet hiertää, ja niiden on huomattu loukanneen asianosaisten perustuslaillisia oikeuksia. Minkäänlaisia kuulemisia ei tuolloin järjestetty.

Vastauksena muutoksiin paikalliset perustivat vuonna 2007 oman yhdistyksen, Pro Rovajärvi ry:n, puolustaakseen sekä maanomistajien että alueen maattomien käyttäjien oikeuksia. Ampuma-alueen sisällä asuminen on yhdistyksen mukaan tuonut maanomistajille ”huomattavia taloudellisia ja henkisiä menetyksiä” sekä merkinnyt ”vuosikymmenien ajan epävarmuutta tulevaisuudesta, tilojen ja elinkeinojen kehittämisen vaikeutumista, tilojen ja kiinteistöjen arvon alenemista ja tilojen pirstoutumista maanlunastusten takia” (Rovajärven kehittämisyöryhmä 2013, 32). Yhdistyksen entinen puheenjohtaja Hannu Huczowski onkin esittänyt, että myös Rovajärvellä on kyse ”etelän hallitsijoiden Lappiin kohdistamasta ’siirtomaapolitiikasta’”, joka tulisi rinnastaa Kemijoki Oy:n vesivoimarakentamiseen ja Lokan ja Porttipahdan tekoaltaisiin (Maïche 2016). Vaihtoehdoksi yhdistys on peräänkuuluttanut monimuotoista kehittämistä ja paikallisesti kestävästä maankäyttöpolitiikkaa. ”Kun siellä ei ole oman maan kansallisia sotaharjoituksia, sinne voisi kehittää vaikka matkailuelinkeinotoi-

mintaa. Pitäisi nähdä 50–60 vuoden päähän. Eihän keskelle kauneinta Lappia voida perustaa avointa Saharaa, jossa ei ole yhtään mitään eikä ketään muita kuin sotilaita.” (Ma.) Toistaiseksi puolustusvoimien uhkaus pakkolunastaa yksityiset maat ei ole toteutunut, mutta vuoden 2006 ulostulo kiihdytti vapaaehtoista myyntiä ja tällä hetkellä moni pelkää, että viimeistään DCA:n puitteissa mahdollisesti toteutuva yhdysvaltalaisjoukkojen tukikohta laittaa lopun alueen siviilikäytölle. Keskusteluissa pyörii myös se, miten Norjassa Naton tukikohdat on aidattu eikä tienvarteen saa edes pysähtyä – käykö Naarmankairalle samoin? Koska puolustusvoimat ei ole järjestänyt edes paikallisille minkäänlaista tiedotusta alueen tulevaisuudesta, tilaa pahimmille mahdollisille tulevaisuuskuville on runsaasti.

Toinen merkittävä maankäyttäjryhmä, jonka elämää sotaharjoittelu tosiasiallisesti häiritsee, on poro ja sen mukana alueen suomalaiset poronhoitajat. Heillekään alue ei ole ensisijaisesti Rovajärven ampuma-alue vaan olennainen osa Pyhä-Kallion paliskuntaa, jolla laiduntaa yli 6500 poroa ja jossa poronhoitajia on noin 130. Myös poronhoitajien näkökulmasta yhteiselo puolustusvoimien kanssa on muuttunut yhä haastavammaksi, ja erityisesti viimeisten kahden vuoden aikana muutos on ollut valtava. Eräs nuori poronhoitaja muistaa, miten hänen isoisänsä, joka toimi vuosikymmenet Pyhä-Kallion poroisäntänä, tapasi kutsua upseerit mökkiviikonlopuille aikaa viettämään ja verkkoja laskemaan. Toiveet maankäyttöön liittyvissä asioissa oli helppo viestiä siinä sivussa, ja sopimista leimasi molemminpuolinen arvostus. Suhde on 1990-luvulta lähtien vähitellen etäntynyt. Toinen haastattamani poronhoitaja toteaa, että ”aina kun saa sen kyseisen komentajan tai yhteyshenkilön ymmärtämään paikallisia yhteisöjä ja tarpeita, niin sitten se henkilö vaihdetaan tai se vaihtuu. Armeija käyttää hyvinkin kasvottomasti sitä valtaa ja se on heidän strategiakin varmasti, että se pysyy kaukana ja vähän sellaisena kylmäkiskoisena se päätöksenteko.”

Poronhoidon näkökulmasta keskeisin haitta on laidunalueiden merkittävä kaventuminen ja kuluminen. Lisäksi alueen ollessa sotaharjoitusten takia suljettuna estyy myös poronhoitajien pääsy porotöihin. Vuodessa tällaisia päiviä on jo tällä hetkellä reilut 200, joskaan rajoitukset eivät kerrallaan koske koko aluetta. Harjoituksista jää luontoon romua ja roskaa, mikä on aiheuttanut poroille loukkaantumisia ja kuolemia. Tykinammusten tuottamat kuopat muuttuvat talvisin vaaranpaikoiksi kelkoilla ajaville poromiehille. Missään muualla en myöskään ole tavannut sanaa ”sirpaleporo”, joka kuvaa tykin alle jääneitä tai kranaatin sirpaleista haavoittuneita ja myöhemmin kuolleita poroja. Porot laiduntavat myös maalialueilla, joten vahingoilta ei voi välttyä. Suuret vuosittaiset harjoitukset ja erityisen intensiivinen ”loppusota” järjestetään keväisiin herkkään vasomisaikaan, mikä tuottaa vaatimille stressiä ja näkyy vasojen painossa. Osa poronhoitajista on tästä syystä ryhtynyt pitämään kantavia vaatimia keväisin aidassa vasomiseen asti, mutta se lisää ruokintakustannuksia tuntuvasti. Lisäksi tänä keväänä aitaaminenkaan ei enää rauhoittanut vasontaa, sillä kansainvälisten sotaharjoitusten myötä täysin uutena elementtinä on tullut pihapiirien ja porotilojen yllä matalalla puiden latvoissa lentävät helikopterit, mistä monet esimerkiksi Hyypiön kylässä ovat hyvinkin huolissaan. Kun ongelmasta on ilmoitettu paikalliselle varaupseerille, on vastauksena ollut pahoittelu: amerikkalaisia on kyllä ohjeistettu välttämään matalalentoa alueella, mutta tiedonkulussa on haasteita, eikä ohjeita aina noudateta. Kokemusten pohjalta voi saada vaikutelman,

ettei puolustusvoimat ole vielä onnistunut luomaan selkeitä ja toimivia käytäntöjä alueella harjoittelevien ja määrältään jatkuvasti kasvavien ulkomaisten joukkojen ohjaukseen.

Alueen poronhoitajat ovat pyrkineet sopeutumaan tilanteeseen parhaansa mukaan, joskin kuten eräs asian ilmaisee, ”minusta ei voida puhua sopeutumisesta, koska meille ei ole annettu vaihtoehtoja siihen, sanottu vain, että nyt tullaan”. Yksi sanoo aikovansa myydä kaikki poronsa, koska räjähdysmäisesti lisääntyvän kansainvälisen harjoittelun myötä poronhoidolla ei näytä olevan alueella enää mitään tulevaisuutta. Toinen kertoo, että hänen tyttärensä on juuri ostanut lisää poroja, he aikovat kamppailla oikeudestaan jatkaa monipuolista luontais-taloudessa elämistä alueella, ja hartaana toiveena on, että luonnollekin laskettaisiin jokin arvo. Kamppailu puolustusvoimien kanssa vaatisi kuitenkin monenlaista ammatillista osaamista ja rahaa asianajokuluihin. Suomalaisten poronhoitajien etua yleisesti valvovalla Paliskuntain yhdistyksellä on puolestaan jo valmiiksi kädet täynnä työtä maata vievien kaivosten ja vihreän siirtymän hankkeiden kanssa.

Saamenmaan militarisaatio

Pohjoisessa valtion maita riittää, joten sen osalta harjoituksen järjestäminen on sinänsä helppoa. (Maavoimien operaatiopäällikkö prikaatikenraali, sit. Ponto 2024).

Keväällä 2024 Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisimmissa osissa järjestettiin valtava Naton yhteisharjoitus *Nordic Response*, joka toi Saamenmaalle yli 20 000 sotilasta 14 eri maasta sekä ennen näkemättömät määrät ajoneuvoja, aseistusta, panssarivaunuja, sukellusveneitä, hävittäjiä ja helikoptereita. Harjoitusten keskellä *Helsingin Sanomien* haastattelema prikaatinkenraali antaa kuitenkin ymmärtää, etteivät järjestelyt tuottaneet puolustusvoimille kohtuutonta päänvaivaa, onhan suurin osa maasta ”valtion maita”. Suomessa saamelaisten kotiseutualueesta yhdeksänkymmentä prosenttia tosiaan on virallisesti valtion omistuksessa. Kysymys siitä, miten maat ovat siirtyneet saamelaisilta Suomen valtiolle, on kuitenkin kiistanalainen. Saamelaiset ovat esittäneet, ettei omistukselle löydy oikeudellisia perusteita, vaan kyse on asutajakolonialisesta maan haltuunotosta. Näkemyksen tukena on Kaisa Korpijaakko-Labban (1989) palkittu oikeushistorian tutkimus, jonka valtion kustantama Lapinmaan maa-oikeus-tutkimus on puolestaan pyrkinyt kiistämään (Vahtola ym. 2006).

Vaikka valtio ei vielääkään ole virallisesti tunnustanut saamelaisten maa-oikeuksia, on sillä kuitenkin sekä kansalliseen lainsäädäntöön että kansainvälisiin alkuperäiskansaoikeuksiin pohjaava velvollisuus kuulla saamelaiskäräjiä kaikissa merkittävästi saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöön liittyvissä hankkeissa sekä välttää merkittävää haittaa saamelaiskulttuuria kannatteleville elinkeinoille kuten poronhoidolle. Lisäksi Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vuonna 2007 hyväksymä alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen artikla 30 kieltää erikseen sotilaallisen toiminnan harjoittamisen alkuperäiskansojen mailla, ellei se ole perusteltua ”asiaan liittyvän yleisen edun vuoksi” tai ”ellei siitä ole muutoin vapaasti sovittu kyseisten alkuperäiskansojen kanssa, tai elleivät nämä ole sitä pyytäneet”. Vaikka lauseke mahdollistaa maan militarisaation perustelemisen esimerkiksi sodan uhkaan ja yleiseen turvallisuuteen vedoten, velvoittaa pykälän toinen osa tässäkin tapauksessa valtiot ”neuvottelemaan tehokkaasti kyseisten alkuperäiskansojen kanssa” ennen alueiden käyttämistä sotilaalliseen toimintaan.

Kuten *Helsingin Sanomien* haastatteleman prikaatikenraalin kommentti valtionmaista paljastaa, ei alkuperäiskansaoikeuksien merkitystä puolustusvoimien toiminnalle ole kuitenkaan Suomessa kunnolla sisäistetty. Vastaavasti myös Yhdysvaltojen kanssa neuvoteltu DCA-sopimus, joka sisältää saamelaisten kotiseutualueelle sijoittuvan alueen (rajavartiolaitoksen kasarmialueet Ivalossa) valmisteltiin täysin salassa, ilman saamelaisten kuulemista tai neuvotteluja. Myös Saamelaiskäräjät sai tiedon sen sisällöstä vasta mediasta.

Vaikka harva haluaa kritisoida asiaa omalla nimellään ja julkisesti, tuottaa maan sotilaallinen käyttö jo nyt saamelaisten kotiseutualueella monenlaista haittaa ja huolta. Keskeisiä ovat häiriöt poronhoidolle. Poroille meluisat harjoitukset ja tarve siirtyä niiden tieltä pitkiäkin matkoja tuottaa merkittävää stressiä etenkin kevättalvella, poronhoitajille paljon ylimääräistä työtä ja kasvavia kustannuksia. Pitemmän päälle merkittävintä lienee kuitenkin porolaidunten kaventuminen ja kuluminen, kun raskaat ajoneuvot valtaavat laitumet, rullaavat herkän kunnan mullalle ja muuttavat porojen laidunkäytöstä. Kuten eräs poromies Näkkälän paliskunnasta minua valisti, laidunvaurioissa ei ole kyse hetkellisestä haitasta, sillä laitumen palautuminen laidunarvoltaan vastaavaksi jäkälää kasvavaksi kuntaksi kestää reilusti yli kymmenen, joskus jopa kaksikymmentä vuotta. Kun sotaharjoitusten ohella porolaitumia kaventavat monet muutkin samanaikaiset tekijät teollisuus- ja infrastruktuurihankkeista hakkuualueisiin ja matkailuun, voi ulkopuolisen silmään verrattain pieneltäkin näyttävä haitta olla kokonaisuuden ja laidunmenetyksen kumuloitumisen takia saamelaisen poronhoidon näkökulmasta merkittävä.

Koska kyseessä oli ensimmäinen näin suuren mittakaavan sotaharjoitus saamelaisten kotiseutualueella, järjesti Saamelaiskäräjät *Nordic Response 2024*:n jälkeen Hetassa kuulemistilaisuuden, jonka tavoitteena oli kerätä paikallisten kokemuksia harjoituksista, jotta puolustusvoimilla ja saamelaiskäräjillä olisi jatkossa parhaat edellytykset ehkäistä haittoja ja sopia hyvistä käytännöistä. Seurasin paikan päältä tilaisuutta, johon saapui parikymmentä henkilöä, suuri osa heistä poronhoitajia. Lisäksi mukana oli puolustusvoimien edustaja. Tunnelma tilaisuudessa oli varsin sopuisa: puheenvuoron käyttäneet paikalliset kertoivat kyllä huolistaan ja huomioistaan erityisesti laidunvaurioihin liittyen, mutta lisäsivät yleensä herrasmiesmäisesti perään, että toki puolustusvoimien työ on tärkeää kaikkien turvallisuuden kannalta tai muuta vastaavaa. Puolustusvoimien pääviesti poronhoitajille puolestaan oli, että kaikki todennettävissä olevat mahdolliset haitat kyllä korvataan, kunhan laitatte korvausvaatimukset. Vastaus ei tosin kaikkia tyydyttänyt: eräs poromies nosti esiin, miten laidunten pilaamista voi edes rahallisesti korvata. Toisin kuin suomalaisessa, saamelaisessa poronhoidossa keskeistä on poron säilyminen itsenäisenä, luonnossa pärjäävänä eläimenä. Siksi esimerkiksi (rahalla ostettava) lisäruokinta nähdään ongelmaksi, kulkeehan se poron luontoa vastaan ja ajan myötä johtaa sen kuolemaan (Magga 2024). Myös puolustusvoimien epäonnistunutta, liian yleisluontoista ja huonosti kohdennettua tiedottamista sotaharjoituksista moitittiin. Laajemmin näree poronhoitajien keskuudessa on nostanut myös se, että Norjan puolella korvaukset laidunvaurioista ovat tuntuvampia ja myös sotaharjoituksista koituva ylimääräinen työ korvataan poronhoitajille. Kuten eräs poronhoitaja kysyi: kun kaikki olemme nyt samassa Natossa ja kyseessä on yhteinen sotaharjoitus, eikö korvauskäytäntöjenkin tulisi olla yhteneväiset?

Ongelmista huolimatta lisääntyvät sotaharjoitukset eivät toistaiseksi ole nostaneet Saamenmaalla avointa vastustusta. Myös Hetassa kuulemistilaisuutta vetänyt Saamelaiskäräjien puheenjohtaja Pirita Näkkäläjärvi painotti moneen otteeseen, etteivät saamelaiset ole vastustamassa puolustusvoimien toimintaa sinänsä, onhan sodankäynnin harjoittelu nykytilanteessa tärkeää ja kyse on yhteisestä asiasta. Samalla hän painotti yhteistyön tärkeyttä: saamelaiset tulisi ottaa mukaan toiminnan suunnittelun, ja saamelaisesta maaston tuntemuksesta ja paikkatiedosta voisi olla myös puolustusvoimille konkreettista hyötyä. Hyöty olisi molemminpuolinen, kun saamelaiseen paikkatietoon nojaaminen vähentäisi kuormitusta ympäristölle ja puolustusvoimien liikkuminen alueella olisi sujuvampaa. Ehdotukselle löytyy historiallinen vastine toisesta maailmansodasta, jossa saamelaisilla oli merkittävä rooli juuri paikkatuntemuksensa ja pohjoisessa ilmastossa pärjäämisensä takia (Evjen & Lehtola 2019). Diplomaattinen lähestymistapa tuntui saavan myös paikalle saapuneiden paikallisten laajan hyväksynnän. Sovinnollisuus on perinteisesti liitetty saamelaiseen tapaan toimia yhteisöjen välisissä konfliktitilanteissa. Alisteisessa asemassa oleville ryhmille diplomatia, sovinnollisuus ja ”yhdessä pärjääminen” ovat myös selviytymiskeinoja (ma.). Kuten eräs anonymi Norja puolella haastattelemani saamelainen yhteiskuntavaikuttaja toteaa, kukaan ei tänä päivänä halua ajautua avoimeen konfliktiin puolustusvoimien kanssa, koska on selvää, kuka sen konfliktin häviäisi. Lisäksi on muistettava, että militarisoituneessa yhteiskunnassa kynnys kritisoida puolustusvoimien toimintaa tai maanpuolustukseen liittyviä päätöksiä on vähemmistöille erityisen korkea silloinkin, kun ”yhteisen turvallisuuden” nimissä toteutetut toimet ja päätökset tuottavat merkittävää turvattomuutta heille itselleen.

Toistaiseksi Saamelaiskäräjät onkin pitäytynyt lähinnä kohteliaissa yrityksissä muistuttaa valtiota sen velvollisuudesta kuulla saamelaisia myös maanpuolustukseen liittyvien hankkeiden yhteydessä. Nähtäväksi jää, miten käy, jos valtio ei jatkossakaan ota huomioon saamelaisten oikeuksia ja tarpeita alkuperäiskansana. Haasteita lisännee se, että kansallisen parlamentaarisen päätöksenteon ja Suomen omien puolustusvoimien ohella saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöä ohjataan nyt yhä kauempaa, Naton ja DCA-sopimuksen myötä myös Yhdysvaltojen lähtökohdista käsin. Sotaharjoitusten lisäksi militarisaation maantiede tulee Saamenmaalla merkitsemään esimerkiksi liikenneinfrastruktuurin merkittävää kehittämistä, mikä puolestaan ohjaa myös alueen muuta kehitystä, asutusta ja elinkeinoelämän muutoksia kauas tulevaisuuteen. Ajankohtaista olisikin kysyä, toistaako historia itseään. Edistääkö arktinen militarisaatio myös tänä päivänä laajamittaista asuttajakolonialistista maiden haltuunottoa ja alkuperäiskansan eliminaatiota, kuten tapahtui Pohjois-Amerikassa ja Venäjällä kylmän sodan aikaan?

Päätelmät

Tässä artikkelissa olen pyrkinyt jäsentämään Pohjois-Suomen militarisaatiota kolonialismin tulkintakehyksistä käsin. Siinä missä asuttajakolonialismin teoria auttaa hahmottamaan militarisaation haasteita saamelaisille osana maan haltuunoton ja asuttajakolonialistisen eliminaation historiaa, on luonnonvarakolonialismin tulkintakehys tarpeen, kun halutaan ymmärtää Lappiin laajemmin kohdistuvien maankäyttöpaineiden yhteiskunnallisia merkityksiä

ja ulottuvuuksia tai nostaa esiin myös Lapin suomalaisten yhteisöjen kokemuksia. Näiden teorioiden kuljettaminen rinnakkain ei merkitse saamelaisten ja Lapin suomalaisten kamppailujen sekoittamista toinen toisiinsa: alkuperäiskansan kohdalla kyse on koko kansan, kielen ja kulttuurin tulevaisuutta koskevista kamppailuista, suomalaisväestölle puolestaan rajatumista paikkasidonnaisista yhteisöistä, identiteeteistä ja tavoista olla ja elää. Käytännössä kaikki kohtaavat kuitenkin saman haasteen: pohjoisten alueiden maankäyttö ohjautuu yhä kauempana määriteltyjen intressien, tavoitteiden ja tarpeiden kautta.

Tässä yhteydessä kolonialismin tulkintakehyksien ja dekoloniaalisten lähestymistapojen juurruttaminen osaksi pohjoismaista kriittistä militarisaation tutkimusta nousee erityisen tärkeäksi. Dekoloniaalinen militarisaation tutkimus kiinnittää huomion ennen kaikkea maahan ja maankäyttöön liittyviin kysymyksiin (Junka-Aikio 2024). Siinä missä Cynthia Enloen feministinen uteliaisuus johdattaa kysymään, missä ovat sodan naiset, merkitsee dekoloniaalinen uteliaisuus huomion keskittämistä siihen, mitä maalle tapahtuu. Kuka käyttää maata, miten ja mitä tarkoitusta varten? Minkälaisia ja kenen tulevaisuuksia mahdollistaen, ja mitä poissulkien? (Ma.) Ensisiijaista olisi myös haastaa ja murtaa vallitsevat käsitykset siitä, että Pohjois-Suomessa olisi paljon tilaa tai ettei militaarisen maankäytön laajeneminen häiritسی siviilejä. Jos maankäytön suunnittelu ja hallinta rakentuu tälle harhalle, tulevat politiikat, käytännöt ja yhteiset pelisäännöt, joiden puitteissa Pohjois-Suomea militarisoidaan, olemaan huomattavasti epädemokraattisempia, ylimielisempiä ja ajan kanssa myös yhteiskunnallisesti ja ekologisesti kestävämpiä kuin mitä Suomella on mahdollisuus itseltään ja puolustusyhteistyökumppaneiltaan vielä tänä päivänä vaatia.

Kiitokset

Haluan kiittää tämän teemanumeron toimittajia sekä kahta anonyymiä arvioitsijaa arvokkaista kommentaiteista ja tuesta artikkelin viimeistelyssä. Lisäksi kiitän tuesta ja kommentaiteista Lapin yliopiston saamentutkimuksen ja arktisen maailmanpolitiikan tutkijayhteisöjä, FemWars- tutkijaverkostoa sekä kaikkia tutkimukseen tavalla tai toisella osallistuneita. Tutkimus on toteutettu osana Lapin yliopiston Interreg Auroa -rahoitteista hanketta *Máhtut: Sámi Knowledge and Practices in the Era of the Green Transition* (hankenumero 20361834).

Lähteet

- Aikio, Marjut (1988): *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Anderson, Rani-Henrik & Janne Lahti (toim.) (2022): *Finnish settler colonialism in North America*. Helsinki University Press. <https://doi.org/10.33134/AHEAD-2>
- Autti, Outi (2022): ”Ympäristötrauma – vesivoiman muuttaman jokiympäristön vaikutukset koettuun hyvinvointiin”. *Sosiologia*, 59(2), 94–109.
- Berg, Elin & Emma Fredriksson (2024): ”Don’t say peace: Militarization and the shrinking space for critical voices in the Swedish NATO debate”. *Critical Studies on Security*, 12(3), 235–239. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358643>
- Bernauer, Warren (2018): ”The Cold War, nuclear Arctic, and Inuit resistance”. Teoksessa: J. Markides & L. Forsythe (toim.) *Looking back and living forward: Indigenous research rising up*. Brill. https://doi.org/10.1163/9789004367418_001

- Carey, Jane & Ben Silverstein (2020): "Thinking with and beyond settler colonial studies". *Postcolonial Studies*, 23(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/13688790.2020.1719569>
- Childs, John (1997): "A short history of military use of land in peacetime". *War in History*, 4(1), 81–103. <https://doi.org/10.1177/096834459700400105>
- De Fresnes, Tulikukka & Annika Martikainen (2023): "Näin Nato näkyy Suomessa: Lappi kiinnostaa harjoittelupaikkana ruuhkaksi asti". *Yle*, 6.4.2023. <https://yle.fi/a/74-20026047>
- du Plessis, Gitte (2020): "Killing reindeer: A spatial analysis of Nordic states and nomadic forms of life in the Arctic". *International Political Sociology*, 14(4), 347–365. <https://doi.org/10.1093/ips/olaa008>
- Evjen, Bjørg & Veli-Pekka Lehtola (2020): "Mo birget soadis (how to cope with war): Adaptation and resistance in Sámi relations to Germans in wartime Sápmi, Norway and Finland". *Scandinavian Journal of History*, 45(1), 25–47. <https://doi.org/10.1080/03468755.2019.1607774>
- Fjellheim, Eva Maria (2023): "'You can kill us with dialogue': Critical perspectives on wind energy development in a Nordic-Saami green colonial context". *Human Rights Review*, 24, 25–51. <https://doi.org/10.1007/s12142-023-00678-4>
- Gritsenko, Daria (2018): "Energy development in the Arctic: Resource colonialism revisited". Teoksessa: A. Goldthau, M. Keating & C. Kuzemko (toim.) *Handbook of the International Political Economy of Energy and Natural Resources*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781783475636.00020>
- Harju, Anja (2023): "Pääkirjoitus: Nato-jäsenyys ja DCA-sopimus tarjoavat elintärkeää lisäpelotetta arvaamattoman Venäjän suuntaan – Lapille ne tietävät myös lisää sotaharjoituksia". *Lapin Kansan*, 21.10.2023. <https://www.lapinkansa.fi/nato-jasenyys-ja-dca-sopimus-tarjoavat-elintarkeaa/5974078>
- Harle, Vilho (2023): "Suomen ulkopoliittinen muutos moniulotteisen ulkopoliittikan viitekehyksen valossa". *Kosmopolis*, 53(2), 63–71.
- Hast, Sanna (2021): *Yhteensovittamattomat luonnonvarat? Tutkimus Lapin luonnonvaraistumisesta*. Väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 323. Lapin yliopisto.
- Jacobs, Richard (2013): "Nuclear conquistadors: Military colonialism in nuclear test site selection during the cold war". *Asian Journal of Peace Building*, 1(2), 157–177. <https://doi.org/10.18588/201311.000011>
- Junka-Aikio, Laura (2022): "Jäämerenrata, pohjoiset identiteetit ja nykykolonialismi". Teoksessa: R. Kullaa, J. Lahti & S. Lakomäki (toim.) *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla*. Gaudeamus.
- Juuso, Kaisa (2023): "Vihreä kolonialismi valtaa Suomen". Blogikirjoitus, 24.2.2023. <https://www.kaisajuuso.fi/2023/02/24/vihrea-kolonialismi-valtaa-suomen/>
- Jönsson, Lisa (2016): *Den "tomma" platsen i Norrland: Den diskursiva maktens roll i beslutet att utöka militärverksamheten i Vidsel*. Kandidaatintutkielma. Department of Political Science. Lund University.
- Kauhanen, Jouni (2024): *Terra Nullius ja paikallisyhteisöt modernisaation puristuksessa 1950- ja 1960-luvun Lapin vesivoimarakentamisessa: Pohjoiskalotin suunnitelmaksi jäänyt rakentamishanke ja Sodankylän säännöstelyaltaat*. Väitöskirja. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 378. Lapin yliopisto.
- Keskinen, Suvi (2019): "Intra-Nordic differences, colonial/racial histories, and national narratives: Rewriting Finnish history". *Scandinavian Studies*, 91(1–2), 163–181. <https://doi.org/10.5406/scanstud.91.1-2.0163>
- Klinger, Julie, Mia Bennett, Ria-Maria Adams & Eleanor Armstrong (2023): "The crowded and empty Arctic: Examining research practices, spatial imaginaries, and infrastructures in Kiruna, Sweden". *Lychnos*, 2023, 57–72. <https://doi.org/10.48202/25085>
- Korpjaakko-Labba, Kaisa (1989): *Saamelaiden oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa: oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä*. Väitöskirja. Lapin korkeakoulun oikeustieteellisiä julkaisuja A3. Lakimiesliiton kustannus oy.
- Koti-Lappi* (2024): "Pääkirjoitus: Natolta odotetaan paljon, mutta miten Itä-Lappi aikoo hyötyä?". *Koti-Lappi*, 28.2.2024. <https://www.kotilappi.fi/artikkeli/paakirjoitus-natolta-odotetaan-paljon-mutta-miten-ita-lappi-aikoo-hyotya>
- Kullaa, Rinna, Janne Lahti & Sami Lakomäki (2022): *Kolonialismi Suomen rajaseuduilla*. Gaudeamus.

- Kuokkanen, Rauna (2020): ”Pohjoismainen asuttajakolonialismi ja vuoden 2017 Tenosopimus”. *Historiallinen aikakauslehti*, 118(4), 534–539.
- Kuokkanen, Rauna (2022): ”All I see is white. The colonial problem in Finland”. Teoksessa: J. Hoegaerts, T. Liimatainen, L. Hekanaho & E. Peterson (toim.) *Finnishness, whiteness and coloniality*. University of Helsinki Press. <https://doi.org/10.33134/HUP-17-12>
- Laako, Hanna (2022): ”Erämaiden omimisesta häilyviin metsänreunakohtaamiisiin: Selva Maya ekologisena rajamaana ja -vyöhykkeenä”. *Alue ja Ympäristö*, 51(2), 65–85. <https://doi.org/10.30663/ay.119501>
- Lackenbauer, Whitney & Mathew Farish (2017): ”The Cold War on Canadian soil: Militarizing a Northern environment”. *Environmental History*, 12(4), 920–950. <http://dx.doi.org/10.1093/envhis/12.4.920>
- Lapin Kansa* (2022): ”Lapin rooli kasvaa puolustuksessa – Pohjoiseen tulee uusi Nato-todellisuus”, sanoo Ulkopoliittisen Instituutin johtava tutkija Matti Pesu”. *Lapin Kansa*, 22.10.2022.
- Lapin Kansa* (2024): ”Pääkirjoitus: Suomen jäsenyys puolustusliitossa avaa mahdollisuuksia talouskasvun ja elinvoiman lisäämiseen – tilaisuus on hyödynnettävä”. *Lapin Kansa*, 31.5.2024. <https://www.lapinkansa.fi/suomen-jasenyy-s-puolustusliitossa-avaa-lapille-mah/8138888>
- Leisti, Tapani (2020): ”Suomalaisyhtiö ajaa jättimäistä tuulipuistohanketta tunturierämaahan Pohjois-Norjassa – Aslak Holmberg: ’Se olisi maitten riisto’”. *Yle*, 18.11.2020. <https://yle.fi/a/3-11652510>
- Magga, Anne-Maria (2018): ”Ounastunturin terrori’ ja uudisasutus Enontekiöllä: Saamelainen poronhoito suomalaisen asuttajakolonialismin aikakaudella”. *Politiikka*, 60(3), 251–259.
- Magga, Anne-Maria (2024): *Siidan lait: Saamelaisen poronhoidon oikeusperiaatteet ja -teoria*. Vastapaino.
- Mäiche, Karim (2016): ”Kovaa peliä Rovajärvellä”. *Rauhanpuolustajat*, 12.8.2016. https://rauhanpuolustajat.org/rapu-artikkeli/kovaa_pelia_rovajarvella/
- Massa, Ilmo (1994): *Pohjoinen luonnonvalloitus: Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Gaudeamus.
- Merivirta, Raita, Leila Koivunen & Timo Särkkä (toim.) (2021): *Finnish colonial encounters: From anti-imperialism to cultural colonialism and complicity*. Palgrave McMillan.
- Mikaëlsson, Lilian & May-Britt Öhman (2014): ”When the land became a testing range: Nausta, Udtja and NEAT”. Teoksessa: J. Gärdebo, M.-B. Öhman & M. Hiroshi (toim.) *Re:Mindings: Co-constituting indigenous, academic, artistic knowledges*. The Hugo Valentin Centre.
- Niemi, Tapani (2021): *Lohen surma*. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-50811082>
- Parson, Sean & Ray, E. (2018): ”Sustainable colonization: Tar sands as resource colonialism”. *Capitalism, Nature, Socialism*, 29(3), 68–86. <https://doi.org/10.1080/10455752.2016.1268187>
- Ponto, Otto (2024): ”Menkää jonnekin muualle’ – Panssarivaunut ryskyvät Lapin metsissä kun Naton valtava sotaharjoitus pääsi käyntiin”. *Helsingin Sanomat*, 5.3.2024. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000010254304.html>
- Pylkkänen, Sinikka (2023): ”Presidenttiehdokas Stubb piipahti kampanjoimassa Rovaniemellä: Nato luo pohjoiseen myönteisen lumipalloejektin”. *Lapin Kansa*, 17.9.2023. <https://www.lapinkansa.fi/presidenttiehdokas-alexander-stubb-piipahti-kampan/5883589>
- Pöyhönen, Sari (2023): ”Olen kuullut huhuja, että Tinder on aktivoitu’, sanoo saksalaislentäjien esimies Rovaniemellä, jonka katukuvassa näkyvät sotaharjoitukset”. *Yle*, 30.5.2023. <https://yle.fi/a/74-20034278>
- Rovajärven kehittämistyöryhmä (2013): *Rovajärven kehittämistyöryhmän loppuraportti*. https://www.defmin.fi/files/2671/LOPPURAPORTTI_Rovajarven_kehittamistyoryhma_2013.pdf
- Shoemaker, Nancy (2015): ”A typology of colonialism”. *Perspectives on History*, 1.10.2015. <https://www.historians.org/perspectives-article/a-typology-of-colonialism-october-2015/>
- Sirviö, Heikki, Eija Merikäinen, Ari A. Lahtinen, Ville Kellokumpu & Juho Luukkonen (2022): ”Metsät metsinä, kiistakapuloina ja materiaalisen talouden perustana”. *Alue ja Ympäristö*, 51(2), 1–3. <https://doi.org/10.30663/ay.125505>
- Thompson, Andrea (2016): ”Greenland ice melt could expose hazardous Cold War waste”. *Scientific American*, 5.8.2016.

- Vahtola, Jouko, Matti Enbuske, Mauno Hiltunen, Tarja Nahkiaisola & Juha Joonas (2006): *Lapinmaan maa- ja metsäoikeudet: yhteenveto ja tiivistelmä Lapinmaan maa- ja metsäoikeudet -tutkimuksesta*. Oikeusministeriö.
- Valkonen, Jarno (2023): "Inarin metsäkonfliktia voidaan tarkastella 'maapolitiikkana'". *Alue ja Ympäristö*, 52(1), 141–143. <https://doi.org/10.30663/ay.126963>
- Valtioneuvosto (2024): "Suomen ja Yhdysvaltojen välistä puolustusyhteistyösopimusta koskeva hallituksen esitys lausuntokierrokselle". Tiedote 28.3.2024. <https://valtioneuvosto.fi/-/suomen-ja-yhdysvaltojen-valista-puolustusyhteistyosopimusta-koskeva-hallituksen-esitys-lausuntokierrokselle>
- Vanhanen, Henri, Charly Salenius-Pasternak & Ville Sinkkonen (2023): "Suomen ja Yhdysvaltojen syventynyt puolustusyhteistyö". Finnish Foreign Policy Paper 10. Ulkopoliittinen Instituutti.
- Vastapuu, Leena, Saara Särnä, Noora Kotilainen & Susanna Hast (2024): "Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Vladimirova, Vladislava (2024): "Continuous militarization as a mode of governance of indigenous people in the Russian Arctic". *Politics and Governance*, 12, 1–15. <https://doi.org/10.17645/pag.7505>
- Wolfe, Patrick (2006): "Settler colonialism and the elimination of the native". *Journal of Genocide Studies*, 8(4), 387–409. <https://doi.org/10.1080/14623520601056240>
- Woodward, Rachel (2004): *Military geographies*. Blackwell Publishing.
- Össbo, Åsa (2023): "Hydropower company sites: A study of Swedish settler colonialism". *Settler Colonial Studies*, 13(1), 115–132. <https://doi.org/10.1080/2201473X.2022.2037293>

"There is plenty of space, and it doesn't bother the civilians." Militarization of Lapland and Sápmi in the framework of colonialism

Northern Finland, consisting of Lapland province and parts of the Sámi homeland region, Sápmi, is being heavily militarized following Finland's NATO membership and the Defense Cooperation Agreements with the US. For now, the change is most visible on the level of land use, for instance in the form of large and intensive military training exercises and new infrastructure projects that relate mainly to military justifications and concerns. Despite their significant impact on local lives, livelihoods, regional development and Sámi Indigenous rights, local and Sámi perspectives on these developments have so far been largely missing from public debate. In this article, I seek to address the silence, and to build ground for critical decolonial approaches on Nordic militarization, centering attention especially on the social impacts of military land use, on the colonial geographies of militarization, and on efforts to challenge them. Towards the end of the article, I focus attention briefly on two concrete cases: first, on the local struggles that are currently taking place in Naarmankaira and Pyhä-Kallio reindeer herding district within an area that overlaps with Rovajärvi shooting ground, which is a large military training area in southern Lapland; and second, on the questions and issues that emerged in the context of the Nordic Response, a large cross-border NATO military exercise that was held across Sápmi in Spring 2024. The article concludes that militarization in Northern Finland relies on, and reproduces colonial discourses, structures, practices and power relations that have been central to the region also historically. These include the reproduction of the region as terra nullius, sidelining local and Sámi voices and rights, promoting settler colonial land appropriation, and advancing forms of regional development which align with interests and objectives defined in far-away centers of power, instead of social and cultural diversity and sustainability.

Keywords: Arctic, colonialism, militarization, military land use, Sámi people

Suomen Nato-jäsenyyden legitimointi menneisyyttä koskevien käsitysten näkökulmasta

Miina Kaarkoski¹, Teemu Häkkinen² & Helena Kilpeläinen³

Artikkelissa tarkastellaan Suomen Nato-jäsenyyden prosessin legitimoitumista parlamentaarisessa keskustelussa ja kansalaisten käsityksissä historiapolitiikan näkökulmasta. Tarkastelu yhdistyy osaksi laajempaa keskustelua militarisaation ilmenemismuodoista suomalaisessa yhteiskunnassa ja militarisaation suhteesta demokraattisiin prosesseihin. Artikkelin laajentaa suomalaista militarismitutkimusta turvallisuus- ja puolustuspoliittisen päätöksenteon legitimointiin historiapolitiikan kautta. Artikkelissa vastataan kysymykseen siitä, miten menneisyyskäsitteillä on legitimoitu Suomen Nato-jäsenyyttä ja miten jaettu käsitys poliittisilla päättäjillä ja kansalla on ollut. Kysymykseen vastataan tarkastelemalla kahta toisiaan täydentävää aineistoa, jotka mahdollistavat historiakäsityksen tarkastelun yhtäältä poliittisen puheen ja toisaalta kansalaisten käsitysten tasolla. Aineistojen perusteella Suomen Nato-jäsenyys käsitettiin jatkumona Suomen kylmän sodan jälkeiselle ulko- ja turvallisuuspoliittiselle linjalle sekä jatkumona Venäjän ulkopoliittisen toiminnan historialle. Toisaalta Nato-prosessi nähtiin katkoksenä Euroopan turvallisuuspoliittisessa kehityksessä.

Avainsanat: eduskunta, historiapolitiikka, kansalaiskäsitykset, legitimoiteetti, Nato

Johdanto

Suomessa on koko kylmän sodan jälkeisen ajan käyty poliittista, yhteiskunnallista ja akateemista keskustelua Suomen suhteesta sotilaalliseen liittoutumiseen ja erityisesti Pohjois-Atlantin liittoon (Nato). Keskustelun painotukset ovat vaihdelleet eri ajanjaksoina, mutta kuitenkin niin, että sekä kansalaisten että poliittisen eliitin enemmistön tuki oli aina kevääseen 2022 saakka sotilaallisen liittoutumattomuuden linjalla. Samalla jossain määrin epämääräisenä pidetty ajatus Suomen mahdollisuuksista liittyä sotilasliittoon turvallisuuspoliittisen tilanteen niin vaatiessa on ollut jatkuvasti esillä. (Ks. Särkkä 2019; Forsberg 2023; MTS 2022, 13.) Ajatus mahdollisuudesta hakea Nato-jäsenyyttä realisoitui nopeaan tahtiin keväällä 2022 Venäjän hyökättyä Ukraina. Päätös jäsenysshakemuksen jättämiseksi syntyi lyhyessä ajassa ja laajassa puoluerajat ylittävässä konsensuksessa (ks. YLE 2022). Päätös hakea jäsenyyttä tehtiin valtiojohdossa nopeasti, mutta sen tueksi tarvittiin uskottava legitimoiva prosessi (Nurmi 2023). Eduskunnan äänestystulos toukokuussa 2022 osoitti, että poliittinen tuki liittymiselle oli saavutettu ulkoasianvaliokunnan mietinnön mukaisen näkemyksen tullessa hyväksytyksi äänin 188–8.

Suomessa on viime vuosina herännyt keskustelua siitä, mitä militarismi ja militarisaatio tarkoittavat Suomen oloissa. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen keskustelu on tästä näkökulmasta tarkasteltuna näyttäytynyt haastavana ja jopa vaihtoehdottomien näkemysten

1 FT, dosentti, tutkija, Maanpuolustuskorkeakoulu, <miina.kaarkoski@mil.fi>

2 FT, dosentti, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto, <teemu.hakkinen@jyu.fi>

3 VTK, tutkimusavustaja, Maanpuolustuskorkeakoulu, <helena.kilpelainen@mil.fi>

kenttänä, jossa käsitys sotilaallisesta vallasta on suoranaisessa hegemonisessa asemassa ja siten määrittelemässä päätöksentekoa (Kotilainen & Hast 2021). Leena Vastapuu ja muut (2024) viittaavat militarismiin ideologiana ja tutkimuksen tekoa määrittävänä lähtöoletuksena, jolloin tutkimus koskisi militarisaation ilmenemismuotoja osana yhteiskuntaa eikä keskittyisi ensin pohtimaan, onko militarismia ylipäättään olemassa. Militarismin ilmenemistä on tällöin mielekästä tarkastella erilaisten poliittisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeiden aihepiirien kautta.

Tällaisen militarismitutkimuksen lähtökohdista Nato-jäsenyyssprosessin aloittaminen on mielenkiintoinen analyysikohde, sillä sen kautta on mahdollista avata niitä käsityksiä, joiden varaan päätös Suomen sotilaallisen linjan muuttamisesta rakennettiin. Noora Kotilaisen ja Susanna Hastin (2021, 31) mukaan militarismi voisi tarkoittaa Suomen oloissa muun muassa päätöksenteon epädemokraattisia piirteitä ja heikkoa poliittista kontrollia, joiden ilmene-mismuotoihin tutkimuksessa voisi keskittyä. Tähän määritelmään Suomen päätös hakeutua Naton jäseneksi ei kuitenkaan ilman problematisointia sovi. Päinvastoin, eduskunta käsitteli turvallisuusympäristön muutosta selontekomenettelyn keinoin ja osallisti lopulta prosessiin jopa 11 eri valiokuntaa. Eduskunnan lähetekeskustelussa 16. toukokuuta moni kansanedus-taja nimenomaan kehui prosessia ja siihen liittyviä asiantuntijakuulemisia (Kim Berg, sd, 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp). Tässä valossa Nato-päätöksenteko näyttytyy pikemminkin esimerkkinä deliberatiivisen, siis eri näkökulmia puntaroivan parlamentaarisen politiikan toteutumisesta. Päätöksenteko tapahtui institutionaalisesti erityisesti eduskunnas-sa käydyn selontekoprosessin myötä (ks. Dolný 2011; Palonen 2018) ja se vastasi ainakin jossakin määrin keväällä 2022 mediassa esiintyneitä mielipidemittauksia, jotka kuvastivat kansan tahtotilaa Suomen Nato-linjan muuttamisesta.

Jäsenyyteen johtaneen poliittisen prosessin tarkastelu syvällisemmin on tarpeen, koska päätös muutti suomalaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa perustavanlaatuisesti. Militarismitutkimuksen näkökulmasta huomionarvoista on, että Venäjän aloittaman hyökkäyssodan myötä sotilaallisen liittoutumisen vaihtoehto alkoi näyttytyä monelle parhaana ratkaisuna turvallisuustilanteeseen. Yhteiskunnan kriisitilanteet voivat militarismitutkimuksen näkö-kulmasta vähentää rauhanomaisten ratkaisumallien ja demokraattisten prosessien houkut-televuutta (Shepherd 2018). Poliittinen päätös hakea Nato-jäsenyyttä oli tilanne, jota tar-kastelemalla on mahdollista avata poliittisen legitimitietin rakentumista ja poliittisen linjan legitimoimista (mm. Calligaro 2015; Rydel & Troebst 2022) kansakunnan kansainvälispoliittista asemaa merkittävästi muuttaneessa päätöksessä ja pohtia syvällisemmin militarismin ilmenemistä demokraattisessa päätöksentekoprosessissa. Yleisesti ottaen turvallisuuspolitiik-kassa poliittisen ja sotilaallisen eliitin ylisukupolvisesti rakentuneilla uskomuksilla, asenteilla ja kokemuksilla voi olla huomattavaa painoarvoa (vrt. Siren 2009, 87), mikä mahdollistaa mi-litarismin pohtimisen historiallisesti rakentuneena ilmiönä. Militarisaatio tapahtuu aina suhteessa historiaan ja menneisiin ja tuleviin uhkakuviin, joita poliittisen debatin ja kansalaisyksitysten tarkastelu voi avata. Turvallisuuspoliittisessa ajattelussa historiallisen kontekstin voi ajatella luovan viitekehystä päätöksenteolle ja tarjoavan sisältöä poliittiselle argumentoinnille tavoilla, jotka kertovat ylisukupolvisesti rakentuneista peloista, käsityksistä ja arvoista.

Keskitymme tarkastelemaan, miten menneisyyttä koskevilla tulkinnoilla rakennettiin Nato-jäsenyyden oikeutusta ja merkitystä Suomelle. Kysymme, miten käsityksellä menneisyydestä legitimoitiin Suomen Nato-jäsenyyttä ja miten jaettuina käsitykset olivat poliittisten päättäjien ja toisaalta kansalaisten *välillä*. Erityisesti yhteiskunnan kokemissa eksistentiaalisissa ja suurissa kysymyksissä voi tulla ilmeiseksi, millaisia tehtäviä ja merkityksiä historiallisella tiedolla on yhteiskunnassa (Grönholm & Nyssönen 2019). Analysoimme, miten poliittisessa puheessa rakennettiin tulkintaa muuttuneesta turvallisuuspoliittisesta tilanteesta ja tarpeesta määritellä uudelleen Suomen puolustuspoliittiset linjat historiasta tehtyjen tulkintojen, nostojen ja vertausten avulla. Nojaamme ajatukseen, jonka mukaan historiallisia tapahtumia ja jaettuja kokemuksia käytetään legitimoivina narratiiveina, jolla voidaan rakentaa kansallista, puolustukseen liittyvää itseymmärrystä (Sirén 2009, 112).

Lähestymistapamme liittyy ymmärrykseen historiapolitiikasta toimintana, jolla pyritään saavuttamaan valta-asema jollekin tietylle tulkinnalle (Kalela 2004), ja toisaalta siihen, että puolustusidentiteetin muodostumisen kannalta eliitin ja kansalaisten tulee sitoutua yhteneviin kertomuksiin (Sirén 2009). Laajennamme kotimaista militarisaatiota koskevaa keskustelua siihen, missä määrin menneisyydellä legitimoidaan sotilaallisen turvallisuuden keskeistä asemaa poliittisessa päätöksenteossa. Artikkelimme osoittaa, että erityisesti eduskunnassa historiapolitiittinen argumentointi liitti Suomen Nato-jäsenyyden osaksi pitkäaikaista perinnettä ylläpitää Suomen turvallisuutta. Samalla suomalaisten omakohtaiset ja ylisukupolviset traumat ja kokemukset vahvistivat sotilaallisen liittoutumisen ja militarisaation oikeutusta yhteiskunnassa.

Seuraavassa osassa esitellään aineistoon ja menetelmiin liittyviä kysymyksiä. Aineiston esittelyn jälkeen käsittelemme teoreettisella otteella historian käytön poliittisuutta erityisesti osana poliittista puhetta. Tämän jälkeen siirrymme empiiriseen analyysiin ja johtopäätöksiin.

Aineistosta ja metodologiasta

Artikkelimme tarkastelee menneisyyttä koskevien käsitysten ilmenemistä ja käyttöä poliittisten päättäjien puheissa sekä kansalaisten käsityksissä ja pyrkii tutkimuksen keinoin luomaan dialogisen yhteyden päättävissä asemassa olleiden poliitikkojen ja maanpuolustusasenteitaan pohtineiden kansalaisten välille. Aineistona onkin kaksi erilaista tosiaan täydentävää aineistotyyppiä, jotka mahdollistavat historiakäsitysten tarkastelun näillä kahdella eri tasolla ja jotka analyysin avulla tuodaan keskustelemaan yhteyteen keskenään.

Poliittisen puheen tasolla tarkastelussa ovat eduskunnan aineistoissa esiintyneet menneisyyttä koskevat tulkinnat, joita hyödynnettiin osana poliittista argumentaatiota, linjanvetojen rationaalistamisen tarvetta sekä osana legitimaatiodiskursseja (Grönholm & Nyssönen 2019; Van Leeuwen & Wodak 1999; Reyes 2011) julkisuudessa tapahtuvan poliittisen puheen tasolla. Militarisaation tarkastelu toteutuu tutkimuksessamme nimenomaan kielellisistä lähtökohdista, jossa päätöksenteon legitimointi tarvitsee tuekseen kansalaisten tunteisiin vetoavia argumentteja ja ajatuksia (McIntosh 2021) ja jossa jaettujen käsitysten ilmeneminen yhteiskunnan eri tasoilla kertoo yhteiskunnassa vallitsevasta militarismista. Kansalaiskäsitysten analyysissa käyttämässämme aineistoissa ei kuulu kaikkien suomalaisten ääni vaan niiden

suomalaisten, jotka aktiivisesti hakivat uudenlaista roolia itselleen maanpuolustuksessa Venäjän hyökättyä Ukrainaan liittymällä reserviläisjärjestöön tai pyrkien reservistä siviilipalvelusvelvollisiksi. Nämä kohderyhmät valittiin aineistonkeruuseen, koska yhtäältä monien kansalaisten halukkuus liittyä vapaaehtoisen maanpuolustuksen järjestöihin ja toisaalta joidenkin reserviläisten päätös jättää aseellinen maanpuolustus olivat tilastojen valossa laajuudessaan erittäin poikkeuksellisia ilmiöitä Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Kansakunnan tasolla Natoon liittymisen voi ajatella ilmentävän kollektiivisia historiasta kumpuavia turvallisuuskäsityksiä ja niihin pohjautuvaa päätöksentekoa. Haastateltujen aktiivisuus maanpuolustuksellisessa toimijudessa vastasi kansalaisten yleistä tasoa.

Ensimmäisen aineistokokonaisuuden muodostava eduskunnassa käydyn poliittisen puheen aineisto on kerätty systemaattisesti Parlamenttisampo-tietokannasta aikaväliltä 1.1.–17.5.2022. Aineiston keräämisessä käytettiin hakusanaa ”Nato”. Laadullisen tekstianalyysin tukena hyödynnettiin Atlas.ti-ohjelmaa, jolla aineisto koodattiin tarkempaa analyysiä varten. Koodauksen tavoitteena oli muodostaa menneisyyteen liittyvistä näkemyksistä temaattisia kategorioita. Koodauksen peruserätyksenä oli, että yksittäinen eduskuntapuheenvuoro saattoi ilmentää neutraalia, myönteistä tai kielteistä näkemystä Suomen liittymiseen Natoon. Eri vaiheissa prosessia yksittäisten kansanedustajien esittämät näkemykset saattoivat vaihdella. Tarkempaa analyysiä toteutettiin kontekstualisoivalla otteella, jossa puheenvuorot sijoitettiin ajalliseen kontekstiin Nato-jäsenyyssprosessissa. Aineiston koodaus toteutettiin aineistolähtöisesti.

Toisen aineistokokonaisuuden muodostava haastatteluaineisto on kerätty keväällä ja kesällä 2023 toteutetuilla kahden kohderyhmän teemahaastatteluilla: (i) reserviläisjärjestöön Venäjän hyökättyä Ukrainaan liittyneet (17 haastateltua) ja (ii) reservistä kevään 2022 jälkeen Siviilipalveluskeskuksen täydennyskoulutuksen kautta siviilipalvelusvelvollisiksi siirtyneet (16 haastateltua). Aineistomme avaa niiden henkilöiden ajattelua ja käsityksiä maanpuolustuksesta, turvallisuudesta ja omasta toimijuudestaan, jotka olivat aktivoituneet toimimaan maanpuolustuksellisten asioiden parissa tai joiden asenne aseellista maanpuolustusta kohtaan oli tullut kyseenalaistetuksi kulminoituen päätökseksi siirtyä siviilivelvollisiksi. Haastateltavia oli kahdesta kohderyhmästä yhteensä 33 henkilöä, jotka rekrytoitiin Suomen Reserviläisliiton ja Siviilipalveluskeskuksen avustuksella jaetulla tutkimuskutsulla. Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista, ja aineiston kerääminen, tallentaminen ja käsittely vastaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ja EU:n tietosuojaa-asetuksen velvoitteita. Teemahaastattelun teemat johdettiin soveltaen maanpuolustussuhteen mallia (Kosonen ym. 2019), ja haastateltavilta kysyttiin Nato-jäsenyyden ohella kysymyksiä haastateltavien omasta toimijuudesta maanpuolustuksen alalla, käsityksistä sodan uhkasta, Suomen puolustuskyvystä ja Suomen puolustamisen arvoisuudesta. Haastatteluaineisto analysoitiin lähiluvulla, jossa kiinnitettiin huomiota siihen, miten haastateltavat jäsenivät tai perustelivat mielipiteitään menneisyyttä koskevien tulkintojen avulla.

Historiakäsityksiin liittyviä kysymyksiä ei siis haastatteluissa suoraan kysytty, vaan tutkimusasetelma poliittisen puheen aineiston ja haastatteluaineiston yhdistämisestä syntyi empiirisen aineistoluennan pohjalta. Kummassakin aineistokokonaisuudessa puhujat pyrkivät

toistuvasti hakemaan tukea asenteilleen menneisyydestä tekemillään tulkinnoilla, nostoilla ja vertauksilla. Kahden erilaisen ja hieman eri ajankohtaa edustavan aineistokokonaisuuden yhteen tuominen vaatii kuitenkin ajatustyötä siitä, miksi yhdistäminen tehdään ja mitä poliittisen legitimitetin rakentumisesta, historian poliittisuudesta ja yhteiskunnan militarisaatiosta pyritään ratkaisun avulla tulkitsemaan.

Poliittisen debatin analyysi on yleisesti perusteltavissa, koska poliittisen debatin ja siinä esitettyjen ajatusten, käsitysten, mielipiteiden ja ideoiden on todettu refleктоivan tutkitun ajanjakson aikalaistodellisuutta (mm. Wiesner ym. 2017), erityisesti jos poliittinen debatti on luonteeltaan aitoa keskustelua *pro et contra* (Palonen 2008). Tutkimassamme kontekstissa poliittisen debatin analysointi on perusteltu lähestymistapa, koska poliittinen puhe, kieli ja argumentit ovat poliittisille päättäjille legitimoinnin keino heidän pyrkiessään oikeuttamaan valtion ja kansakunnan suuntaan vaikuttavia päätöksiä (Reyes 2011, 782–783). Analysoimamme poliittinen debatti edustaa sitä aikalaiskeskustelua, jota Suomessa käytiin välittömästi Venäjän hyökkäyksen alettua keväällä 2022. Tässä debatissa tulivat artikuloiduksi muun muassa sellaiset tunteet, käsitykset, oletukset ja odotukset, jotka tuossa ajassa kehystivät mielipiteitä Suomen Nato-jäsenyydestä ja joilla liittymispäätökselle pyrittiin rakentamaan oikeutusta. Puhe on lähtökohtaisesti keskeinen osa poliittista deliberaatiota ja äänestäjäkunnan edustamista osana parlamentaarista järjestelmää (Pekonen 2011, 91–106). Parlamentaarinen prosessi keskusteluineen on osa poliittista kulttuuria ja ilmentää siten politiikan teon perusteita tiettyssä ajassa ja paikassa.

Haastatteluaineiston tuominen mukaan analyysiin avaa kuitenkin tutkimuksellisen keskusteluyhteyden poliittisen debatin ja aikalaiskäsitysten välillä laajemmassa ja syvällisemmässä mielessä kuin pelkkä toteamus aikalaiskäsitysten reflektoitumisesta poliittisessä debatissa. Haastattelut toteutettiin eduskunta-aineistoon nähden seuraavana vuonna, mikä aiheuttaa aineistojemme välillä eriaikaisuuden ja voi luoda todellisuutta yksikertaistavan mielikuvan yksisuuntaisesta siirtymästä poliittisen debatin käsityksistä kansalaisten käsityksiin. Julkisen keskustelun dynamiikka on luonteeltaan monipaikkaista (ks. Halonen ym. 2015), jossa siirtymiä voi tapahtua moneen suuntaan. Tutkimusasetelmassamme haastatteluilla oli ollut yli vuosi aikaa seurata julkista turvallisuuspoliittista keskustelua, muodostaa mielipiteitä ja asenteita ja kenties osallistuakin keskusteluihin. Tuomme aineistot yhteen tarkastellen niiden ominaispiirteitä historiaan liittyvien käsitysten ilmaisemisessa mutta myös poliittisten päättäjien argumentaation heijastumista haastateltujen kansalaisten käsityksiin.

Ajallisesti haastattelut toteutettiin lähellä sitä hetkeä, kun Suomi hyväksyttiin Naton jäseneksi. Jaettujen käsitysten ilmeneminen on keino tulkita legitimitetin muodostumista sekä puolustuspoliittisen keskustelun piirteitä Suomessa. Haastatteluaineistojen yhdistäminen poliittisen eliitin puheisiin avaakin syvällisemmän näkymän historian poliittisuuteen Nato-jäsenyyden oikeutusta ja yhteiskunnan militarisaatiota pohdittaessa kuin mitä kumpikaan aineisto yksin mahdollistaisi. Torsti Sirénin (2009) puolustusidentiteettiin liittyviä ajatuksia mukaillen yhteiskunnan eri tahojen ja tasojen on riittävässä määrin sitouduttava yhteneviin kertomuksiin, jotta yhteisö voi pysyä kasassa ja jotta jaetuista tarinoista muodostuu pohja legitimoiville narratiiveille. Tuommekin kaksi suomalaisten käsityksiä ilmentävää aineistoko-

konaisuutta yhteen artikkeliin tarkoituksenamme tätä kautta pohtia Suomen Nato-jäsenyyden legitimoinnin piirteitä. Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti aineistomme ei tavoita kaikkien suomalaisten käsityksiä, vaan analyysi pohjautuu yhtäältä kansanedustajien ja toisaalta maanpuolustusta ja omaa toimijuuttaan aktiivisesti pohtineiden henkilöiden näkemyksiin. Muisti-ideologiaa tarkastelleessa Pia Olssonin (2024) artikkelissa puolestaan ilmenee, että vastaavaa historiaan kiinnittyvää kerrontaa on ilmennyt Ukrainan sodan kontekstissa laajemminkin suomalaisten keskuudessa.

Historia poliittisen legitimitietin rakennusaineena

Tutkimuskentällä on tilaa Suomen Nato-jäsenyysprosessiin liittyvien tapahtumien tulkitsemiselle erilaisista näkökulmista. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa Suomen sotilaallista liittoutumista on käsitelty muun muassa realismin, liberalismien sekä konstruktivismien näkökulmista (Blombergs 2016; Sirén 2016; Forsberg 2016). Mediadiskurssit (Kivelä 2023), Nato-jäsenyyden politisoituminen retoriselta kannalta (Kivilahti 2023) ja Nato-option historian tarkastelu (Vapamaa 2023) ovat esimerkkejä aivan viime aikoina ilmestyneistä opinnäytteistä, joissa on syvennytty Suomen Nato-jäsenyysprosessiin. Pidemmän aikavälin syvällisemmässä tarkastelussa Särkkä (2019) on tuonut esiin Nato-retoriikan sisältäneen sekä järkipäiseen logiikkaan että tunnepäiseen historiaretoriikkaan vetoavaa argumentaatiota.

Menneisyydestä tehtyihin tulkintoihin keskittyminen syventää ymmärrystä, miksi Suomessa päätettiin hakea Nato-jäsenyyttä. Pertti Grönholm ja Heino Nyssönen (2019) kannustavat pohtimaan, millaisia tehtäviä tai merkityksiä historiallisella tiedolla on yhteiskunnassa. He korostavat nimenomaan historiaan vetoavien argumenttien tarkastelua siitä näkökulmasta, miten ne avaavat poliittisia toimia ja ratkaisuja. Yhteisön kannalta eksistentiaaliset ja suuret kriisit voivat korostaa tarvetta hakea historiasta tukea niiden käsittelyyn, ja historia voi myös tuoda aineksia yhteisön identiteetin rakentamiseen. (Ma.) Tästä näkökulmasta onkin kiinnostavaa, millä tavoin historia oli läsnä Suomen kansainvälistä asemaa ja puolustusidentiteettiä suuresti muuttaneessa Nato-jäsenyyspäätöksessä.

Historiallisiin tulkintoihin keskittyvä lähestymistapa on perusteltu jo senkin takia, että sotaretoriikalla ja toisen maailmansodan aikaisilla tapahtumilla on ollut keskeinen merkitys suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin rakentamisessa ja muokkaamisessa (Kinnunen & Jokisipilä 2012; Tepora 2017; Tilli 2009). Leena Vastapuu ja muut (2024) ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että tämän tyyppinen historian läsnäolo ilmentää yhteiskunnan militaristisia piirteitä: ylisukupolvisten traumojen läsnäoloa, historiakulttuurin sotaisuutta ja sotaan liittyvää muistamisen kulttuuria voidaan tulkita militarismin näkökulmista. Tästä näkökulmasta kiinnostavaa onkin, miten historiaan pohjautuvien seikkojen esiin nostaminen ilmeni tilanteessa, jossa legitimoitiin ulko- ja turvallisuuspolitiikan tilaa ja muutosta. Huomionarvoista on, miten poliittinen eliitti pyrki yhtäältä argumentoimaan jatkuvuutta suhteessa Suomen Nato-optiota korostaneeseen linjaan ja toisaalta perustelemaan sellaisia muutoksia turvallisuustilanteessa, jotka tekivät välttämättömäksi muuttaa perinteistä sotilaallisen liittoutumattomuuden linjaa. Tällaisessa tilanteessa kokemukset menneisyydestä voivat näkyä siinä, miten yksilöt jäsentävät maailmaa, jolloin historiankäyttö voi tuottaa sisältöä kollek-

tiiviselle identiteetille (Rydel & Troebst 2022; Wang 2022). Historiakäsityksen ilmenemisen tarkastelu kansalaistasolla voikin avata syvällisemmän näkymän Nato-jäsenyyden oikeutuksen rakentumisesta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on jo pitkään tuotu esiin, että historiallinen muisti voi tarjota diskursiivisia legitimointityökaluja poliittiselle, julkiselle keskustelulle (Dienstag 1996). Erityisesti konstruktivistisessa lähestymistavassa on todettu positiivisten ja negatiivisten muistojen merkitys kansallisen kollektiivisen identiteetin kehittymiselle sekä myös kansainvälisten suhteiden ja ulkopoliittikan muodostumiselle (Langenbacher 2010). Diskursiiviseen legitimointiin liittyvä historiallinen muisti tuleekin nähdä hyvin laajana ilmiönä, jossa voi olla mukana niin traumoja kuin tavanomaisempia kokemuksia menneisyydestä ja jossa poliittisella eliitillä on keskeinen rooli eräänlaisen kansallisen tietoisuuden luoja (Verovšek 2016).

Poliittisen puheen näkökulma avaa poliittisen legitimitietin rakentamista, koska ideologisia kantoja ja päätöksiä pyritään oikeuttamaan nimenomaan poliittisella puheella (Reyes 2011, 782–783). Eduskunta käsiteli Nato-jäsenyyttä vakiintuneissa parlamentaarisisissa menettelyissä, joissa kansanedustajilla oli mahdollisuus keskustella aiheesta muun muassa turvallisuusympäristön muutosta koskevan selonteon (Valtioneuvosto 2022a) ja Suomen liittymistä Pohjois-Atlantin liittoon käsittelevän selonteon (Valtioneuvosto 2022b) käsittelyprosessin yhteydessä niin eduskunnan täysistunnoissa kuin valiokunnissa. Keskitymme pohtimaan legitimitietin rakentamista eduskuntakeskusteluissa erityisesti rationaalistamisprosessina (Van Leeuwen & Wodak 1999), jossa kansanedustajat hyödynsivät historiallisia vertauksia, historiasta nousevaa muistelua ja muunlaista menneisyyden esiin nostamista Nato-jäsenyyttä legitimoivissa diskursseissaan.

Tällä tavalla lähestyttynä historia toimii rakennusaineena legitimointiin tähtääville de bateille, ja historiapolitiikka ymmärretään tarkasteltujen toimijoiden pyrkimyksenä saavuttaa laajasti hyväksytty asema tietyille tavoiteltua päämäärää hyödyttävälle tulkinalle (Kalela 2004). Grönholm ja Nyyssönen (2019, 18–22) ovat jakaneet historian käytön eksistentiaaliiseen, moraaliseen, poliittiseen ja ideologiseen ulottuvuuteen, jotka voivat olla läsnä samassa yhteydessä. Poliittisessa päätöksenteossa näillä kaikilla ulottuvuuksilla saattoi olla merkitystä, kun historiasta pyrittiin löytämään perusteluita ja oikeutusta Suomen turvallisuuspoliittisen linjan muutokselle. Varsinkin eksistentiaalisen ulottuvuuden eli valtiollisen olemassaolon uhan läsnäolo Nato-jäsenyyspäätöksessä on kiinnostava kysymys: ilmensikö historian käyttö poliittisessa puheessa ja kansalaisten tasolla sellaisia käsityksiä, jotka liittyivät yhteisön olemassaoloon ja identiteettiin yhteisenä (ks. myös Berger & Conrad 2015)?

Pilvi Torsti (2003) on käsitellyt historian hyödyntämistä ulkopoliittisen suunnanmuutoksen legitimoinnissa ja nostanut esiin kysymyksen motiiveista historiaa hyödyntävien poliittisten argumenttien käytölle. Tällaisessa suunnanmuutoksessa historian käytön motiivit voivat liittyä ulkopoliittikkaan tai sisäpolitiikkaan tai niissä voi olla yhteisön perusarvoihin liittyvä ulottuvuus (mt.). Kysymys motiiveista on moniulotteinen tutkimusamme aineistossa ja teemassa: miksi historiaa hyödynnettiin poliittisessa argumentaatioissa siten kuin sitä hyödynnettiin? Nato-jäsenyyden legitimointiin keväällä 2022 saattoi sisältyä myös kansanedustajien keskuudessa Suomen sotahistoriasta kumpuavia pelkoja, joita ei välttämättä aina

sanottu ääneen esimerkiksi kansalaisten rauhoittamisen vuoksi. Samalla on huomioitava, että Suomen debatti Natoon liittymisestä sisälsi kotimaisen yleisön lisäksi myös kansainvälisen yleisön, kuten tulevat liittolaismaat ja Venäjän. Historiankäyttö saattoi siten liittyä perustavanlaatuisiin kysymyksiin yhteisön turvallisuudessa, Nato-jäsenyyden asettamiseen osaksi historiallista jatkumoa tai yhteisön paikan hakemiseen suhteessa toisen valtion mahdollisesti edustamaan toiseuteen.

Kaiken kaikkiaan menneisyyden läsnäolo poliittisissa keskusteluissa ja kansalaiskäsitelyissä osoittaa tietoisuutta yhteiskunnan kulttuurisista ja ylisukupolvisista juurista, joiden varaan Nato-päätöksen oikeutusta poliittisessa prosessissa rakennettiin ja joiden pohjalta kansalaiset jäsenyyttä käsitelivät. Tästä rakentuu pohja artikkelin empiirisille osioille: miten politiikan retoriikassa rakennettiin legitimizeettiä ja mitä kansalaiset ajattelivat samoista asioista?

Historiallinen muutos vai poliittinen jatkumo? Historia eduskuntakeskusteluissa

Eri eduskuntaryhmät ovat perinteisesti suhtautuneet Suomen Nato-jäsenyyteen eri tavoin ennen Venäjän aloittamaa hyökkäystä vuonna 2022. Suurista puolueista kokoomus oli selvemmin Nato-myönteinen. Se oli linjannut myönteisestä asennoitumisestaan Suomen Nato-jäsenyyteen ensimmäistä kertaa vuonna 2006, ja vuonna 2020 puoluekokous oli asettanut Suomen Nato-jäsenyyden jo lähivuosien tavoitteeksi. (Tikka 2022.) Muut suuret eduskuntaryhmät olivat suhtautuneet jäsenyyteen varauksellisemmin, eikä Nato ollut toden teolla kotimaisen politiikan asialistalla ennen vuotta 2022. On myös syytä muistaa, että eri ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa esiintynyt maltillinen asennoituminen sotilaallisen liittoutumattomuuden muuttamista kohtaan oli poliittisen konsensuksen tulos. Periaatteen tasolla todetulla mahdollisuudella tarvittaessa uudelleenarvioida Suomen kanta Nato-jäsenyyteen oli laaja parlamentaarinen hyväksyntä. Eri puolueiden asennoituminen Suomen Nato-jäsenyyttä kohtaan muodosti tärkeän taustan kevään 2022 poliittisille keskusteluille, mikä näkyi myös tavassa käyttää historiaa hyväkseen.

Tammikuusta toukokuuhun 2022 eduskunnassa keskusteltiin Natosta enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Kaikkiaan ”Nato” esiintyi 431 puheenvuorossa. Nämä puheenvuorot jakaantuivat seuraavasti: Perussuomalaiset 83 (19.26 %), Kansallinen Kokoomus 80 (18.56 %), Suomen Keskusta 69 (16.01 %), Vihreä liitto 61 (14.15 %), Suomen Sosialidemokraattinen puolue 55 (12.76 %), Vasemmistoliitto 46 (10.67 %), Valta kuuluu kansalle 11 (2.55 %), Suomen Kristillisdemokraatit 10 (2.32 %), Suomen ruotsalainen kansanpuolue 10 (2.32 %) ja Liike Nyt 6 (1.39 %) (Parlamenttisampo 2024). Eduskunnassa oli yhteensä 29 erilaista kansalaisaloitteisiin, parlamentaarisiiin kysymyksiin ja selontekomenettelyyn liittyvää tilannetta, joissa Nato-jäsenyyttä käsiteltiin tavalla tai toisella. Näissä tilanteissa oli myös historian kokemus muodossa tai toisessa vahvasti läsnä: 193 suoraa viittausta nimenomaan ”historiaan” ja niiden ohessa vielä viisi viittausta ”menneisyyteen”. Näiden ohella ”talvisotaa” tai ”jatkosotaa” muisteltiin 25 kertaa, ja epämääräisempiä viittauksia sotavuosiin tai yksinkertaisesti vuoteen 1939 oli runsaasti. Kaiken kaikkiaan monenlainen puhe sisälsi viittauksia menneisyyteen. Pyrimme hakemaan aivan lähivuosia pidemmälle menevää näkemystä menneisyyden vai-

kutuksesta, mutta erottelu ei voi olla aivan suoraviivaista. Esimerkiksi Krimin liittäminen Venäjään vuonna 2014 oli selkeä kontekstuaalinen tekijä, joka tuotiin esiin usein Venäjstä puhuttaessa. Aineistoanalyysissä huomio kohdistui diskursiivisuuteen eduskunnassa, eli yksittäisiin kommentteihin tai pidempiin puheenvuoroihin, joilla kansanedustajat perustelivat näkemyksiään. Siten analyysissä keskeistä oli yksittäisen kansanedustajan oman näkökulman puolustaminen ja tietyn poliittisen kannan legitimointi vetoamalla menneisyyteen. Lähtökohta analyysissä oli, että menneisyydestä saattoi puhua monin eri tavoin Natoa käsittelevän keskustelun yhteydessä. Näin avautui mahdollisuus hahmotella erilaisia menneisyyttä käsitteleviä puhekatgorioita ja havaita siten mahdollisia päätöksentekoon vaikuttaneita teemoja.

Tulevaisuus rakentuu menneisyyden valintojen varaan

Turvallisuuden tuottaminen nähtiin poliittisessa puheessa toimintana, jolla oli luontevaa olla yhteys menneisyyteen. Menneisyyden koettiin sisältäneen sellaisia kokemuksia, jotka antoivat poliittista selkänöjää tehdä ratkaisuja nimenomaan Suomen turvallisuuden eteen. Menneisyys tarkoitti Suomen turvallisuuteen liittyviä kokemuksia, jotka toimivat perusteina tehdä tuoreita poliittisia ratkaisuja (27 osumaa). Toinen maailmansota ja erityisesti talvisota (38 osumaa) ja Suomen historian merkkihenkilöt (30) olivat keskusteluissa läsnä pitkin kevättalvea 2022, erityisesti Juho Kusti Paasikivi ulkopoliittisen realismin auktoriteettina, ja tästä oli apua myös puolueiden välisen dialogin edistäjänä kuten seuraava esimerkki osoittaa. Puheenvuoro pidettiin kahta päivää ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan:

Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa, ja turvallisuutemme on vakaalla pohjalla. Silti jännitteet heijastuvat myös meihin. Vuoden 1939 loppukesällä Väinö Tanner kirjoitti Paasikivelle sodan tuskin syttyvän, sillä 'niin järjettömäksi maailma ei voi tulla'. Nytkään emme halua niin uskoa, mutta varautuminen myös ikäviin vaihtoehtoihin on aina jälkiviisautta edullisempaa. Kokoomus on jo pitkään kannattanut Suomen jäsenyyttä puolustusliitto Natossa. Se vahvistaisi Suomen puolustusta, voimistaisi Euroopan yhteistä turvallisuutta ja toisi ennakoitavuutta lähialueillemme. Arvoisa puhemies! Nyt on aika ryhtyä rakentamaan polkua kohti Suomen Nato-jäsenyyttä. (Elina Valtonen, kok., 22.2.2022. KA 2/2022 vp, 13/2022 vp.)

Suomen Nato-jäsenyys näkyikin kansanedustajille ennen kaikkea suhteellisen kausaalisenä ilmiönä, joka kytkeytyi Suomen aikaisempaan ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Siinä 1990-luvulta lähtien käynnissä ollut lähentyminen länteen (32) sekä lisääntynyt puolustusyhteistyö (45 osumaa) erityisesti Naton kanssa loi loogisen kontekstin edistää yhteistyötä aina sotilaalliseen liittoutumiseen saakka. Vuoden 1939 ja ylipäätään talvisodan tapahtumien painottaminen oli suhteellisen yleistä parlamenttikäsittelyissä. Se oli historiallisen muistin kannalta Suomen historian keskeinen tilanne, jossa Suomi joutui syksyllä 1939 kohtaamaan yksin Neuvostoliiton hyökkäyksen ja jossa Suomen varautuminen ei ollut niin laajaa kuin joissakin muissa olosuhteissa olisi ehkä saattanut olla. Valtosen kommentti oli keskeinen myös siinä, että se painotti puoluerajat yli menevää käsitystä menneisyydestä, eli sosialidemokraattisen Tannerin yhteydenpitoa Paasikiveen, joka edusti uransa loppupuolella kokoomusta.

Keskeinen osa menneisyyttä käsittelevää ajattelua oli eräänlaisen tyytyväisyyden tunne, joka kumpusi nimenomaan kotimaisen puolustuksen pitkäjänteisestä kehittämisestä. Tämän

pitkäjärjestyksen ajateltiin uudessa kansainvälisessä tilanteessa voivan tuoda etua Suomen lisäksi myös Natolle, jonka ovela oli tarkoitus koputtaa omat tuomiset mukana. Alla oleva Sebastian Tynkkysen kommentti ei ollut ainoa tässä lajissa.

Suomen vahva puolustuskyky, sotilaallisen osaamisen korkea taso ja sijainti Itämeren ympäröimänä ovat muiden maiden silmissä puolustusliittoa vahvistavia asioita, joten Suomi nähdään mieluisana kumppanina. Suomi ei ole laiminlyönyt aiempina vuosikymmeninä puolustustaan, joten olisimme taakan sijasta tukipilari. Myös Nato-yhteensopivuuden osalta Suomi on hyvässä asemassa. Pakassa pidetyn Nato-kortin mukana on kulkenut viime vuosina yhä tiivistyvä Nato-yhteistyö, ja ne ovat vahvistaneet toinen toisiaan. (Sebastian Tynkkynen, ps, 20.4.2022. KAA 2/2022 vp, 41/2022 vp.)

Kaiken kaikkiaan kokemus ulkopoliittikan hoidosta tuotti sellaista historialliseen kokemukseen perustuvaa etua (86 osumaa), että sen valossa Nato-jäsenyys tuntui pääosin luonteeltaan.

On tärkeää myös todeta, että eduskuntakeskusteluissa oli mukana moniäänisyyttä, joka liittyi Suomen ulkopoliittikan muutoksen todellisiin perusteisiin ja siinä ratkaisujen asettamiseen osaksi historiallista jatkumoa. Suurin osa Natoa sivuavista kommentteista eduskunnassa oli luonteeltaan jäsenyydelle myönteisiä, mutta myös vastakkaisia näkemyksiä esitettiin. Niissä kyseenalaistettiin tilanteesta tehdyt tulkinnat, jotka mitätöivät ja muuttivat aikaisempaa ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa. Lisäksi tällaisissa puheenvuoroissa kyseenalaistettiin tulkinnat siitä, kuinka syvällisesti suomalaiset halusivat Nato-jäsenyyttä:

Eduskunta hyväksyi viime vuonna ulko- ja turvallisuuspoliittisen sekä puolustuspoliittisen selonteon. Esimerkiksi nykyhetken tilannetta käsitellyt ajankohtaisselonteko ei millään muotoa käsitellyt näiden selontekojen loppupäätelmiä ja avannut skenaarioiden tai riskiarvioiden kautta, miksei yli 70 vuotta Suomen turvallisuutta hyvin palvellut järjestelmä ollutkaan kriisinkestävä, ja muutosta on tehty lähes paniikkitunnelmissa. Syyt tähän on helppo käsittää, koska tällä kertaa Suomessa maailmanhistoria näytti alkaneen 24.2., ja tämän uuden maailmanhistorian ensimmäisen sodan, Ukrainan sodan, syitä ei tarkasteltu ollenkaan. Jos milloinkaan oli tavoitteena tehdä objektiivinen taustoitus Suomen Nato-jäsenyspäätökselle, niin Suomen aikaisemman turvallisuuspolitiikan hyvät ja huonot puolet olisi sentään pitänyt arvioida perusteellisesti. (Merja Kyllönen, vas, 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp.)

Venäjä ei irtoa omasta menneisyydestään

Toinen keskeisin historiaan perustuva argumentti nojasi puolestaan siihen, miten kansanedustajat kokivat Venäjän käyttäytymisen osana maan ulkopoliittikan historiallista jatkumoa (70 osumaa) ja miten Venäjä yritti rajoittaa Suomen liikkumatilaa (16 osumaa). Venäjän ei katsottu kunnioittavan enää sen itsensä hyväksymiä kansainvälisiä sopimuksia, ja maan johdon historiankäyttö näyttäytyi uhkana. Näin Suomen ulkopoliittikan historiallinen linja liikkumatilan hakemisesta ja lähentymisestä länteen kytkeytyi Venäjän omaan käyttäytymiseen, ja se muodosti erityisen tärkeän argumentoinnin lähteen niin helmikuussa kuin toukokuussa 2022. Alla oleva Anders Adlercreutzin kommentti osoittaa hyvin tavan puhua asiasta: Venäjällä on oma keskustelunsa siitä mitä menneisyys sille tarkoitti, mikä omalta osaltaan kytkeytyi maan suhtautumiseen sille selvästi epäedullisia kansainvälisiä sopimuksia kohtaan.

Vladimir Putin kutsuu Neuvostoliiton hajoamista viime vuosisadan suurimmaksi geopoliittiseksi katastrofiksi. Lenin loi Ukrainan, hän sanoi eilen, ja nyt Venäjä haluaa ottaa Ukrainan takaisin rikkomalla kansainvälistä lakia, Etyjin periaatteita, Venäjän Ukrainan kanssa vuonna 94 solmittua sopimusta, Naton ja Venäjän välistä sopimusta vuodelta 97 ja Minskin sopimusta. (Anders Adlercreutz, rkp, 22.2.2022. KA 2/2022 vp, 13/2022 vp.)

Venäjän toiminta Ukrainassa asettuu siten valtaa painottavan suurvaltapolitiikan puolelle, mikä ymmärrettiin myös eduskunnassa ja mitä sittemmin on käsitelty osana laajempaa Venäjän suhtautumista osana monenkeskistä yhteistyötä (ks. Nizhnikau 2023, 75–81).

Aikaisempien sukupolvien kokemusten huomioiminen

Eduskunnan historiallisessa lähetekeskustelussa 16. toukokuuta annettiin 212 puheenvuoroa, ja avattiin tie Nato-jäsenyydelle. Tuolloin jossakin määrin tunnepohjaisempi reagointi pääsi enemmän esille, mikä ilmeni tarinallisempaan otteena (38 osumaa kevättalven aikana) ja Venäjän liittämisenä nimenomaan sodan kokemukseen vanhempien suomalaisten sukupolvien kautta – ”ei koskaan enää yksin”, kuten jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth aikoinaan sanoi (mm. Timo Heinonen, kok, Eeva Kalli, kesk ja Peter Östman, kd, 16.5.2022, VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp):

Meidän rauhan aikaa eläneiden perusturvallisuus on järkkynyt. Vaikka isovanhempiemme sotamuistot ovat meille tuttuja, vaikka näimme Venäjän ihmisoikeusloukkaukset omia kansalaisiaan kohtaan ja seurasimme aiempia toimia Georgiassa, Krimillä, Itä-Ukrainassa, ehdimme silti uskoa vapaampaan Eurooppaan. Elämme tapahtumia, joita emme olisi kukaan halunneet nähdä. Venäjän täysimääräinen hyökkäys suvereenia valtiota, Ukrainaa kohtaan ja koko maan olemassaolon oikeutuksen kiistäminen romutti loputkin luottamuksestamme Venäjään. (Inka Hopsu, vihr, 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp.)

Sukupolvien muodostaman ketjun noteeraaminen vaikutti tärkeältä seikalta erityisesti siinä vaiheessa, kun äänestys Nato-jäsenyydestä kävi eduskunnassa ajankohtaiseksi. Sukupolvien kautta opittu kokemus Venäjän toiminnasta oli siten lopulta ratkaiseva argumentti, jossa Venäjän toiminta rikkoi siltä odotettua rauhanomaista valtioiden välistä käyttäytymistä, erityisesti Euroopassa.

Päätös tunnustettuna historiallisena murroskohtana

Kaiken kaikkiaan yllä olevien havaintojen perusteella kansanedustajat ammensivat historiasta ja rakensivat sitä kautta oikeutusta viedä Suomi Natoon. Historiaan vetoaminen toi retorista painoarvoa, prosessi kuvattiin erityisen arvokkaaksi, historialliseksi hetkeksi ja jopa presentismi eli menneisyyden näkeminen nykypäivän ehdoilla oli läsnä (ks. Grönholm & Nyssönen 2019).

Valtioneuvoston selontekoa Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon käsiteltäessä eduskunnassa pidettiin myös puheenvuoroja, joissa kansanedustajat kertoivat Suomen olevan merkittävän murroskohdan äärellä. Aikakauden katsottiin vaihtuneen, sillä Suomi oli ottamassa merkittävän ulko- ja turvallisuuspoliittisen askeleen hakeutumalla Natoon (Marko Asell, sd, 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp). Puheenvuoroissa myös esitettiin, että liittoutumiskeskustelua koskevan suomettumisen aika on ohi ja että Suomi on nyt vapaa (Saara-Sofia Siren, kok. sekä Atte Kaleva, kok., 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp).

Aikakauden muutos esiintyi puheenvuoroissa myös viittauksina toimintaympäristön perustavanlaatuisen muutokseen, millä edustajat viittasivat Venäjän hyökkäykseen Ukrainassa (Riitta Mäkinen, sd ja Seppo Eskelinen, sd, 16.5.2022. VNS 3/2022 vp, 56/2022 vp). Edustajien mukaan Suomi oli siis Natoon hakeutumalla turvallisuusympäristön muutoksen johdosta sulkemassa yhden aikakauden ja astumassa toiseen. Näyttääkin siltä, että ilman käsitystä menneisyydestä ja jossakin määrin myös tulevasta ei Nato-jäsenyyttä olisi voitu niin vain käsitellä eduskunnassa. Moni pyrki asettamaan Suomen ulkopoliittisen ratkaisun historialliseen kontekstiinsa.

Suomen sotahistoria ja arvaamaton naapuri: historiallinen kerronta kansalaistasolla

Haastatteluaineistomme avaa näkymän haastateltujen kansalaisten tasolla esiintyviin käsityksiin Suomen turvallisuustilanteesta ja puolustamisesta sekä Nato-jäsenyydestä. Haastateltavina oli 17 reserviläisjärjestöön liittyntä henkilöä ja 16 reservistä siviilipalvelusvelvolliseksi siirtyvää henkilöä. Reserviläisjärjestöön liittyneiden osalta haastattelukutsuun vastasi noin 800 henkilöä. Haastateltavaksi valittiin tasaisesti eri vuosikymmenillä syntyneitä miehiä ja naisia, joista noin puolet oli suorittanut asepalveluksen tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen. Reservistä siviilipalvelusvelvolliseksi siirtyneiden täydennyskoulutettavien kohdalla vastaavaa valintaa haastateltavista ei voitu tehdä, vaan haastateltavaksi otettiin henkilöt, jotka vastasivat tutkimuskutsuun myönteisesti Siviilipalveluskeskuksen järjestämien kahden eri täydennyskoulutuskurssin (kesä 2023) yhteydessä. Haastateltavat tässä kohderyhmässä olivat eri ikäisiä miehiä.

Haastatteluaineisto on kokonaisuudessaan laaja ja rikas, sisältäen aineksia monen tutkimusartikkelin tarpeisiin, ja tämän artikkelin historiakäsityksiin keskittyvän kysymyksenasettelun puitteissa iso osa koko aineistosta jää varsinaisen analyysin ulkopuolelle. Haastateltavilta ei suoraan kysytty historiaan liittyviä kysymyksiä, mutta valtaosa haastateltavista kuitenkin kehysti näkemyksensä historiallisen ymmärryksen kautta. Kaikissa haastatteluissa historialla ja menneisyydellä ei ollut yhtäläistä merkitystä, joten haastattelujen analyysi ei voinut olla täysin systemaattista. Haastatteluaineistot on kuitenkin analyysia varten luettu kauttaaltaan, jotta on pystytty paikallistamaan kaikki ne kohdat, joissa haastateltavat nostavat esiin menneisyyteen kiinnittyviä tulkintojaan. Tämän osuuden analyysissa syvennymme menneisyydestä puhumista sisältäviin kohtiin, ja muodostamme temaattisia kokonaisuuksia nyanseineen esiintyneistä historiallisista käsityksistä.

Menneisyydestä puhumista esiintyi erityisesti tiettyjen teemojen yhteyksissä, joiden mukaan analyysi on tässä osuudessa rytmitetty ja jotka esiintyivät monissa haastatteluissa. Ensimmäinen kokonaisuus koskee historiallisten katkoksen ja jatkumon dynamiikkaa. Toinen kokonaisuus liittyy haastateltavien samaistumiseen ukrainalaisten kanssa. Kolmas puolestaan kehystää suoremmin haastateltavien näkemyksiä Nato-jäsenyydestä. Käytämme analyysissa ilmaisua ”reserviläisjärjestön jäsen” kuvaamaan reserviläisjärjestöön liittyneitä haastateltavia ja ”täydennyskoulutettava” kuvaamaan reservistä siviilipalvelukseen siirtyneitä haastateltavia.

Historiallisen katkoksen ja jatkumon dynamiikka

Ensinnäkin historiaan pohjautuvat käsitykset nousivat esiin, kun haastateltavat pohtivat Ukrainan sotaa yhtäältä syvää epäuskoa herättävänä katkoksenä eurooppalaisessa turvallisuuskehityksessä ja toisaalta jälleen yhtenä ilmentymänä Venäjän arvaamattomasta toiminnasta historian saatossa. Molemmissa haastatelluissa kohderyhmissä Venäjän hyökkäys Ukrainaan oli aiheuttanut hyvin voimakkaita tunteita, joita kuvailtiin muun muassa sellaisilla sanoilla kuin epäusko, pettymys, järkytys ja ahdistus. Haastateltujen kerronnassa ilmeni jännite siinä, että Venäjän hyökkäyksen koettiin odotusten vastaisesti rikkovan pitkään vallinneen rauhanomaisen kehityksen Euroopassa ja samalla kuitenkin osoittavan Venäjän historiallisen asenteen naapurimaitaan kohtaan.

Haastateltavat tekivät historiallisia nostoja kuvaillessaan Venäjän hyökkäyksen aiheuttamia tuntojaan ja pyrkiessään selittämään niitä. Historiasta puhuminen näissä kohdin ilmensi haastateltavien pyrkimystä sovittaa yhteen erilaisia menneisyyteen pohjautuvia kehityskulkuja. Eräs reserviläisjärjestön jäsen kuvaili tuntojaan epäuskona sotaa kohtaan, koska Venäjän uskottiin kehittyneen ”sivistysvaltiona” pois tällaisista toimintatavoista. Samalla hän käytti vertausta venäläisen kansanluonteen muuttumattomuudesta ilmaisemaan tulkintaansa, että venäläiset näyttivät hyökkäyksen myötä sen sisimpänsä, mikä heillä on aina ollut. (Reserviläisjärjestön jäsen 1.) Toinen reserviläisjärjestön jäsen puolestaan ilmaisi pettymyksensä, ettei Venäjä ollutkaan käyttänyt historiallista mahdollisuuttaan siirtyä kohti länttä (Reserviläisjärjestön jäsen 3). Kolmas reserviläisjärjestön jäsen koki hyökkäyksen avaavan Putinin visiota saada vanhoja rajoja takaisin (Reserviläisjärjestön jäsen 5). Eräs reserviläisjärjestön jäsen puolestaan kuvaili ihmyksen tunnettaan hyökkäyksen alettua mutta korosti todenneensa sitten kuitenkin, että Venäjä on aina Venäjä, jolta voi odottaa mitä tahansa. Syvällisempi tutustuminen venäläiseen kulttuuriin auttaisi haastateltavan mukaan ymmärtämään toiminnan olevan Venäjän historiasta kumpuavaa. (Reserviläisjärjestön jäsen 7.)

Täydennyskoulutettavien keskuudessa oli henkilöitä, jotka olivat pyrkinet perehtymään historiaan tai muutoin reflektoivat historiaa laajemmin yrittäessään ymmärtää alkanutta sotaa. Eräs täydennyskoulutettava pohti venäläistä historiaa aina tsaarinaikaiseen Venäjään asti ja maan historiasta kumpuavaa kaipuuta vanhoihin rajoihin, jotka näkyivät Venäjän toiminnassa Suomea ja Eurooppaa kohtaan sekä maailmanlaajuisesti (Täydennyskoulutettava 6). Toinen täydennyskoulutettava puolestaan nosti esiin käsityksensä Ukrainan toteuttamista epäkohdista venäjämielisiä kansalaisiaan kohtaan, joissa haastateltava näki keskeisen laukaisevan tekijän alkaneelle sodalle. Haastateltava kuitenkin korosti, että venäläisten toiminta oli väärää, eikä mikään selittely auttanut siihen. (Täydennyskoulutettava 7.)

Tällä tavalla Venäjän hyökkäys näyttäytyi kansalaiskäsityksissä samaan aikaan sekä historiallisena katkoksenä Euroopan kehityksessä että historiallisena jatkumona Venäjän toiminnassa. Tällaiseen historialliseen pohdintaan sisältyi joillakin haastateltavilla ajatuksia Venäjän kansan historiallisesta asemasta. Useiden haastateltujen käsityksissä venäläiset näyttäytyivät alistettuna kansana, joka oli historian saatossa kehittänyt selviytymis- ja sopeutumismekanismeja ja jonka oli vaikea irrottautua menneisyyden tapahtumien myötä muotoutuneelta polulta. Eräs reserviläisjärjestön jäsen toi esiin, että Venäjä ja sen kansa olivat historiansa vankeja

ja kansan syvien rivien olisi pitänyt tehdä jotain jo 200 vuotta sitten, jotta nyt voitaisiin olla erilaisessa tilanteessa (Reserviläisjärjestön jäsen 5). Toinen haastateltava puolestaan pohti, tuleeko sodan joskus loputtua venäläisille tilaisuus herätä huomaamaan, ”että on muitakin tapoja elää ja olla kuin se mitä heille on alusta lähtien opetettu ja näytetty ja kerrottu.” (Täydennyskoulutettava 3)

Nähtiinpä vastuun olevan vain valtaa pitävissä tai myös kansassa, tilanne herätti haastatelluissa pohdintaa, voiko Venäjä hyökätä Suomeenkin ja miksi olisimme yhtään eri asemassa kuin Ukraina tai Georgia. Tällaiselle historialliselle kerronnalle rakentaen haastateltavat pohjustivat heille syntyneitä tarvetta oman maanpuolustustoimijuuden uudelleenpohtimisessa sekä myös Suomen turvallisuustilanteen käsitteellistämässä.

Historiaan pohjautuva samaistuminen Ukrainaan ja ukrainalaisiin

Toinen teemakokonaisuus historian käytössä oli se, että useissa haastatelluissa Ukrainan tilanteen koettiin rinnastuvan Suomen historiallisiin kokemuksiin. Jotkut haastateltavista puhuivat yleisemmin yhtäläisyyksistä Ukrainan tilanteen ja ukrainalaisten kokemusten sekä Suomen historian välillä, mutta täsmällisempiä mainintoja talvisodasta esiintyi myös.

Eräs reserviläisjärjestön jäsen näki ukrainalaisten sotilaiden urhoollisuuden kumpuavan isänmaallisuudesta ja taistelutahdosta kuten Suomessa talvisodan aikaan. Toisen mukaan historia toisti itseään Venäjän hyökätessä Ukrainaan, ja hän vertasi hyökkäystä Suomen tilanteeseen vuonna 1939 sillä poikkeuksella, että Ukraina oli saanut paljon apua monelta maalta. Suomessa vallitseva sodan uhan kokemus peilautui hänen mukaansa Suomen historiaan (Reserviläisjärjestön jäsen 16). Ulkomailla paljon oleskellut täydennyskoulutettava oli omakohtaisesti havainnut suomalaisten ottavan sodan paljon raskaammin kuin kansalaiset monissa muissa maissa ja pohti syyksi tähän historiasta johtuvaa mentaliteettia ja ilmapiiriä, joita myös Natoon liittymisprosessi hänen mukaansa ilmensi (Täydennyskoulutettava 4).

Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka asenteet maanpuolustusta kohtaan siirtyvät sukupolvelta toiselle tarinoissa ja kanssakäymisessä (Salasuo 2020). Oman suvun kokemukset tulivat esiin myös haastatelluissa muun muassa mainintoina Karjalan evakoista (Reserviläisjärjestön jäsen 4 ja 7). Erään reserviläisjärjestön jäsenen ajattelu liittyi tähän sodan omakohtaisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa hänen pohtiessaan, millaisia tunteita Ukrainan sota olisi suomalaisissa herättänyt, jos se olisi tapahtunut vasta seuraavan sukupolven aikana, jolloin yhteys sodan käyneeseen sukupolveen olisi jo katkennut:

...meillä on ainaki vielä ne meidän kertomukset meidän isovanhemmilta, sodan kokeneilta ihmisiltä, niin se ehkä omalta osaltaan tuo vielä tällä hetkellä pinnalle sitte vielä erityisesti sitä maanpuolustustahtoo ja isänmaallisuutta (Reserviläisjärjestön jäsen 5).

Nato-jäsenyyden legitimitietin rakentumisen kannalta huomionarvoista on, että aineistomme tuo esiin kansalaistasolla vallitsevan ja historiasta kumpuavan käsityksen siitä, että Venäjän hyökkäys Ukrainaan muutti Suomen turvallisuustilannetta syvällisesti. Kyseessä koettiin olevan tilanne, jolla oli merkitystä Suomelle sen kokemuksen pohjalta, mikä suomalaisilla oli historiastaan Venäjän kupeessa. Tämä näkyi siinä, miten haastateltavat käsittelivät Suomen Nato-jäsenyyttä ja näkemyksiään liittymisprosessista.

Historia Nato-jäsenyyden kehystenä

Kolmanneksi käsitykset menneisyydestä kehystivät voimakkaasti haastateltavien näkemyksiä Suomen Nato-jäsenyydestä ja liittymisprosessin oikeutuksesta. Nato-jäsenyyden kannalta sota Ukrainassa oli selvä muutoshetki. Useat haastateltavat toivat esiin mielipiteensä muutuneen sotilaallisen liittoutumisen kannalle, vaikka aiemmin Nato-jäsenyys oli näyttäytynyt kielteisenä tai tarpeettomana.

Tällaisessa kerronnassa ilmeni useiden haastateltujen puheissa pelko yksin jäämisestä sodan syttyessä, kuten Suomi oli jo historiassaan kokenut. Yksi reserviläisjärjestön jäsen ilmaisi tämän ajatuksen sanomalla, että ”[o]n hyvä, jos pääsisimme mukaan Natoon, ettei meille kävisi niin kuin toisessa maailmansodassa, jolloin meitä auttoi vain Saksa” (Reserviläisjärjestön jäsen 3). Eräs täydennyskoulutettava puolestaan näki Nato-jäsenyyden päättäneen kylmän sodan ajan ja Suomen sijainnin harmaalla alueella sanoen, että ”pitkä suomettumisen aika on vihdoin taputeltu tässä maassa ja me ollaan päästy siihen mihin me halutaan” (Täydennyskoulutettava 3).

Tällainen kerronta ilmensi käsityksiä, että Suomen asemaa haluttiin muuttaa suhteessa historiallisiin kokemuksiin. Täydennyskoulutettavien joukossa oli toisaalta myös henkilöitä, jotka vastustivat Nato-jäsenyyttä ja jotkut heistä hakivat historiasta vahvistusta sille, ettei Suomen olisi pitänyt liittyä sotilasliittoon. Eräs täydennyskoulutettava korosti Suomen puolueettoman linjan toimineen hyvin ja nosti esiin Jugoslavian pommitukset ja Balkanin tapahtumat esimerkkeinä, ettei Naton toiminta hänen mukaansa ole aina menneisyydessä kestänyt päivänvaloa (Täydennyskoulutettava 7).

Haastateltavilta kysyttiin myös näkemyksiä siitä, olisiko Nato-jäsenyydestä toivottu laajempaa keskustelua tai kansanäänestystä. Useat olivat sitä mieltä, ettei kansanäänestykselle ollut tarvetta. Näille mielipiteille oli yhtenäistä liittymisprosessin kuvailu tavoilla, jonka voi tulkita haastateltavien tyytyväisyydeksi edustuksellisen parlamentaarisen demokratian toimintaan Suomessa. Joitakin vastakkaisia näkemyksiä kuitenkin esiintyi myös, ja niissä tuotiin esiin, ettei kansan ääntä kuultu riittävästi liittymisprosessissa ja että kansanäänestys olisi tullut järjestää.

Kaiken kaikkiaan kansalaistasolla Suomen sotahistoriasta kumpuavat pelot Venäjän arvaamattomuudesta ja Suomen jäämisestä yksin sekä näiden pelkojen yhdistäminen Venäjän hyökkäykseen Ukrainaan tulivat selvemmin ja tunnepitoisemmin esille kuin poliittisen eliitin puheissa eduskunnassa. Haastateltujen kansalaisten tasolla historiallinen kerronta ja tulkinnat ilmenivät erityisesti niissä yhteyksissä, kun haastateltavat kuvailivat käsityksiään Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen aiheuttamista muutoksista Suomenkin turvallisuustilanteelle. Huomionarvoista on, ettei tällainen varsin laaja konsensus turvallisuuspoliittista tilannetta koskien kuitenkaan suoraviivaisesti tarkoittanut, että Nato-jäsenyydestä olisi vallinnut yhtä laajaa yksimielisyyttä. Paremminkin sekä reserviläisjärjestöön liittyneiden että reservistä siviilipalvelusvelvolliseksi siirtyneiden täydennyskoulutettavien puheissa historiaan liittyvin argumentein perusteltiin ennen muuta sitä kontekstia, jossa haastateltavat henkilöt olivat kokeneet tarvetta aktivoitua vapaaehtoisen maanpuolustustoiminnan parissa tai pohtia uudelleen omaa suhdettaan aseelliseen maanpuolustukseen. Maanpuolustuksen merkitystä oli

pohdittu konkreettisemmin, ja tähän liittyi henkilökohtaisen tason päätös järjestötoimintaan liittymisestä tai reservin jättämisestä. Nato-jäsenyyden oikeutuksen pohdinta haastateltujen kansalaisten käsityksissä liittyi erityisesti ylisukupolviseen kokemukseen perustavanlaatuisesta sodan vaarasta Venäjän naapurina. Tämä käsitys yhdisti kansalaisia ja poliittista eliittiä. Kansalaistasolla ja poliittisen eliitin tasolla jaettiin käsitys Venäjästä historiansa vankina.

Lopuksi

Artikkelissa on tarkasteltu Suomen Nato-jäsenyyden prosessin legitimitietin rakentamista historiapolitiikan näkökulmasta parlamentaarisessa keskustelussa ja kansalaisten käsityksissä. Tarkoitus oli pohtia kysymystä, miten käsitykset menneisyydestä legitimoivat Suomen Nato-jäsenyyttä, miten jaettu käsitys oli poliittisen eliitin ja toisaalta kansan välillä ja miltä militarisaation kehittyminen näyttää Suomen sotilaallisen liittoutumisen kontekstissa.

Analyysi osoitti, että eduskunnassa historiapolitiikkaa käytettiin sotilaallisen liittoutumisen legitimaationa. Parlamentaarisisissa keskusteluissa kysymys sotilaallisesta liittoutumisesta nähtiin yhtäältä Suomen kylmän sodan jälkeisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan jatkumona sekä toisaalta Venäjän ulkopoliittikan historiallisena jatkumona. Myös haastateltujen kansalaisten keskuudessa ilmeni historiapolitiittisia käsityksiä jatkuvuuden mutta myös katkokosten muodossa. Valtaosa kansanedustajista sekä haastatelluista kansalaisista koki Nato-jäsenyyden olevan oikea päätös, koska turvallisuustilanne oli muuttunut perustavanlaatuisesti. Molemmista aineistoista löytyi myös kantoja, jotka olivat liittoutumista vastaan. Kahta tasoa tarkastelemalla muodostuikin kuva, että päätös Natoon liittymisestä rakentui merkittävässä määrin jaetun historiallisen ymmärryksen varaan. Poliittisen eliitin tapa käyttää menneisyyttä ja historiaa liittymispäätöksen rationalisoinnissa resonoi kansalaistasolla olevien käsitysten kanssa Suomen turvallisuustilanteesta ja sotilaallisen liittoutumisen tarpeellisuudesta, vaikka myös Natoa vastustavia äänenpainoja esiintyi.

Menneisyys oli jatkuvasti läsnä Nato-jäsenyyden prosessin aikana. Poliittiset päättäjät selittivät toimintaansa sen avulla, loivat jatkumoa aikaisempaan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon ja tarinallistivat kokemaansa ylisukupolviseen suomalaisten selviytymisen ja turvallisuuden historiaan. Tätä kautta he loivat kollektiiviseen muistiin ja jopa emotioihin perustuvan selitys- ja rationalisointikehyksen osana poliittista deliberaatiota ja legitimaatiota. Sekä poliittisten päättäjien että kansalaisten käsitysten perusteella Suomella ja suomalaisilla on historiallinen kertomus, joka rakentuu suhteessa Venäjään ja Venäjältä koettuun uhkaan historian eri vaiheissa.

Tulostemme pohjalta militarisaatiota ja militarismia suomalaisessa yhteiskunnassa ja erityisesti suhteessa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan määrittää militarisaatioprosesseille tyypillisesti läheinen suhde menneiden sukupolvien kokemuksiin ja uhrauksiin. Analyysimme osoitti, että sotahistoria, historiakuvan sotaisuus ja sotilaallisen voiman näyttäytyminen tavoiteltuna ratkaisuna olivat selkeästi kuuluvissa sekä poliittisessa päätöksenteossa että haastateltujen kansalaisten keskuudessa. Niiden voi ajatella rakentaneen kollektiivista identiteettiä myös sotilaallisesti liittoutuneelle Suomelle ja heijastavan militaristista kielenkäyttöä niin päättäjien kuin kansalaistenkin keskuudessa. Nato-jäsenyyden prosessiin liittyvässä poliittisessa

kielessä ja käsityksissä on siten sellaisia elementtejä, joiden voi ajatella ilmentävän yhteiskunnan militarisaatiota. Suomalainen militarismi rakentuu suhteessa historiallisiin kokemuksiin, jotka ovat osalle kansalaisista omakohtaisia ja joita siirretään sukupolvelta toiselle. Militarismille antaa siten sisältöä suomalaisten historiallisiin kokemuksiin pohjautuva suvun ja perheen menetyksien ja uhrausten muistaminen ja siihen liittyvä inhimillinen kärsimys, joita nostettiin esiin myös Nato-jäsenyyskeskusteluissa liittymisen oikeuttamisessa.

Nato-jäsenyyden taustalla oli militaristiseen tulkintaan kietoutuva historiallisista kokemuksista kumpuava syvä pelko yksin jäämisestä paljon suuremman valtion hyökätessä. Esitämme, että suomalaista militarismia luonnehtii rationaaliseksi koettu ja inhimillisiin tunteisiin liittyvä historiatietoisuuteen ja muistamiseen pohjautuva pelko. Tästä taustasta Nato-jäsenyyteen sisältyi yhteisön olemassaolon kannalta eksistentiaaliseksi koettuja elementtejä, jotka tekivät sotilaallisen liittoutumisen ratkaisusta houkuttelevan ja oikeuteksi koetun kuten militarismiin tyypillisesti ajatellaan sisältyvän. Tällaiseen militarismiin sisältyy piirteitä vaihtoehdottomuudesta ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa, mikä ilmeni myös kevään 2022 tilanteessa. Kansakuntaa uhkaavaksi koetussa tilanteessa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ennestäänkin vahvasti määrittävä konsensusperiaate vahvistui entisestään. Samalla todellinen keskustelu vaihtoehdoista oli vähäistä, kun liittoutumiseen kriittisemmin suhtautuvat äänenpainot jäivät pitkälti piiloon julkisuudessa.

Kiitokset

Tämä tutkimus on toteutettu osana Maanpuolustuksen kannatussäätiön rahoittamaa *Puolustustahdon resilienssi informaatiovaikuttamisen ympäristössä* (PURE) -tutkimushanketta (Maanpuolustuskorkeakoulu) sekä Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Konsensushakuinen puolustuspolitiikka deliberatiivisen demokratian ilmiönä Suomessa* (Jyväskylän yliopisto). Kiitämme tutkimuksen rahoittajia sekä Pekka Koistista ja Eero Kautosta heidän osuudestaan haastatteluaineiston keräämisessä ja käsittelyssä.

Lähteet

- Berger, Stefan & Christoph Conrad (2015): *The past as history: National identity and historical consciousness in modern Europe*. Palgrave Macmillan.
- Blombergs, Fred (2016): ”Suomen NATO-jäsenyyden edut ja haitat realismin näkökulmasta tarkasteltuna”. Teoksessa: F. Blombergs (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Calligaro, Oriane (2015): ”Legitimation through remembrance? The changing regimes of historicity of European integration”. *Journal of Contemporary European Studies*, 23(3), 330–343. <https://doi.org/10.1080/14782804.2015.1054794>
- Dienstag, Joshua Foa (1996): ”’The Pozsgay affair’: Historical memory and political legitimacy”. *History and Memory*, 8(1), 51–66.
- Dolný, Branislav (2011): ”Possible application of deliberative democracy in parliament”. *Humaff*, 21, 422–436. <https://doi.org/10.2478/s13374-011-0041-5>
- Forsberg, Tuomas (2023): ”Four rounds of the Finnish NATO debate”. *Nordic Review of International Studies*, 1, 40–49.
- Forsberg, Tuomas (2016): ”Suomen Nato-politiikka konstruktivismiin näkökulmasta”. Teoksessa: F. Blombergs (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu.

- Grönholm, Pertti & Heino Nyyssönen (2019): "Historian käyttö ennen ja nyt – faktana ja fiktiona". *Kosmopolis*, 49(3), 7–27.
- Halonen, Mia, Pasi Ihalainen & Taina Saarinen (2015): "Diverse discourses in time and space: Historical, discourse analytical and ethnographic approaches to multi-sited language policy discourse". Teoksessa: M. Halonen, P. Ihalainen & T. Saarinen (toim.) *Language policies in Finland and Sweden: Interdisciplinary and multi-sited comparisons*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781783092710-003>
- Kalela, Jorma (2004): "Politics of history and history politics. Some conceptual suggestions as to political aspects of history". Teoksessa: J. Valenius (toim.) *Ajankohhta: poliittisen historian vuosikirja 2004*. Helsingin ja Turun yliopistot.
- Kinnunen, Tiina & Markku Jokisipilä (2012): "Shiftin images of 'our wars'. Finnish memory culture of World War II". Teoksessa: T. Kinnunen & V. Kivimäki (toim.) *Finland in World War II. History, memory, interpretations*. Brill.
- Kivelä, Lotta (2023): *Gendered security discourses in Finnish news media during the NATO discussion in 2022*. Maisterintutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Kivilahti, Eerik (2023): *Kun Nato politisoitui. Turvallisuuspoliittinen kamppailu Suomen Nato-jäsenyydestä*. Maisterintutkielma, humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, julkaisematon. Jyväskylän yliopisto.
- Kosonen, Jarkko, Alisa Puustinen & Teemu Tallberg (2019): "Maanpuolustustahdosta maanpuolustussuhteeseen – siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta". *Sosiologia*, 56(3), 300–319.
- Kotilainen, Noora & Susanna Hast (2021): "Suomi ja kriittisen militarismin tutkimuksen tarve". *Kosmopolis*, 51(4), 27–45.
- Langenbacher, Eric (2010): "Collective memory as a factor in political culture and international relations". Teoksessa: E. Langenbacher & Y. Shashi (toim.) *Power and the past. Collective memory and international relations*. Georgetown University Press.
- van Leeuwen, Theo & Ruth Wodak (1999): "Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis". *Discourse Studies*, 1(1), 83–118. <https://doi.org/10.1177/1461445699001001005>
- McIntosh, Janet (2021): "Language and the military: Necropolitical legitimation, embodied semiotics, and ineffable suffering." *Annual Review of Anthropology*, 50(1), 241–258. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-101819-110258>
- MTS (2022): Suomalaisen mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Tiedotteita ja katsauksia 1. Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/5404/Suomalaisen_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta.pdf
- Nizhnikau, Ryhor (2023): "Russia's approach to multilateralism". Teoksessa: J. Jokela, K. Creutz & A. Saul (toim.) *Multilateral cooperation in an era of strategic competition. Options for influence for Finland and the European Union*. Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 9. Prime Minister's Office. <https://www.fia.fi/wp-content/uploads/2023/02/multilateral-competition-in-an-era-of-strategic-competition.pdf>
- Nurmi, Lauri (2023): *Suomen salattu tie Natoon*. Into Kustannus.
- Olsson, Pia (2024): "Nukkuva karhu ja rukouksen voima: Ukrainan sodan herättämät tunteet suomalaisten muisti-ideologiassa". *Läbihistoria*, 3(1), 159–187. <https://doi.org/10.61559/lh.140943>
- Palonen, Kari (2008): "Speaking pro et contra. The rhetorical intelligibility of parliamentary politics and the political intelligibility of parliamentary rhetoric". Teoksessa: S. Soininen & T. Turkka (toim.) *The parliamentary style of politics*. Valtiotieteellinen yhdistys.
- Palonen, Kari (2018): "A comparison between three ideal types of parliamentary politics: representation, legislation and deliberation". *Parliaments, Estates & Representation*, 38(1), 6–20.
- Parlamenttisampo (2024): Parlamenttisampo. <https://parlamenttisampo.fi/fi>
- Pekonen, Kyösti (2011): *Pube eduskunnassa*. Vastapaino.

- Rydel, Jan & Stefan Troebst (2022): "Introduction". Teoksessa: J. Rydel & S. Troebst (toim.) *Instrumentalizing the past. The impact of history on contemporary international conflicts*. De Gruyter Oldenbourg. <https://doi.org/10.1515/9783110769791>
- Salasuo, Mikko (2020): "Isältä pojalle. Maanpuolustustahto ylisukupolvisena arvona, asenteena ja käytäntönä". Teoksessa: T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.) *Maanpuolustustahto Suomessa*. Gaudeamus.
- Sirén, Torsti (2009): *State agent, identity and the "new world order". Reconstructing Polish defence identity after the Cold War era*. Väitöskirja, strategian laitos. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Sirén, Torsti (2016): "Suomen Nato-jäsenyys liberalismin näkökulmasta tarkasteltuna". Teoksessa Blonbergs F. (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohdat*. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Shepherd, Laura (2018): "Militarisation". Teoksessa: R. Bleiker (toim.) *Visual global politics*. Routledge.
- Särkkä, Iro (2019): *Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa*. Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Reyes, Antonio (2011): "Strategies of legitimization in political discourse: From words to actions". *Discourse & Society*, 22(6), 781–807. <https://doi.org/10.1177/0957926511419927>
- Tepora, Tuomas (2017): "Toisen maailmansodan muistokulttuuri – kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuuriseen muistiin". Teoksessa: T. Tallberg, A. Ojajärvi & T. Laukkanen (toim.) *Puolustuskannalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Tikka, Juha-Pekka (2022.). "Näin kokoomus on linjannut Suomen Nato-jäsenyydestä". *Verkkouutiset*, 13.4.2022. <https://www.verkkouutiset.fi/a/nain-kokoomus-on-linjannut-suomen-nato-jasenyydesta/>
- Tilli, Jouni (2009): "Tiloja, linjauksia, retoriikkaa: historiapolitiikan ulottuvuuksia". *Historiallinen aikakauskirja*, 107(3), 280–287.
- Torsti, Pilvi (2003): *Divergent stories, convergent attitudes: A study of the presence of history, history textbooks and the thinking of youth in post-war Bosnia and Herzegovina*. Taifuuni.
- Valtioneuvosto (2022a): *Ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. VNS 1/2022 vp. Valtioneuvosto. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_1+2022.pdf
- Valtioneuvosto (2022b): *Selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon*. VNS 3/2022 vp. Valtioneuvosto. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_3+2022.pdf
- Vapamaa, Eemeli (2023): *Sotilaallisesti liittoutunut valtio. Suomen Nato-optio ja miksi se käytettiin*. Maisterintutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.
- Vastapuu, Leena, Saara Särämä, Noora Kotilainen & Susanna Hast (2024): "Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Verovšek, Peter J. (2016): "Collective memory, politics, and the influence of the past: The politics of memory as a research paradigm". *Politics, Groups, and Identities*, 4(3), 529–543. <https://doi.org/10.1080/21565503.2016.1167094>
- Wiesner, Claudia, Taru Haapala & Kari Palonen (2017): *Debates, rhetoric and political action: Practices of textual interpretation and analysis*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-57057-4>
- Wang, Zheng: "Historical memory as a variable: Two analytic frameworks". Teoksessa: J. Rydel & S. Troebst (toim.) *Instrumentalizing the past. The impact of history on contemporary international conflicts*. De Gruyter Oldenbourg. <https://doi.org/10.1515/9783110769791-002>
- YLE (2022): "Eduskunta äänesti Suomen Natoon hakemisen puolesta selvin luvuin 188–8 – Haavisto: 'Pulinat pois, tänä iltana allekirjoitetaan hakemus kirje Natoon'". *YLE*, 16.5.2022. <https://yle.fi/a/3-12446945>

Legitimizing Finland's NATO membership through historical perceptions

The article examines the construction of legitimacy of Finland's NATO membership process in parliamentary and civic debates from the perspective of history politics. The analysis is integrated into a broader discussion of the manifestations of militarisation in Finnish society and the relationship of militarisation to democratic processes. The article broadens Finnish militarism research to the legitimisation of security and defence policy decision-making through history policy. It answers how perceptions of the past have been used to legitimize Finland's NATO membership and to what extent this perception was shared between political decision-makers and the general public. The question is approached by examining two complementary datasets allowing the examination of historical perceptions at the level of political discourse and citizen perceptions. The findings reveal that in the Parliament, history politics was referred to as an explanation for the outcome of the decision-making processes through various continuities. Citizen perceptions also reflected perceptions of continuity as well as disruptions. Finland's NATO membership was perceived as a continuation of Finland's post-Cold War foreign and security policies, as well as a continuum of Russia's foreign policy. Moreover, the NATO process was also seen as a disruption in the European security policy continuum.

Keywords: legitimacy, NATO, Parliament, political use of history, public opinion

Sukupuolittunut turvallisuus: Feministinen analyysi kevään 2022 Nato-keskustelusta suomalaisessa mediassa

Lotta Kivelä¹

Artikkelissa tarkastellaan sukupuolen näkökulmasta Natoon liittyvää turvallisuuspoliittista mediakeskustelua Suomessa tammi–maaliskuussa 2022. Tarkemmin artikkelissa kysytään, kenen ääni kuului kansallista turvallisuutta koskevassa mediakeskustelussa ja miten sukupuolittunutta turvallisuutta tuotettiin mediassa kuukausina ennen Suomen päätöstä hakea Nato-jäsenyyttä. Artikkelitukeutuu käsitteellisesti feministiseen turvallisuustutkimukseen ja menetelmällisesti sisällönanalyysiin ja kriittiseen diskurssianalyysiin. Artikkelit osoittaa, että median turvallisuuskeskustelussa vallitsi miesten yliedustus ja että turvallisuudella viitattiin ensisijaisesti uskottavaan sotilaalliseen pelotteeseen. Kansallista turvallisuutta käsiteltiin mediassa perinteisesti maskuliinisina ymmärrettyjen sotilaallisten, fyysisten ja rationaalisten käsitysten kautta. Näin ollen artikkeli esittää, että kuukausina ennen Suomen Nato-jäsenyyden hakemista suomalaisessa mediassa näytti vallitsevan puutteellinen ymmärrys kokonaisvaltaisesta turvallisuudesta, turvattomuudesta ja sukupuolten tasa-arvosta osana turvallisuutta.

Avainsanat: feministinen turvallisuus, mediadiskurssi, Nato, sukupuolirepresentaatio

Johdanto

Alkuvuodesta 2022 suomalaisessa mediassa toistui sanakolmikko ”muuttunut turvallisuuspoliittinen ilmapiiri”. Median turvallisuusuutisoinnissa käsiteltiin Suomen paikkaa Natossa ja Venäjän täysimittaista hyökkäystä Ukrainaan. Suomessa nähtiin historiallinen Nato-kannatuksen kasvu: suomalaisten kannatus Nato-jäsenyydelle oli 2000-luvun alusta tasaisesti alle 30 prosenttia, kunnes Venäjän hyökkäyksen jälkeen kannatus nousi nopeasti 60 prosenttiin (EVA 2022). Tapahtumat johtivat turvallisuuskäsityksen uudelleenarviointiin suomalaisessa kontekstissa.

Muutoksessa oleva, mutta toisaalta yhtenäiseltä vaikuttava, julkinen Nato-keskustelu luo turvallisuuskäsityksen analysoimiselle hedelmällisen esimerkitapauksen. Tarkasten artikkelissa Suomen Nato-jäsenyyteen liittyvää suomalaista mediakeskustelua tammi–maaliskuussa 2022 sukupuolen näkökulmasta.² Vastaan feministisen turvallisuustutkimuksen lähtökohdista tarkemmin seuraaviin kysymyksiin: Ketkä osallistuvat kansallista turvallisuutta koskevaan mediakeskusteluun? Miten sukupuolittunutta turvallisuutta tuotetaan mediadiskurssissa?

Jotta sukupuolen roolista mediassa käydyssä Nato-keskustelussa saataisiin kattava käsitys, edellyttää se määrällisen ja laadullisen analyysin yhdistämistä. Sisällönanalyysillä analysoin ensin median Nato-keskusteluun osallistuneiden edustajien sukupuolijakaumaa eli representaatiota. Sukupuolen representaatiot mediassa vakiinnuttavat mielikuvia ja palvelevat val-

1 VTM, Helsingin yliopisto, <lotta.kivela@helsinki.fi>

2 Artikkelit perustuu pro gradu -tutkielmaani *Gendered security discourses in Finnish news media during the NATO discussion in 2022* (Kivelä 2023).

lankäyttöä (Seppänen & Väliverronen 2012, 96) ja siten vahvistavat, kenelle kuuluvaksi ymmärrämme turvallisuuden. Tämän jälkeen analysoin kriittisesti vallitsevan mediadiskurssin sukupuolittuneisuutta. Mediadiskursseilla on valta vahvistaa ja haastaa julkista mielipidettä, vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja määrittellä, mitä yhteiskunnassa pidetään ”normaalina” (Wodak 2009). Mediakeskustelu voi siten vaikuttaa käsityksemme, kenen turvallisuus tai turvattomuus on etusijalla. Esimerkiksi Sini Ruohonen ja Antti Vesala (2022, 47) ovat todenneet, että Suomessa medialla oli keskeinen rooli Nato-jäsenyyttä koskevan yleisen mielipiteen ja kansallisen turvallisuuskäsityksen muokkaamisessa keväällä 2022.

Sukupuoli saattaa vaikuttaa ensisilmäyksellä epäolennaiselta tai toissijaiselta ulottuvuudelta Natoon liittyvässä turvallisuuskeskustelussa. Nimenomaisesti feministinen lähestyminen on kuitenkin ollut Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen painopiste (Kujansuu & Hinkula 2022; Nordenstreng & Rahkonen 2022), jolloin sukupuolten tasa-arvon voisi ajatella olevan vakiintunut ja sisäänrakennettu osa turvallisuuskeskustelua. Juuri näistä osaltaan eriävistäkin lähtökohdista olen kiinnostunut tutkimaan, miten sukupuoli risteää turvallisuuskäsityksen kanssa Suomessa, jota pidetään kansainvälisestäikin tasa-arvon mallimaana.

Feministinen turvallisuustutkimus

Käsitän turvallisuuden ihmisten välisenä sopimuksena, joka ymmärretään ja koetaan esimerkiksi kansakunnan, suvereniteetin, luokan ja sukupuolen kaltaisten käsitteiden kautta (Cohn 2011). Maailmansotien tuhkasta syntyneen turvallisuustutkimuksen perinteessä keskeiseksi on noussut kysymys suvereniteetin uhasta. Tämän realistisen määritelmän mukaan turvallisuus on tila, jossa toimija on vapaa omiin ydinarvoihinsa, selviytymiseen, autonomiaan ja identiteettiin, kohdistuvista uhista (Buzan 1991, 21).

Feministisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti feministinen turvallisuustutkimus haastaa tutkimaan kriittisesti ”totuutena” tai ”realistisina” pidettyjä asioita. Turvallisuustutkimuksessa feministinen lähestymistapa edustaa laajempaa käsitystä, joka huomioi myös turvallisuuden ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset ulottuvuudet (Tickner 2018, 18; ks. myös Booth 2005, 12). Keskeistä feministisessä turvallisuustutkimuksessa on myös tarkastella, mitä sukupuolittuneita ominaisuuksia vaalitaan ja arvostetaan (Sjoberg 2011). Näistä lähtökohdista feministiset turvallisuustutkijat (esim. Enloe 1989; Tickner 1992; Cohn 2011; Sjoberg 2011) kritisoivat vallitsevaa turvallisuuskäsitystä kapeaksi ja realistiseen koulukuntaan kuuluvaa turvallisuustutkimusta sukupuolisokeaksi, valtiokeskeiseksi ja miespainotteiseksi. Suomen Nato-keskustelua on tärkeää tutkia feministisesti, jotta ymmärrämme laajemmin turvallisuuteen liittyviä eriarvoisuuksia, valta-asetelmia sekä turvattomuuden perimmäisiä syitä.

J. Ann Tickner (1992, 29) on muiden feminististen turvallisuustutkijoiden rinnalla lisäksi kriittisesti huomauttanut, että realistinen turvallisuuskäsitys on vahvasti sidoksissa sotilaalliseen turvallisuuteen eli militarismiin. Tätä kautta militarismi nousee tämän tutkimuksen kannalta keskeiseksi käsitteeksi. Militarismilla viitataan tarkemmin ”sotilaallisten arvojen ja käytäntöjen ylivaltaan yhteiskunnassa” (Vastapuu ym. 2024, 37) ja tämän sotilaallisen vallan roolin vahvistumiseen militarisoitumisen prosessina (Åhäll 2016, 159). Sotilaallisten arvojen ylivaltaa ei välttämättä rauhan aikana tunnusteta (Enloe 2023), jolloin militarismi on yhteis-

kunnassa ”tiedostamaton ideologia” (Åhäll 2016, 161). Feministisen turvallisuustutkimuksen pyrkimyksenä onkin paljastaa tiedostamattomia ajattelutapoja – toisin sanoen turvallisuuden osalta sekä piiloon jääviä että aktiivisesti näkymättömäksi tehtäviä ajatusmalleja (esim. Tickner 1992; Sjöberg 2018).

Tarkoituksenani on osoittaa kevään 2022 turvallisuuskeskustelussa piiloon jääneitä ja tiedostamattomia ulottuvuuksia. Analyysini yhtenä keskeisenä teoriasytykkeenä toimii Cynthia Enloen militarisaation tarkistuslista. Enloen (2004, 217–232) mukaan yhteiskunnan sukupuolittunutta militarisoitumista voidaan arvioida esimerkiksi kysymällä, annetaanko turvallisuuskeskustelussa sotilaallisten instituutioiden edustajille tai miespuolisille asiantuntijoille muita enemmän painoarvoa tai viitataanko sanalla turvallisuus ensisijaisesti ”kovaan” sotilaalliseen turvallisuuteen ja suhtaudutaanko niin sanottuun ”pehmeään” turvallisuuteen vähättelevästi.

Maskuliininen ja feminiininen turvallisuus

Diskurssianalyttinen luentani perustuu yksinkertaistettuun binääriseen jakoon ”feminiinisen” ja ”maskuliinisen” turvallisuuden välillä. Esimerkiksi Pauli Rautiainen (2024) on huomauttanut, että Suomessa asevelvollisuuskeskustelu on binääristä. Jo tästä syystä on tärkeää purkaa osiin kaksinaapaisen perinteisen sukupuoliasetelman vaikutuksia suomalaisessa turvallisuuskeskustelussa. Haluan kuitenkin korostaa, että artikkelin tutkimuksellisesta asetelmasta huolimatta binäärisiä sukupuolinormeja ei tule ymmärtää millekään sukupuolelle ”luontaisia” määreinä (esim. Butler 1990; Enloe 1989).

Feministisen turvallisuustutkimuksen teoriaperinteestä käsin ”feminiininen turvallisuus” kiinnittyy analyysissäni perinteisesti naiseuteen liitettyihin ”pehmeisiin” arvoihin. Näitä ovat esimerkiksi yhteistyön korostaminen itsenäisen toimijan tai valtion sijaan sekä intuition, empatian ja huolenpidon ulottuvuudet (Tickner 1992, 7). ”Maskuliininen turvallisuus” puolestaan kiinnittyy perinteisesti miehisyteen liitettyihin ”koviin” ominaisuuksiin, kuten kilpailun, aggression ja dominoinnin korostamiseen, fyysiseen voimaan ja valtaan sekä rationaalisuuteen (mt., 6; Eichler 2014, 82).

Maskuliiniseen turvallisuuteen sisältyy keskeisesti maskuliinisuuden militarisoitunut muoto, joka tukeutuu dominointiin, väkivallan ihannointiin ja heikkouden pelkoon ja joka sulkee ulos feminiinisiksi katsottuja ominaisuuksia (Banet-Weiser & Miltner 2016; Young 2003). Militarisoituneen maskuliinisuuden käsitettä havainnollistaa näkemys, jossa miehiä pidetään suojelijoina ja naisia sekä lapsia miehistä riippuvaisina suojelun kohteena (Enloe 2004, 226). Iris Marion Young (2003, 4) kuvaa tätä ”maskuliinisen suojelun logiikkana”, jossa perheen sisäinen patriarkaalinen asetelma ulottuu valtion tasolle: ritarilliset ”hyvät” miehet suojelevat naisiaan ja lapsiaan ”pahoilta” miehiltä. Militarisoitu maskuliinisuus kiteytyy myös J. Ann Ticknerin (1992, 28) kuvailemana ”miespuolisen soturin ihannointina”. Sen myötä valtion turvallisuusintressien määrittely, puolustaminen ja edistäminen nähdään ”miesten asiana”.

Jaettu ajatus miespuolisesta soturista on historiallisesti ollut läsnä Suomessa. Esimerkiksi asevelvollisuuskoulu kasvatti miehiä moderniin mieskansalaisuuteen itsenäisyyden alkuvuosina (Nevala-Nurmi 2012, 45; Ahlbäck 2010a, 294) ja toisen maailmansodan aikana ”milita-

risoitu mieskuva” vahvasti Suomen taistelutahtoa, jolloin miehen ja sotilaan välille muodostui yhä kiinteämpi rinnastus (Ahlbäck 2010b, 137). Nyky-Suomessa militarisoitua maskuliinisuutta ylläpitää niin lainsäädäntö (Rautiainen 2024) kuin sodasta kertovat miehiset sanakaritarinat (Kotilainen & Hast 2021). Tärkeää on myös ottaa huomioon, että vain miehiä koskevan yleisen asevelvollisuuden vuoksi aseellinen puolustus on Suomessa yhä sidottu sukupuoleen (Mäki-Rahkola & Myrntinen 2014) ja varusmiespalvelus nähdään edelleen juuri mieheksi kasvamisen rituaalina (Rautiainen 2024, 110).

Aineisto ja metodit

Tutkimuksen määrällinen analyysi perustuu 671 Nato-keskustelua käsittelevään verkkouutisartikkeliin *Helsingin Sanomista*, *Iltalehdestä* ja *Ylestä* aikaväliltä 1.1.–31.3.2022.³ Laadullista analyysia varten rajasin aineiston 70 mielipiteelliseen uutisartikkeliin, kuten mielipidekirjoituksiin, pääkirjoituksiin, kolumneihin ja kattavia analyyseja sisältäviin uutisartikkeleihin. Rajauksessa sisällytin aineistoon tiukasti turvallisuuteen liittyvät mielipiteelliset artikkelit sekä tasapainotin aineiston jakaumaa kuukausien ja eri uutistyyppien välillä.

Sisällönanalyyssissa luokittelin ensin artikkelien lähteet eli turvallisuuskeskusteluun osallistuneet haastateltavat ja kirjoittajat sukupuolen mukaan: nainen, mies, muu, määrittelemätön.⁴ Lisäksi luokittelin lähteet systemaattisesti viiteen edustajaryhmään median antaman nimikkeen mukaisesti: poliittiset päättäjät, tutkijat, sota- ja puolustusasiantuntijat, kansalaiset ja median edustajat.⁵ Poliittisiin päättäjiin lukeutuu luokittelussa nimikkeitä, kuten pääministeri, presidentti ja ulkoministeri, tutkijoihin lähteitä, kuten Ulkopoliittisen instituutin johtaja ja poliittisen historian emeritusprofessori, sotilas- ja puolustusasiantuntijoihin puolestaan nimikkeitä, kuten Varusmiesliiton puheenjohtaja ja everstiluutnantti.

Seuraavaksi tukeuduin kriittiseen diskurssianalyyssiin, jonka ymmärrän Ruth Wodakin (2009, 32) mukaisesti teoreettis-metodologisena lähestymistapana tutkimuksessa. Ennen varsinaista diskurssianalyysia järjestin kerätyn aineiston teemoittelun avulla. Teemoittelu tarjoaa laadulliselle analyysille vankan perustan ja edellyttää yhteyttä aineiston ja teorian välillä (Eskola & Suoranta 1998, 179), joten valitsin feministisen turvallisuustutkimuksen teoriaan pohjaten teemoiksi feminiinisen turvallisuuden aiheita, kuten diplomatiaan perustuva, eriarvoisuuden liittyvä, ekologinen ja taloudellinen turvallisuus, sekä maskuliinisen turvallisuuden aihepiirejä, kuten kyberturvallisuus, hybriditurvallisuus ja sotilaallinen turvallisuus. Tämän jälkeen toteutin toisen teemoittelukierroksen, jossa teemat nousivat teorian sijaan media-aineistosta ja jonka tarkoituksena oli ymmärtää feminiinisen ja maskuliinisen turvallisuuden teemojen risteävyksiä. Toisen kierroksen kahdeksi teemaksi nostin turvallisuustakuut ja turvallisuusuhat. Teemojen pohjalta toteutin kriittisen diskurssianalyysin luennan syntyvän siihen, kuinka mediassa käytetty kieli tuottaa turvallisuuden sukupuolittuneisuutta ja yhdistyy sosiokulttuuriseen kontekstiin.

3 Haun tein Meltwater-työkalulla 20.1.2023 hakusanoilla Nato, turvallisuus* ja suom*.

4 Luokittelu maailmanlaajuisen uutisten sukupuoliedustukseen keskittyvän Global Media Monitoring Projectin (2020) mukaisesti.

5 Luokittelu mukautettu Iro Särkän (2019) Nato-retoriikkaa käsittelevän väitöskirjan eturyhmäluokittelun pohjalta.

Sukupuolittunut asiantuntijaedustus

Sisällönanalyysin perusteella Nato-keskustelu suomalaisessa mediassa oli keväällä 2022 sukupuoliedustuksen osalta vinoutunut. Uutisten lähteistä 74 prosenttia oli miehiä (Taulukko 1). Nimen, ulkonäön ja julkisten tietojen perusteella tehdyssä luokitellussa kaikki lähteet lukeutuivat binäärisen sukupuolijaottelun akselille. Otoksen sukupuolirepresentaatio antaa viitteitä siitä, että turvallisuutta koskeva mediakeskustelu on miesvaltaisempaa kuin uutisointi yleisesti Suomessa, mikä viittaa juuri turvallisuusteeman näkemiseen miehisenä asiana. Esimerkiksi GMMP 2020 Finland -raportin mukaan naisten osuus kaikessa suomalaisessa uutisoinnissa on 33 prosenttia (Kjellman ym. 2021), kun taas turvallisuusuutisoinnissa alkuvuonna 2022 naisten osuus oli 26 prosenttia.

Sukupuoli	Lukumäärä	Osuus
Nainen	159	26 %
Mies	444	74 %
Muu	0	0 %
Määrittelemätön	0	0 %
Yhteensä	603	100 %

Taulukko 1: Mediakeskustelun lähteet sukupuolen mukaan.

Sukupuolen ja viiden edustajaryhmän ristiinluokittelusta puolestaan selviää, että miesten osuus oli kaikissa ryhmissä suurempi tai yhtä suuri kuin naisten osuus (Taulukko 2). Selkein sukupuolten epäsuhtainen valtasapaino näkyy asiantuntijoiksi luettavissa ryhmissä: kiihtyneessä turvallisuuskeskustelussa keväällä 2022 miehet edustivat 67 prosenttia mediassa esillä olleista poliittisista päättäjistä, 77 prosenttia tutkijoista ja 92 prosenttia sota- ja puolustusasiantuntijoista. Merkittävin vinoutunut sukupuoliasetelma mediassa koski siten sota- ja puolustusasiantuntijoita, joiden edustajista vain 8 prosenttia oli naisia.

Ryhmä/ sukupuoli	Poliittiset päättäjät	Tutkijat	Sota- ja puolustus- asiantuntijat	Kansalaiset	Median edustajat	Yhteensä
Nainen	99	39	7	11	3	159
Mies	203	134	85	11	11	444
Naisten osuus	33 %	23 %	8 %	50 %	21 %	26 %
Miesten osuus	67 %	77 %	92 %	50 %	79 %	74 %
Yhteensä	302	173	92	22	14	603

Taulukko 2: Mediakeskustelun lähteet sukupuolen ja ryhmän mukaan.

Luvut median miesvaltaisesta representaatiosta heijastelevat Cynthia Enloen (2004) kuvailemaa yhteiskunnan maskuliinista militarisoitumista, etenkin kun huomioidaan naispuolisten asiantuntijoiden korkea aste Suomessa ja se, että keskustelun aikaisen Marinin hallituksen sukupuolijakauma oli tasainen. Vinoutuneen representaation taustalla ei siis suoranaisesti ole pula naispuolisista asiantuntijoista. Lisäksi vaikka esimerkiksi Puolustusvoimat pyrkivät aktiivisesti välittämään mielikuvaa kohentuneesta sukupuolten välisestä tasa-arvosta esimer-

kiksi viestimällä varusmiespalvelun naisvapaaehtoisten määrän kasvusta (Puolustusvoimat 2022) ja korostamalla naisvarusmiesten myönteisiä kokemuksia palveluksesta (Maavoimat 2022), ei naisten ääni kuulunut mediakeskustelussa. Näin ollen tulkitseen turvallisuuskeskustelun sukupuoliedustuksen heijastelevan sitä, kuinka sukupuolittuneen asevelvollisuuslain vuoksi Suomessa edelleen ”oikeudellinen tasa-arvokäsitys on alisteinen sotilaallista toimintaa määrittävälle poliittiselle päämäärälle” (Rautiainen 2024, 113).

Sukupuolittuneesti vinoutunut edustus mediassa havainnollistaa miehisyuden, militarismin ja turvallisuuskysymysten ”luonnollisena” pidettyä yhteyttä Suomessa. Samanaikaisesti on tärkeää välttää oletusta, että naispuolisten asiantuntijoiden turvallisuuskäsitys olisi suoraan feminiininen tai naisten tekemä turvallisuuspolitiikka erilaista vain sukupuolen vuoksi. Enloen (2023, 65) mukaan esimerkiksi armeijat ovat edelleen patriarkaalisia instituutioita siitä huolimatta, että naiset liittyvät niihin. Suurempi naisedustus mediassakaan ei siis automaattisesti tarkoittaisi turvallisuuskeskustelun feminisoitumista. Siitä huolimatta on tärkeää kriittisesti tarkastella ja osoittaa, että keväällä 2022 suomalaisessa mediassa miespuolisille asiantuntijoille annettiin muita enemmän tilaa – ja siten valtaa määritellä millaista ja kenen turvallisuutta arvostetaan.

Uskottava aseellinen pelote turvallisuuden takaajana

Teemoittelun pohjalta valitsin keskittyä kriittisessä diskurssianalyyssissä turvallisuutta lisääviin tekijöihin. Ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan suomalaismediassa on nostettavissa useampi turvallisuusdiskurssi rinnakkain. Suomesta esimerkiksi rakennettiin mediassa sanarikuvaa pienenä maana, jolla on kuitenkin kansainvälisissä suhteissa tärkeä sillanrakentajan rooli. Media piti näin esillä valtioiden välistä rauhanomaista dialogia yhtenä keskeisenä turvallisuutta lisäävänä tekijänä, minkä voi nähdä yhteensopivana feminiinisen turvallisuuskäsityksen kanssa. Välittömästi hyökkäyksen jälkeen median valtasi uskottavan pelotteen diskurssi, jossa diplomatia ”kaikkien” kanssa tuomittiin ”turhaksi” ja ”epäonnistuneeksi” yritykseksi. Jo syrjässä ollut laajempi turvallisuuskäsitys siirtyi keskustelussa entistä sivummalle.

Mediassa jalustalle nousi Suomen sotilaallinen puolustus, jota kuvailtiin lähes yksinäisesti vahvaksi ja uskottavaksi. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* kirjoitti 6.3.2022 presidentti Sauli Niinistön pitävän välttämättömänä, että ”Suomen jo valmiiksi vahvaa kansallista puolustusta vahvistetaan entisestään – oli Suomi Naton jäsen tai ei” (Junkkari & Nieminen 2022). Mielipiteellisissä media-artikkeleissa rakentui jaettu näkemys, jossa ”suuri varuskunta”, ”yleinen asevelvollisuus” ja ”ammattitaitoisten sotilaiden kouluttaminen” toimivat Suomen turvallisuuden takeina. Militarismin logiikan mukaisesti media näytti olettavan, että ”vain valtio, joka suojelee itseään aseistuksella ja varustautuu sotaan, on oikeudenmukainen ja kykenevä” (Kotilainen & Hast 2021, 33). Tällainen näkemys edustaa kapeaa maskuliinista turvallisuuskäsitystä. Media kirjoitti yleisesti ”turvallisuusvalmisteluista”, mutta sanan taakse kätkeytyivät systemaattisesti sotilaalliset toimet, joita toteuttavat sotilaalliset miehet. Esimerkiksi silloinen Porin prikaatin esikuntapäällikkö Matti Honko vakuutti *Ylen* haastattelussa 7.2.2022: ”Koulutamme taitavia taistelijoita, eikä tähän ole tullut muutosta. Olemme takuulla tietoisia, missä maailmalla mennään ja valmiita kaikkeen. Ollos huoleton.” (Joensuu 2022.)

Koska viitatuista taitavista taistelijoista vain noin viisi prosenttia oli naisia (Puolustusvoimat 2023), Hongon lausunnon voi tulkita viittaavan pääasiallisesti ”miespuolisiin sotureihin”, jotka suojelevat Suomea.

Viimeistään Venäjän hyökkäyksen jälkeen myös Naton sotilaallinen pelote esitettiin mediassa laajasti Suomen turvallisuuden kannalta välttämättömytenä. Media vakuutti vahvan oman puolustuksen rinnalla Natoon kuulumattoman Suomen olevan ”erittäin Nato-yhteensopiva” ja ylpeästi korosti ”Naton mukaisesti standardoitua sotavarustusta” sekä ”sopivaa sotilaallista infrastruktuuria”. Esimerkiksi *Iltalehden* pääkirjoituksessa 28.3.2022 Suomen ja Ukrainan geopoliittinen asema rinnastettiin ja Naton tuoman ydinasepelotteen annettiin ymmärtää olevan turvallisuuden tausta: ”Sota Ukrainassa on osoittanut, että suojattomimpia ovat maat, jotka eivät ole ydinasepelotteeseen nojaavan liittokunnan jäseniä” (Ristamäki 2022). Mediassa rakennettiin näin sotilaallisesta väkivallan pelotteesta synonyymia turvallisuudelle.

Fyysisen voiman ja sotilaallisen dominoinnin korostaminen osoittaa, kuinka turvallisuuskäsitys nojasi perinteisesti miehisyteen liitettyihin ominaisuuksiin. *Helsingin Sanomien* artikkelissa 1.3.2022 entisenä pääministerinä ja ulkoministerinä haastateltu Alexander Stubb pohti Venäjän Ukrainan hyökkäyksen jälkeen, kuinka vuoden 2008 Venäjän hyökkäys Georgiaan jo määritteli Suomessa turvallisuuskäsitystä: ”kyllä minä edelleen näkisin, että koko meidän ulko- ja turvallisuus- ja puolustuspoliittisen strategian runko on uskottava itsenäinen puolustus” (Aittokoski 2022). Stubbin näkemyksen voi nähdä edustavan militaristista, ja näin myös maskuliinista, turvallisuuskäsitystä. Ikään kuin turvallisuuden ilmentymänä Stubb nosi haastattelussa esimerkkinä Suomen joulukuussa 2021 solmiman 8,4 miljardin euron arvoisen F-35A-hävittäjähankinnan (Ilmavoimat 2021) kommentoiden, kuinka ”ei ole kahta sanaa, etteikö olisi toimittu oikein”. Vallitsevassa mediadiskurssissa hävittäjäkauppaa kuvattiin vastaavastikin ”onnistuneeksi strategiseksi päätökseksi”. Lisäksi mediassa käsiteltiin yksityiskohtaisesti Puolustusvoimien operatiivista toimintaa sekä esimerkiksi erilaisten miinojen strategista merkitystä: *Iltalehdessä* 7.3.2022 viitattiin Suomeen muun muassa ”suluttamisen eurooppalaisena suurvaltana” (Tanner 2022).

Siten mediassa keväällä 2022 turvallisuudesta keskusteltiin toisaalta rationaalisuuden ehdoilla ja toisaalta asevarusteluinvestointien kautta. Ticknerin (1992, 29) mukaan rationaalisuus on ensinnäkin maskuliinisuuden yksipuolinen ilmentymä. Asiantuntijat vahvistivat käsitystä maskuliinisesta sotilaallisesta turvallisuudesta ainoana oikeana turvallisuutena mediassa rationaalisella ”teknostategisella kielellä”, joka Carol Cohnin (1987) mukaan estää kysymästä tärkeitä kysymyksiä sodasta ja sen vaikutuksista. Leena Vastapuu ja muut (2024) ovat huomauttaneet, että tämä on yksi militarismin keskeisistä logiikoista, minkä myötä kriittiset näkökulmat nähdään naiiveina ja jopa mahdottomina esittää. Puolustusvoimien rahoituksen lisääminen esitettiin mediassa ”tarpeellisena investointina muuttuneessa turvallisuusympäristössä”, mikä kyseenalaistamattomuudessaan Enloen (2004) mukaan on myös osoitus turvallisuuskäsityksen maskuliinisesta militarisoitumisesta. Esimerkiksi *Yle* kirjoitti maaliskuussa 2022 vastauksena kasvaneeseen turvattomuuden tunteeseen, että ”luvassa on lisää aseita, kertausharjoituksia ja sotilaita” ja ”todennäköisesti satojen miljoonien eurojen lisärahoitus vuositasolla” (Hakahuhta 2022), mutta analyysistä puuttuivat esimerkiksi puolustusbudjetin

vertailukohdat valtion kokonaisuuteen. Keväällä 2022 mediassa vallinnut uskottavan pelotteiden diskurssi linkittyy Suomessa laajempaan ideologiseen, mutta neutraalina pidettyyn, sodan glorifioinnin perinteeseen, joka vie tilaa feminiinisiltä turvallisuuskysymyksiltä sekä turvattomuudesta kumpuavilta monenlaisilta inhimillisiltä tunteilta ja moninaisilta kokemuksilta turvallisuudesta.

Turvallisuudesta vastaa miespuolinen soturi

Määrällisen ja laadullisen analyysin yhteistuloksena esitän, että keväällä 2022 suomalaisessa mediassa turvallisuuskäsitys rakentui kapeasti miesten, maskuliinisuuden ja militarismin ehdoilla. Media ylläpiti turvallisuustodellisuutta, jossa kaikkien turvallisuus on ”miespuolisen soturin” käsissä, Ticknerin (1992) käsitettä lainaten. Sisällönanalyysistä käy ilmi, että 74 prosenttia turvallisuuskeskustelun kaikista äänistä oli miehiä. Turvallisuuskäsitystä määrittivät ennen kaikkea miespuoliset asiantuntijat, ja vinoutunein edustus koski sota- ja puolustusasiantuntijoita, joista jopa 92 prosenttia oli miehiä. Kriittisellä diskurssianalyysillä puolestaan osoitin, että turvallisuudella mediassa viitattiin ennen kaikkea uskottavaan sotilaalliseen pelotteeseen.

Samanaikaisesti laajempi feminiininen turvallisuuskäsitys jäi mediakeskustelussa sivuun. Kuten Maya Eichler on nostanut esiin, naisten ja feminiinisen turvallisuuden edustajien marginalisointi mediakeskustelussa vahvistaa sukupuolittunutta kahtiajakoa – Iris Marion Youngin (2003) esittämien ”maskuliinisten suojelijoiden” ja ”feminiinisten suojeltavien” välillä – ja näin ”legitimoi sukupuolten välisiä epätasa-arvoisia suhteita ja oikeuttaa sotilaallista voimankäyttöä” (Eichler 2014, 83). Kun muuttuneessa turvallisuusympäristössä turvattomuuden tunteen koettiin kasvavan, turvallisuuskäsitys nojasi yhä vahvemmin militarisoituneeseen maskuliinisuuteen.

Tutkimuksen tulosten perusteella päätös Suomen Nato-jäsenyydestä vuonna 2022 tehtiin sellaisen julkisen mediakeskustelun ympäröimänä, jossa sekä turvallisuusintressien määrittely että turvallisuuden puolustaminen nähtiin miehisenä asiana. Tämä esimerkkitapaus osoittaa tarpeen moniääniselle keskustelulle Nato-Suomessa sekä tutkimukselle, joka tarkastelee kriittisesti yhteyksiä turvallisuuden, militarismin ja sukupuolen välillä tasa-arvoisena pidetyssä Suomessa.

Lähteet

- Ahlbäck, Anders (2010a): *Soldiering and the making of Finnish manhood. Conscription and masculinity in interwar Finland, 1918–1939*. Åbo Akademi.
- Ahlbäck, Anders (2010b): ”Asevelvollisuus, miehuus ja sukupuolten tasa-arvo”. Teoksessa: P. Jukarainen & S. Terävä (toim.) (2010) *Tasa-arvoinen turvallisuus? Sukupuolten yhdenvertaisuus suomalaisessa maanpuolustuksessa ja kriisinhallinnassa*. Minerva.
- Aittokoski, Heikki (2022): ”Rauhattomuuden aikakausi”. *Helsingin Sanomat*, 1.3.2022. <https://www.hs.fi/maailma/art-2000008647318.html>
- Banet-Weiser, Sarah & Kate M. Miltner (2016): ”#MasculinitySoFragile. Culture, structure, and networked misogyny”. *Feminist Media Studies*, 16(1), 171–174. <https://doi.org/10.1080/14680777.2016.1120490>
- Booth, Ken (2005): *Critical security studies and world politics*. Lynne Rienner.
- Butler, Judith (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.

- Buzan, Barry (1991): *People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-cold war era*. Harvester Wheatsheaf.
- Cohn, Carol (1987): "Sex and death in the rational world of defense intellectuals". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 12(4), 687–718. <https://doi.org/10.1086/494362>
- Cohn, Carol (2011): "Feminist security studies: Toward a reflexive practice". *Politics & Gender*, 7(4), 581–586. <https://doi.org/10.1017/S1743923X11000389>
- Eichler, Maya (2014): "Militarized masculinities in international relations". *The Brown Journal of World Affairs*, 21(1), 81–93.
- Enloe, Cynthia (1989): *Bananas, beaches, and bases: Making feminist sense of international politics*. University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2004): *The curious feminist: Searching for women in a new age of empire*. University of California Press.
- Enloe, Cynthia (2023): *Twelve feminist lessons of war*. Footnote Press.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998): *Jobdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- EVA (2022): 60 prosenttia suomalaisista haluaa Suomen Natoon – ja päätöksen jo tänä vuonna. <https://www.eva.fi/blog/2022/03/22/60-prosenttia-suomalaisista-haluaa-suomen-natoon-ja-paatoksen-jo-tana-vuonna/>
- Global Media Monitoring Project (2020): *Who makes the news: 6th Global Media Monitoring Project*. https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/07/GMMP2020.ENG_FINAL20210713.pdf
- Hakahuhta, Ari (2022): "Analyysi: Suomi varautuu pikavauhtia Venäjän laajamittaiseen ilkeilyyn – Nato-pohdinnan varjossa valmistaudutaan hybridi- ja kyberuhkiin". *Yle*, 17.3.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12361690>
- Ilmavoimat (2021): Lockheed Martin F-35A Lightning II on Suomen seuraava monitoimihävittäjä. https://ilmavoimat.fi/en/-/the-lockheed-martin-f-35a-lightning-ii-is-finland-s-next-multi-role-fighter?languageId=fi_FI
- Joensuu, Jenni (2022): "Venäjän toiminta pistää pohtimaan – näin tilanteesta ajattelevat varusmies, everstiluutnantti ja reserviläinen". *Yle*, 7.2.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12300282>
- Junkkari, Marko & Tommi Nieminen (2022): "Millä tuolla Suomi istuu?". *Helsingin Sanomat*, 6.3.2022. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008614567.html>
- Kivelä, Lotta (2023): *Gendered security discourses in Finnish news media during the NATO discussion in 2022*. Valtiotieteen pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Kjellman, Martin, Saga Mannila & Jonita Siivonen (2021): *Who makes the news? Global Media Monitoring Project 2020. GMMP Finland 2020 national report*. https://whomakesthenews.org/wp-content/uploads/2021/08/GMMP-country-report_FINLAND_13.8.2021.pdf
- Kotilainen, Noora & Susanna Hast (2021): "Suomi ja kriittisen militarismitutkimuksen tarve". *Kosmopolis*, 51(4), 27–45.
- Kujansuu, Valtteri & Emma Hinkula (2022): "Valtio-opin professorin mielestä Nato-keskustelu on ollut yksipuolista, mutta demokratia toteutunut". *Yle*, 16.5.2022. <https://yle.fi/a/3-12447537>
- Maavoimat (2022): 1588 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen. <https://maavoimat.fi/-/1588-naista-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>
- Mäki-Rahkola, Anne & Henri Myrntinen (2014): "Reliable professional, sensitive dads and tough fighters". *International Feminist Journal of Politics*, 16(3), 470–489. <https://doi.org/10.1080/14616742.2012.755834>
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena (2012): *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Vastapaino.
- Nordenstreng, Kaarlo & Juho Rahkonen (2022): "Suomen Nato-tsunami". *Kanava* 5/22.

- Puolustusvoimat (2022): Ennätysmäärä vapaaehtoisia naisia suoritti varusmiespalveluksen – kotiutuneita yli 1000. <https://puolustusvoimat.fi/-/ennatysmaara-vapaaehtoisia-naisia-suoritti-varusmiespalveluksen-kotiutuneita-yli-1000>
- Puolustusvoimat (2023): 1258 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen. https://puolustusvoimat.fi/en/-/1950813/1258-women-applied-to-voluntary-military-service?languageId=fi_FI
- Rautiainen, Pauli (2024): ”Asevelvollisuus sukupuolijärjestyksen ylläpitäjänä”. Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Ristamäki, Juha (2022): ”Pääkirjoitus: Nato-jäsenyyttä kavahtava Väyrynen maalaa kuvaa Suomesta, jota ei enää ole”. *Iltalehti*, 28.3.2022. <https://www.iltalehti.fi/paakirjoitus/a/bca2ae48-41ce-4d66-8748-160d5e300f55>
- Ruohonen, Sini & Antti Vesala (2022): ”Mielipiteen muutos Suomen Nato-jäsenyydestä keväällä 2022”. Teoksessa: T. Forsberg ym. (toim.) *Suomen Nato-kevät 2022*. Ajatuspaja Toivo.
- Särkkä, Iro (2019): *Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Seppänen, Janne & Esa Väliverronen (2011): *Mediayhteiskunta*. Vastapaino.
- Sjoberg, Laura (2011): ”Looking forward, conceptualizing feminist security studies”. *Politics & Gender*, 7(4), 600–604. <https://doi.org/10.1017/S1743923X11000420>
- Tanner, Matti (2022): ”Puolustusvoimain komentaja jalkaväkimiinoista: ’Suomi edelleen suluttamisen eurooppalainen suurvalta’”. *Iltalehti*, 7.3.2022. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/071e41bd-2d54-4791-9d15-2d1efe2989dc>
- Tickner, J. Ann (1992): *Gender in international relations: Feminist perspectives on achieving global security*. Columbia University Press.
- Tickner, J. Ann (2018): ”Peace and security from a feminist perspective”. Teoksessa: S. E. Davies & J. True (toim.) *The Oxford handbook of women, peace, and security*. Oxford University Press.
- Vastapuu, Leena, Saara Särnä, Noora Kotilainen & Susanna Hast (2024): ”Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista”. Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Wodak, Ruth (2009): *The discourse of politics in action: politics as usual*. Palgrave Macmillan.
- Young, Iris Marion (2003): ”The logic of masculinist protection. Reflections on the current security state”. *Journal of Women in Culture and Society*, 29(1), 1–25. <https://doi.org/10.1086/375708>
- Åhäll, Linda (2016): ”The dance of militarisation: A feminist security studies take on ‘the political’”. *Critical Studies on Security*, 4(2), 154–168. <https://doi.org/10.1080/21624887.2016.1153933>

Gendered security discourses in Finnish news media during the NATO discussion in 2022: A feminist analysis

This article examines the NATO-related security discussion in Finnish media in January-March 2022 from a gender perspective. Drawing on feminist security studies, the article asks whose voice was heard in the media and what kind of notion of security was formed in the media in the months before Finland’s decision to apply for NATO membership. First, the gender representation in the news media is examined with content analysis. The article reveals that the media discussion on security was over-represented by men. Then, a critical discourse analysis of opinionated news articles identifies the dominant media discourse as credible deterrence discourse and states that national security was addressed in the media through traditionally masculine-held notions of militarism, physical power, and rationality. Furthermore, the article argues that the dominant narrow, masculine, and militaristic notion of security is not contested in the Finnish media, thereby lacking a comprehensive understanding of securities and insecurities as well as inequalities.

Keywords: feminist security, gender representation, media discourse, NATO

Parolan panssarimuseo suomalaisen militarismin temppeleinä

Karim Maïche¹ & Vadim Romashov²

Tässä katsausartikkelissa tarkastelemme Parolan panssarimuseon perusnäyttelyä sekä vuoden 2023 *Taisteleva Ukraina – Venäjän virhearvio?* -näyttelyä kriittisen militarismitutkimuksen ja kriittisen mu-seotutkimuksen teoreettisissa viitekehyksissä. Nostamme esiin infrastruktuuriin kätkeytyjä militaristisia käytäntöjä ja väitämme, että Parolan panssarimuseon voi ymmärtää militarismin temppeleinä Duncan Cameronin (1971) klassisen määritelmän mukaan. Argumenttimme pohjautuu etnografisiin havaintoihimme kahdesta museovierailusta vuonna 2023 sekä vierailuiden pohjalta kirjoittamamme tekstin esiin nostamiin reaktioihin. Vierailujen aikana tarkastelimme muun muassa näytteillepanoa, tilankäyttöä, aihepiiriä, museon kasvatuksellista roolia ja museovieraita. Kysymme, miten Parolan panssarimuseo ylläpitää ja luo kansallismielistä historiakäsitystä militaristisia tarkoituksia varten. Artikkelissa pohditaan myös sitä, kuinka Venäjän valtion aseellista hyökkäystä Ukrainaan on käytetty Suomen militarisoinnin oikeuttamiseen ja viholliskuvan ylläpitämiseen. Miksi militarisaatioprosessit tunnistetaan muualla, mutta ei omassa yhteiskunnassa? Väitämme, että Parolan panssarimuseo ylis-tää sotaa ja sotateknologiaa, luo viholliskuvia, epäinhimillistä vihollista ja samaan aikaan rakentaa museoalueesta lapsille leikkisää ympäristöä. Tarkastellessamme median reaktioita Parolan panssari-museoon liittyviin kriittisiin pohdintoihimme päädyimme johtopäätökseen, että museon päätehtävä ei ole ylläpitää demokraattista keskustelua vaan tuottaa autoritaarista mielikuvaa museon toiminnas-ta kansallisena temppeleinä.

Avainsanat: muistin politiikka, museo, nationalismi, viholliskuvat, yhteiskunnallinen militarisaatio

Kulttuurista väkivaltaa ja suomalaista militarismia Parolan panssarimuseossa

Nyky-Suomessa yhteiskunnallista militarisaatiota – eli sotilaallisten arvojen edistämistä – voi havaita useilla tasoilla: väkivallan kasvavana hyväksyntänä, voiman käytön ihannointina, asekaupan legitimointina tai turvallisuuden ja nationalismin aiempaa voimakkaampana yhteenkietoutumisena (ks. Kotilainen & Hast 2024). Militarisaatio vahvistuu myös historiallisten tapahtumien narratiivien rakentamisen sekä siihen liittyvän muistin politiikan kautta. Tässä katsausartikkelissa tarkastelemme Parolan panssarimuseon perusnäyttelyn ja *Taisteleva Ukraina – Venäjän virhearvio?* -näyttelyissä rakentuvaa muistinpolitiikkaa sekä niiden infrastruktuurien sekaan kätkeytyjä militaristisia käytäntöjä. Pohdimme kriittisen militarismitutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen tukeutuen, miten näyttelyn militaristiset käytännöt tuottavat nationalistista historiankäsitystä nykypäivän poliittisiin tarpeisiin.

Kirjoittajista Vadim Romashov vieraili Parolan panssarimuseossa kesällä 2023 osana konfliktteja ja historiaa käsittelevää kansainvälistä akateemista tapaamista. Museon militaristis-nationalistinen näytteilleasettelu herätti osallistujissa hämmästyä. Tämän jälkeen artikkelin kirjoittajat vierailivat museossa yhdessä syksyllä 2023. Tarkastelimme näyttelyitä käyttäen perinteisen näyttelyanalyysin lähestymistapaa ja kiinnitimme huomiota näyttelyiden ympä-

1 YTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto, <karim.maiche@ulapland.fi>

2 YTT, tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto, <vadim.romashov@uef.fi>

ristöön, tilan luomiseen ja käyttöön, aihealueisiin ja viesteihin, esillepanoon, näyttelyn kasvatukselliseen rooliin sekä museovieraisiin (ks. Moser 2010). Havaitimme näyttelyn ilmentävän ”kulttuurista väkivaltaa”. Tämä Johan Galtungin (1990) termi tekee näkyväksi, kuinka suora ja rakenteellinen väkivalta muuttuu yhteiskunnallisesti hyväksyttäväksi käytännöiksi.

Kirjoitimme vuoden 2023 marraskuussa vierailuistamme rasismien vastaisen *Raster*-tutkijaverkoston alustalle Parolan panssarimuseosta kriittisen artikkelin, jossa pohdimme museon näyttelyiden militaristisen fetismin representaatioiden ilmenemismuotoja (Romashov & Maïche 2023). Helmikuussa 2024 *Raster*-artikkelimme kirvoitti hyökkäävän kirjoituksen *Hämeen Sanomissa* otsikolla ”Panssarimuseota syytetään natsismista ja viholliskuvista” (Jutilainen 2024). *Hämeen Sanomien* artikkeli julkaistiin myös lukuisissa Keskisuomalainen-konserniin kuuluvien lehtien nettiversioissa otsikolla ”Tutkijatohtorit syyttävät Panssarimuseota natsismista ja militaristisesta fetisismistä”. Julkaisuja seurasi aggressiivinen, usein russo- ja islamofobian sävyttämä rasistinen nettikeskustelu (ks. Ryytänen 2024). Tämä reaktio kriittiseen artikkeliimme vahvistaa ymmärrystämme siitä, että kansallisen muistin politiikan, yhteiskunnallisen militarisoitumisen ja rakenteellisen väkivallan välillä on yhä kiinteampi yhteys Suomessa.

Valtamedian artikkeleissa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että museo tuo vain esiin historiallista todellisuutta (Jutilainen 2024; *Hämeen Sanomat* 2024a; Niskanen 2024). Me puolestamme väitämme, että tieto on situationaalisesti tuotettua ”todellisuutta” (Haraway 1988; Ahmed 2012). Museon tuottamat merkitykset eivät siis koskaan ole yksiselitteisiä, vaan ne rakentuvat tilannesidonnaisesti ja erilaisista kulttuurisesti määrittyneistä positioista käsin (Abungu 2019, 69). Vuonna 1961 avattu panssarimuseo tarjoaa paljon ajateltavaa yhteiskunnallisen militarisoitumisen ja kulttuurisen väkivallan näkökulmista. Vaikka museon perustaminen kiinnittyy lähinnä toiseen maailmansotaan liittyvään muistin politiikkaan, heijastelevat sen näyttelyt myös tämän päivän yhteiskunnallista ja militarisoitunutta ilmapiiriä. Näemme, että panssariajoneuvojen esittely ei typisty vain niiden teknisten ominaisuuksien kuvailuun, vaan ne merkityksellistyvät myös tämän hetken nationalistisessa ja turvallisuuspoliittisessa kontekstissa. Täten ne vahvistavat suomalaisen yhteiskunnan militarisoitumista luoden venäläisistä vihollisia ja suomalaisista sotasankareita. Hyvä-paha-dikotomiat johtavat vaaralliseen sodan lietsontaan.

Samalla kun pohdimme suomalaista militarisaatiokehitystä, tuomme esimerkkejä vastaavanlaisista militarisaation prosesseista muun muassa Venäjältä ja Azerbaidžanista. Pohdimme, miksi Suomessa tunnistetaan helposti militarisoitumisprosesseja muualla, muttei omissa yhteiskunnassa. Näin ollen havainnoimme militaristisen kierteen vahvistumista Suomessa Venäjän valtion Ukrainaan tekemän hyökkäyksen kontekstissa. Tarkastelemalla samalla julkisen ja sosiaalisen median reaktioita kriittisiin pohdintoihimme tunnistamme Parolan panssarimuseon tehtävän Suomen kansallisvaltion ylläpitämänä militarismin tempelinä.

Kriittinen militarismitutkimus ja museoiden muistipolitiikka

Kriittinen militarismitutkimus on tutkimussuuntaus, joka pyrkii muuttamaan normatiivisia asetelmia sekä kyseenalaistamaan sotilaallista valtaa ja sodan yhteiskunnallista asemaa (En-

loe 2015; Kotilainen & Hast 2021, 29–30; Hast & Kotilainen 2024). Se on monitieteinen sotatieteellisestä tutkimuksesta ja turvallisuustutkimuksesta eriytynyt tutkimusperinne, jossa tutkitaan sosiaalitieteiden ja humanististen tieteiden keinoin militarismia, militarisaatiota ja niihin liittyviä kognitiivisia ulottuvuuksia eri yhteiskunnissa (Kotilainen & Hast 2021, 29). Tämän katsausartikkelin keskiössä ovat suomalaisen yhteiskunnan militarisoituneet rakenteet, jotka muodostuvat vuorovaikutuksessa tapoihin ja käytäntöihin. Samalla kuulumisen ja ulossulkemisen dynamiikan kautta syntyy sosiaalisia, tilallisia ja diskursiivisia mielikuvia siitä, keiden läsnäolo ja toiminta koetaan uhkaavaksi tai turvattomuutta tuottavaksi (Graham 2012). Kriittinen militarismitutkimus pureutuu sodankäyntiin, armeijoihin, sotateknologiaan ja sen normistoon ihmisen tuottamana toimintana – ei välttämättömyytenä tai luonnollisena osana ihmiselämää (Kotilainen & Hast 2021, 32). Kuten Alison Howell (2018) on väittänyt, yhteiskuntaamme ei voida jakaa sota- tai siviilitilaan, vaan elämämme on muodostunut sotilaallisten käytäntöjen ympärille, vaikkemme niiden läsnäoloa aina huomaisikaan.

Kun ”sotatila” liitetään sanaan ”politiikka”, voidaan paremmin ymmärtää sodan ja rauhan sekä sotilaallisen ja siviilien elintilan jakamattomuutta ja monikerroksisuutta sekä kieltä, jonka kautta militaristista puhetapaa tarinallistetaan. Nick Caddick (2018) on kuvannut, kuinka narratiivit mahdollistavat sodan tarinallisuuden ja kehollisuuden tarkastelemisen sankaruu- den, rohkeuden, tragedian ja uhrausten näkökulmista. Tarinoiden syvyys vaikuttaa ymmärrykseen sodasta sekä sen poliittisesta muistamisesta. Tarinat luovat historiaa nykypäivän tarpeisiin ja tuovat henkilökohtaiset kokemukset osaksi nykyisyyden ja tulevaisuuden toimintaa ja yhteistä kokemusta.

Kansallisvaltioiden hegemonisia tarinoita muokkaavat muistin politiikat, joihin perinteisesti kuuluvat menneiden sotien muistaminen ja sotilaallisten toimien oikeuttaminen. Näissä tarinoissa ylistetään usein sotilaallisia voittoja kansallisen ylpeyden lisäämiseksi tai vähätellään tappioita ja julmuuksia myönteisen kansallisen kuvan ylläpitämiseksi. Museot ovat tällaisen muistipolitiikan ensisijaisia institutionaalisia muotoja. Niiden tehtävänä voi olla militarististen ja poliittisten käytäntöjen legitimointi. Esiintymällä menneiden sotien jatkumona museot ikään kuin representoivat menneiden uhkien tai vihollisten muistoon vetoavina välttämättöminä kansallisen selviytymisen tyssijoina. Erityisesti sotamuseoiden representaatiot edistävät osaltaan kansallisen hegemonisen narratiivin syntymistä, sillä ne kertovat yleensä tarinoita kunniakasta voitoista ja sotilaallisesta uhrautumisesta. Rebecca Heartleyn (2022, 34) mukaan sotamuseot ovat konkreettisia tiloja, joissa kansalaiset oppivat maidensa historiallisesta roolista konflikteissa. Hän painottaa valtion roolia tarinoiden muokkaamisessa kansallisen ylpeyden tunteen sekä kulttuurisen yhtenäisyyden rakentamisessa, mikä muistuttaakin museoiden nationalistisista perinteistä.

Museot voidaan ymmärtää poliittisen kamppailun ja merkityksen muodostumisen hegemonisina tiloina (Mouffe 2013, 102; Bull ym. 2019, 612). Jos haluamme Berthold Moldenia (2016, 129) mukaillen ymmärtää muistia hegemonia- ja vastahegemoniatermeillä, on tunnustettava, että ”muistin aineellinen ulottuvuus on ratkaisevan tärkeä”, jolloin ”[m]nemoninen hegemoniateoria pyrkii vangitsemaan juuri tämän risteyksen materiaaliset rakenteet, sosiaalisen kokemuksen sekä diskursiiviset käytännöt”. Tästä teoreettisesta näkö-

kulmasta rakennamme pohdintamme Parolan panssarimuseon näyttelyistä. Väitämme, että museo ylläpitää hegemonisia antagonistisia, kansallisesti rajattuja muistidiskursseja Suomen ja Neuvostoliiton sodista ja rakentaa näiden sotien sekä niihin liittyvän viholliskuvan jatkumon menneisyydestä nykypäivään. Tällä tavoin se tarjoaa sanitoidun esityksen Suomen osallistumisesta toisen maailmansodan ajan sodankäyntiin. Täten Parolan panssarimuseota voikin lähestyä Duncan Cameronin (1971) klassisen temppelin käsitteen kautta.

Cristian Cercelin (2018, 8) mukaan temppeleinä toimivat museot ovat tiloja, joissa ”tuotetaan ja vahvistetaan kansallisia identiteettejä ja levitetään antagonistisia diskursseja”. Toisin sanoen historialliset museot, jotka väittävät, artikuloivat ja edustavat hallitsevia kansallisia narratiiveja ja myyttejä, ovat verrattavissa kirkon arvovaltaiseen tehtävään. Näin ymmärrettävinä nämä museot ehkäisevät museon sosiaalisen tehtävän foorumina, joka mahdollistaa keskustelun, monien eri diskurssien esittämisen ja hegemonisten narratiivien kyseenalaistamisen. Parolan panssarimuseon tuottama todellisuus suomalaisten panssari- ja panssarintorjuntajoukkojen historiasta ei pelkästään kerää, esittele ja tallenna tätä historiaa, vaan se muokkaa aktiivisesti käsityksiämme menneestä nykypäivän kontekstissa. Kuten museonjohtaja totesi Ukrainan sodan näyttelyn esittelyssä: ”Museot eivät elä ainoastaan menneisyydessä, vaan museoissa tuodaan esille ajankohtaisiakin asioita” (*Hämeen Sanomat* 2023).

Vaikka museo väittää perusnäyttelynsä esittelyssä kertovansa objektiivista historiallista ”tarinaa toista maailmansotaa edeltäneeltä ajalta sekä sotiemme vuosilta 1939–1945” (Parolan panssarimuseo päiväämätön a), herää väkisin kysymys, kenellä on valta määritellä objektiivinen totuus tai kertoa historiasta puolueettomasti – ja onko tällainen pyrkimys objektiivisuuteen ylipäätään mahdollista. *Hämeen Sanomissa* helmikuun lopulla julkaistussa haastattelussa panssarimuseon johtaja Simo Hautala sanoo: ”Tuomme vain totuuden esille. Kerromme myös molempien osapuolten sotilaallisesta historiasta” (Jutilainen 2024). Samaisessa lehtiartikkelissa väitettiin virheellisesti meidän syyttävän museota natsismista. Yhteiskuntatieteiden tutkijoina meidän on vaikea hyväksyä, että juuri Parolan panssarimuseolla olisi kiistaton yksinoikeus ”tuoda totuutta esille”. Tällaiset väitteet edustavat sitä Cercelin kuvaamaa arvovaltaista temppelitoimintaa, jota museon johto kaavailee museolleen väittämällä edustavansa objektiivista totuutta. Kun lisäksi tarkastellaan vuonna 2023 koottua *Taisteleva Ukraina – Venäjän virhearvio?* -näyttelyä, jossa todennäköisesti kuolleiden venäläissotilaiden varustusten rippeitä esitellään vierailijoille lasivetriinissä, kysymykset narratiiveista, toimijuuksista ja positionaalisuudesta herättävät entistä enemmän tarvetta lähestyä kriittisesti historiallisen totuuden omistajuutta ja näytteillepanon eettisyyttä.

Museon nykyisen suosion taustalla näkyy vahvasti Venäjän valtion helmikuussa 2022 aloittama invaasio Ukrainaan. Venäjän hyökkäyksen jälkeen Euroopan turvallisuuspoliittinen ympäristö on ollut suuressa muutoksessa. Suomi ja Ruotsi ovat liittyneet sotilasliitto Natoon ja allekirjoittaneet kahdenvälisen puolustus sopimuksen (DCA) Yhdysvaltojen kanssa. Ennen sitä, vuoden 2021 lopulla, Suomi teki päätöksen ostaa F-35-hävittäjiä Yhdysvalloista, ja lisäksi on puhuttu puolustusteollisuuden vahvistamisesta muun muassa ammustuotantoa kasvattamalla. Nämä viimeaikaiset turvallisuuden ja varustautumisen muutokset on esitetty julkisuudessa välttämättöminä toimina suojautua Venäjän muodostamaa sotilaallista uhkaa

vastaan. Parolan panssarimuseo asemoituu tähän yhä militarisoituvampaan ympäristöön rakentaessaan kansallista narratiivia, jossa luodaan valikoidusti mielikuvia hyökkääjistä, puolustajista, ”meistä” ja ”vihollisista”.

Viholliskuvien luominen ja vihollisen epäinhimillistäminen

Parolan panssarimuseo tarjoaa hyvän alustan tarkastella kriittisesti nykyajan konfliktien tarinallistamista osana vapaa-ajan viettoa. Museossa on ollut mahdollisuus nähdä Hitlerin ihmeaseeksikin kutsuttu saksalainen jättitankki Kuningastiikeri (saks. *Königstiger*) Tiger II, joka tuotiin Parolaan lainaan Britanniasta keväällä 2023. Päähallin hakaristejä vilisevässä tilassa on mahdollista tutustua panssarijoukkojen sotakalustoon, jonka kymmenet panssariajoneuvot muistuttavat Suomen liittolaisuudesta Natsi-Saksan kanssa. Viholliskuva rakentuu selvästi suhteessa Neuvostoliittoon. Natsi-Saksan liittolaisuudesta puolestaan irrottaudutaan pienellä seinään kiinnitetyllä A4-paperilla, jossa todetaan yksioikoisesti, ettei Suomen armeijan hakaristeilla ollut yhteyttä rasistiseen Natsi-ideologiaan.

Tutkijoina meitä kiinnosti erityisesti ilmiö, jossa museon kotisivuilla historiaa pyritään muokkaamaan mahdollisimman salonkikelpoiseksi. Esimerkiksi Opastukset-sivu on kuvitettu päähallin kuvalla, jossa panssariajoneuvosta on jostain syystä photoshopattu hakaristi pois (ks. Romashov & Maiche 2023). Tällaiset muokkaukset herättävät useita kysymyksiä: Miksi symboli on poistettu? Onko suomalaisten panssariajoneuvojen hakaristeissa sittenkin jotain väärää? Halutaanko natsisymboliikasta oikeasti ottaa etäisyyttä vai pyritäänkö näytteillepanon yhteydessä irtaantumaan retorisesti Suomen ja Natsi-Saksan aseveljeydestä? Onko kyse perustelusta natsisymbolin käytöstä, jossa sille luodaan uusi nykypäivän arvojen mukainen kertomus?

Tarkkailimme myös museovieraita. Monet ihmisistä olivat pukeutuneet maastohousuihin ja militaristisiin paitoihin. Parolan panssarimuseon kaltaisen tilan kontekstissa vaatteiden viestit arvoista ja identiteeteistä korostuvat. Eräs pariskunta puuttui keskusteluamme, jossa pohdimme englanniksi esille asetettua suomalais-saksalaista asevelilaulukirjaa. Mahdollisesti englannin kielen ja ulkonäkömme vuoksi meidän oletettiin olevan suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolisia henkilöitä, ja he kokivat tarpeelliseksi puuttua keskusteluamme. He halusivat kertoa meille oman tarinansa historiasta: Suomen oli ollut pakko taistella Natsi-Saksan rinnalla, koska Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen talvisodassa ja pian uudelleen jatkosodassa. Meille kerrottiin, kuinka pienen maan oli puolustauduttava suurempaa pahaa vastaan liittoutumalla Saksan kanssa. Pariskunta kertoi meille myös nykypäivän poliittisesta tilanteesta ja Venäjän sodasta Ukrainaa vastaan. Heidän mukaansa Suomi on paremmin valmistautunut kuin aiemmin, ja Naton jäsenenä Suomi olisi nyt turvassa. Kun kysimme, tulisiko Nato autamaan, jos sota syttyisi, he vastasivat: ”Toivottavasti”.

Samanlainen kytkös historiallisten aikakausien ja Suomen pysyvän vihollisen välillä näkyy myös museon fyysisessä järjestyksessä. Päähalli keskittyy historiaan ja panssarikaluston historialliseen esittelyyn talvi- ja jatkosodan kontekstissa, kun taas viereinen halli ”tarjoaa vierailijalle mahdollisuuden perehtyä panssarikalustoon niin sanotun kylmän sodan ajalta aina 2000-luvulle” (Parolan panssarimuseo päiväämätön a). Analogia ja tarinallisuus eivät siis jätä epäselväksi historian ja nykypäivän jatkuvuutta: näyttelyhallista toiseen siirtyminen päivittää

vanhat viholliskuvat nykyhetkeen. Viholliskuvaa ylläpidetään vieläpä erillisellä Ukrainan sodalle omistetulla ja rajatulla tilalla ”Taisteleva Ukraina – Venäjän virhearvio?”, joka sijaitsee aivan tankki Leopard 2:n edessä. Vierailumme aikana Ukrainan armeija vaati tätä tankkia käyttöönsä, sillä sen uskottiin mahdollistavan Venäjän armeijan miehittämien alueiden palauttamisen Ukrainalle ja sotilaallisen voiton saavuttamisen.

Museon verkkosivuilla kerrotaan, että ”Ukrainan sodan tapahtumien ympärille nivoutuva *Taisteleva Ukraina – Venäjän virhearvio?* -näyttely ottaa kantaa nykysodan tapahtumiin sähköisin kuvin ja tekstein sekä taistelukentältä tuoduin autenttisista esineistä” (Parolan panssarimuseo päiväämätön b). ”Taistelukentältä tuodulla autenttisilla esineillä” (tai kuten Panssarimuseon johtaja Simo Hautala ilmaisee ”yksityisten keräilijöiden taholta taistelukentältä tulleella materiaalilla”) tarkoitetaan muun muassa Ukrainassa sotineen suomalaissotilaan ”hyväkuntoisia” varusteita (*Hämeen Sanomat* 2023). Vieressä koreilee ukrainalaisen äärioikeiston Azov-pataljoonan vahanukkesotilas asepukeineen ja hihamerkkeineen. Eettisesti on kuitenkin arveluttavaa, että samassa yhteydessä on esillä myös sodassa kuolleiden tai vähintään vakavasti loukkaantuneiden venäläisten sotilaiden repaleisia sotilaspuvun jäänteitä ja muuta iskuissa ympäriinsä lentänyttä varustusta. Mitä tällä venäläisten sotilaiden dehumanisaatiolla pyritään viestimään? Eikö ihmisarvo kuulu kaikille? Eikö venäläisten jäämistöt tulisi ensisijaisesti palauttaa kuolleiden sotilaiden omaisille? Onko eettisesti korrektia kehystää jäämistö Parolan panssarimuseon tuhansien vierailijoiden nähtäville? Entä miten on mahdollista, ettei Parolan panssarimuseon näyttely ole herättänyt minkäänlaista keskustelua etiikasta ja arvoista samaan tapaan kuin muualla maailmassa?

Esimerkiksi kun Azerbaidžanin pääkaupungissa Bakussa avattiin huhtikuussa 2021 Karabahin sodan ”voittoa” juhlistava Trophy Park -puisto, useat ”länsimaiset” toimittajat, poliitikot ja organisaatiot kritisoivat oikeutetusti sen näytteillepanoa. Puistossa oli esillä Armenian armeijan tuhoutuneiden sotavarusteiden ja panssaroitujen taisteluajoneuvojen lisäksi satoja kuolleilta armenialaisjoukoilta otettuja kypäriä sekä kuolleita armenialaisia sotilaita kuvaavia vahanukkeja. Esimerkiksi Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaari Dunja Mijatović (2021) ilmaisi Azerbaidžanin presidentille Ilham Alijevälle lähettämässään kirjeessä huolensa puiston avajaisista ja armenialaisten epäinhimillistämistä:

Olen pahoillani kuullessani, että avasitte äskettäin Bakussa Trophy Parkin [...], jossa kaikki voivat vieraillla, myös pienet lapset. [...] Pidän tällaisia kuvia erittäin häiritsevinä ja nöyryyttävinä. Tällainen esittely voi vain entisestään voimistaa ja vahvistaa pitkään jatkuneita vihamielisiä tunteita ja vihapuhetta sekä moninkertaistaa ja edistää suvaitsemattomuuden ilmenemismuotoja.

Mijatovićin mukaan museon kaltaiset representaatiot estävät todellisen sovinnon syntymisen konfliktin osapuolten välillä. Kirjeesssänsä hän myös muistutti Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) lausunnosta, jossa varoitetaan ”vastakaisten kertomusten kehittämisen vaaroista” ja viholliskuvien luomisesta (Mijatović 2021). ECRI onkin kehottanut toistuvasti asianomaisia jäsenvaltioita ryhtymään toimiin tällaisia suuntauksia vastaan.

Myös Euroopan parlamentti (2021) tuomitsi puiston yhteisessä päätöslauselmassa:

[...Näytteilleasettelua] voidaan pitää väkivallan ihannointina ja se uhkaa lisätä vihamielistä asennetta ja yllyttää vihapuheeseen tai jopa jäljellä olevien sotavankien ja muiden armialaisten siviilivankien epäinhimilliseen kohteluun, mikä pahentaa vihan ilmapiiriä [...].

Euroopan parlamentin varapuhemies Heidi Hautala (2021) kritisoi henkilökohtaisesti puiston avaamista Twitterissä: ”Tämä teemapuisto Azerbaidžanissa on kuvottava. Peruskouluikäiset lapset altistetaan avajaisissa tällaiselle sodanlietsonnalle”. Tätä taustaa vasten on aiheellista kysyä, miksei Parolan panssarimuseon samanlainen eettisesti arveluttava representaatio kirvoita keskustelua Suomessa laajemmin. Päinvastoin sen nostattamien nationalististen tunteiden nähdään omassa yhteiskunnassa pikemminkin vahvistavan yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä koetaan tärkeänä voimavarana näinä vaikeina aikoina.

Koko perheen militarisoimista

Kriittisen militarismitutkimuksen välinein voidaan tarkastella arjen hallinnan ja infrastruktuurin sekaan kätkeytyviä militaristisia käytäntöjä, jotka ovat kiinnittyneet syvälle elämäämme ja ajatteluunne. Parolan panssarimuseo osallistuu tähän prosessiin: se harjoittaa Johan Galtungin (1990) terminologiaa käyttäen ”kulttuurista väkivaltaa” ja oikeuttaa suoran ja rakenteellisen väkivallan hyväksyttävyyttä yhteiskunnassamme.

Museossa vierailee vuosittain noin 30 000 ihmistä. Viime vuonna kävijämäärä lähes kolminkertaistui (Lasssheikki 2023). Museo-opas kertoi meille, että suurin osa kävijöistä tutustuu museoon koulujen loma-aikoina. Näin ollen museossa vieraili runsaasti lapsiperheitä. Eri halleissa tarkkailimme, kuinka vanhemmat esittelivät sotakalustoa lapsilleen, jotka kiipeilivät panssariajoneuvojen päälle ja kurkkivat niiden sisälle aina kun mahdollista. Lapsille on rakennettu panssariajoneuvojen ympäröimä leikkipiha. Sisäänkäynnin yhteydessä ja kahvilaan saavuttaessa on myynnissä erilaisia sotaleluja, tankkien pienoismalleja, maastokuvioisia vaatteita, päähineitä ja koulutarvikkeita. Koululaisille järjestetään myös omia ohjattuja kierroksia, joissa he pääsevät tutustumaan panssarien sotahistoriaan ja sotiin ylipäätään.

Museon nettisivuilla kerrotaan, kuinka opastus ”herättää teräksen eloon”:

Yleisopastuksessa museovieraat eläytyvät panssarin ja panssarintorjunnan historiaan museon perusnäyttelyn monipuolisen tarjonnan kautta. Tiivis opastus kuljettaa kuulijat läpi itsenäisen Suomen sotahistorian kertoen tarinaa niin aseista kuin niiden käyttäjistäkin. (Parolan panssarimuseo päiväämätön c.)

Lapset pääsevät osallistumaan myös museosuunnistukseen:

Panssarimuseon perusnäyttely toimii hyvin historianopetuksen tukena. Museossamme esille tuotavaan kulttuuriperintöön perehdytään suunnistamalla ja etsimällä omatoimisesti vastauksia annettuihin kysymyksiin. Suunnistuksen tulokset puretaan yhdessä ohjaajan kanssa. Suunnistus soveltuu kouluikäisille noin 10-vuotiaista alkaen. (Parolan panssarimuseo päiväämätön c.)

Museon luonteen valossa herää kuitenkin kysymys, onko museon tarkoituksena kasvattaa lapsia sotamyönteisiksi ja vahvistaa heidän kansallismielisyyttään. Millaisia asenteita lapsille muodostuu venäläisistä, jotka museossa toiseutetaan viholliskuvien kautta ja joiden riekaleisilla vaatteilla mehustellaan Ukrainan sodan tragedian yhteydessä? Entä ne venäjänkieliset lapset,

jotka saattavat mahdollisesti osallistua opastetuille koulukierroksille? Miten opastetut museokierrokset vahvistavat heidän kuulumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan? Kuten tiedämme muista tutkimuksista, ”[s]uomalainen ja venäläinen sotamuisti törmäävät Suomessa asuvien venäjänkielisten arjessa” (Davydova-Minguet 2021, 139) tuottaen kuulumattomuuden tunnetta.

Vaikka valtamediat Suomessa eivät ole löytäneet kritisoitavaa Parolan panssarimuseosta (vaan pikemminkin mainostaneet sitä, esim. *Hämeen Sanomat* 2023; Lassheikki 2023; Niskanen 2024), lapsiin kohdistuvasta militarisoitumisesta Venäjällä on julkaistu artikkeleita. Esi-merkiksi lokakuun alussa Jenni Jeskanen (2023) kirjoittaa *Helsingin Sanomien* kolumnissaan ”Venäjällä militarisoiminen näky lelu-kaupassakin” seuraavasti:

Oikeisiin tankkeihin voi tutustua Venäjän asevoimien ”sotilaallis-patrioottisessa kulttuuri- ja virkistyspuistossa” nimeltä Park Patriot, jossa vierailin hiljattain. Koko perheelle suunnattu armeijan huvipuisto sijaitsee Moskovan alueella, tunnin ajomatkan päässä pääkaupungista. Sen tarkoituksena on kasvattaa armeijan toimintaan ja tehdä siitä houkuttelevaa.

Vaikka Jeskanen tunnistaa militarisoitumisen myös Suomessa, hän oikeuttaa sen Venäjän aloittamalla hyökkäyssodalla Ukrainassa. ”Suomi on militarisoitunut Venäjän hyökkäyssodan aikana kovaa vauhtia, mutta itänaapuriin verrattuna militarismi on vielä lapsenkengissä” (Jeskanen 2023). Muuttaisiko vierailu panssarimuseossa hänen käsitystään militarisoinnin syvyydestä Suomessa, vai maistuisiko museokierroksen jälkeen kahvi ja Tiger II -tankkisuklaa ”Tankkitupa”-nimisessä museokahviossa militarististen lelujen ja vaatteiden keskellä? On kuvaavaa, että monet suomalaiset poliitikot ja toimittajat näyttävät tunnistavan militarisoitumisen Azerbaidžanissa tai Venäjällä, mutta eivät Suomessa. Johtuuko tämä kaksinaismoralis- mista, joka on salakavalasti legitimoitu kansallisiin tarpeisiimme? Jostain syystä kansallismie- linen sodan ihannointi on kotikutoisena hyväksyttävää, mutta *inhottavaa*, kun se tapahtuu ”siellä”, jossain muualla.

Kenellä on oikeus keskustella Suomen historiasta?

Kun kirjoitimme Parolan panssarimuseon näytteillepanosta viime vuoden marraskuussa rasisminvastaiseen *Raster*-tutkijaverkostoon artikkelin (Romashov & Maïche 2023) tarkoituk- senamme oli tämän artikkelin tapaan tarkastella kriittisesti museon luomaa historiallista tari- nallisuutta ja sen eettisyyttä nykypäivän kontekstissa. *Hämeen Sanomat* julkaisi uutisosiossaan noin kolme kuukautta myöhemmin Arno Juutilaisen kriittisen artikkelin otsikolla ”Panssari- museota syytetään natsismista ja viholliskuvista” (Juutilainen 2024).³ *Hämeen Sanomat* julkaisi seuraavana päivänä pääkirjoituksen ”Sotahistoriasta on kerrottava vääristelemättä” (*Hämeen Sanomat* 2024a). Artikkeleissa väitettiin perättömästi, että olisimme *Rasterissa* julkaistussa tekstissämme syyttäneet Parolan panssarimuseota natsismista. Toiseksi *Hämeen Sanomat* vih- jaili meidän toimivan vieraan vallan nimissä sekä pääkirjoituksessaan että etenkin 21. helmi- kuuta lukijapalautteeseen liittyen otsikolla ”Tutkijatohtorien jutut satavat suoraan Putinin laariin” (*Hämeen Sanomat* 2024b). Juutilaisen artikkelissa nostettiin lisäksi poikkeuksellisesti

3 Nettiversion otsikkona oli ”Tutkijatohtorit syyttävät Panssarimuseota natsismista ja militaristisesta fetisismistä”. Lisäksi artikkeli julkaistiin lukuisilla Keskisuomalainen-mediakonsernin omistamien sanomalehtien netti- alustoilla (*Länsi-Savo, Keskisuomalainen, Savon Sanomat, Itä-Savo, Kouvolan Sanomat ja Etelä-Suomen Sanomat*).

esiin Karim Maïchen etnisyys. Hän määriteltiin kansalaisuudeltaan algerialais-suomalaiseksi vailla tarkempaa tietoa hänen taustastaan.

Sosiaalinen media seurasi perässä ja sen kirjoitukset tihkuivat russo- ja islamofobisia purkauksia. Viesteissä meidän oletettiin olevan ”venäläinen” ja ”algerialainen”, välillä jopa muodossa ”ryssä” ja ”afrikkalainen”. Näihin olettamuksiin perustui väite, ettemme ymmärrä Suomen historiaa, Suomen ”erillissotaa” tai sitä, ettei Suomen armeijan hakaristillä ole minikäänlaista yhteyttä Natsi-Saksan hakaristiin. Meistä tehtiin ulkopuolisia ”vihollisen agenda” ajavia viidennen kolonnan toimijoita. *Oletettuja* kansallisia identiteettejämme korostettiin siten, että ne estäisivät meitä puhumasta kriittisesti kansallisista historiallisista narratiiveista tai Parolan panssarimuseon näytteillepanosta. Palaute tarjoaa runsaasti materiaalia pohtia sitä, kenellä on oikeus ja valta keskustella Suomen historiasta ja muistinpolitiikasta. Kuten Sara Ahmed (2000) kirjoittaa, on merkityksellistä ymmärtää yksilön kokemuksen sosio-kulttuurisia ulottuvuuksia eli sitä, miten tunnekokemus vaikuttaa tapaan, jolla ihminen merkityksellistää olemassaoloaan ja asemaansa yhteiskunnassa. Tämä prosessi onkin monella tapaa mielenkiintoinen esimerkki eritaustaisten kansalaisten kuulumisen rakentumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan ja kansallisista militaristisista ulossulkevista narratiiveista, viholliskuvista ja niiden rakentumisesta.

Valtamedian, paikallislehtien ja sosiaalisen median käyttäjien, joiden joukossa oli myös tunnettuja poliitikkoja, reaktioita kriittisiin pohdintoihimme museonäyttelyistä voidaankin pitää episteemisen väkivallan ilmentymänä (Spivak 1988). Näissä kirjoituksissa meidät yritettiin selvästi asettaa toisiksi, potentiaalisiksi uhkiksi suomalaiselle kansallisvaltiolle. Tällaisilla diskursiivisilla käytännöillä tietyt ihmiset vaiennetaan marginalisoimalla heidät vaarallisiksi sosiaalisiksi subjekteiksi; heidän näkemyksensä eivät ansaitse tulla kuulluiksi, heidän mielipiteitään ei kannata kuulla tai heidän äänensä pitäisi jopa tukahduttaa. Tässä tapauksessa Suomen kansallisvaltion ”vartijat” pitivät Parolan panssarimuseota koskevaa artikkeliamme temppeleinä häpäisynä ja tunsivat tarvetta nousta puolustamaan pyhäkköään. Keskustelu tai sen puute osoittaa selvästi, kuinka mahdollisuus moniarvoisiin näkökulmiin menneisyyteen ja nykyisyyteen liittyen on kutistunut yhä militarisoituvassa yhteiskunnassamme.

Lopuksi

Olemme kritisoineet viholliskuvien rakentumista Parolan panssarimuseon näyttelyissä ja sen houkuttelevaa militaristista ympäristöä kriittisen militaristitutkimuksen viitekehyksessä sekä tarjonneet vastaavia esimerkkejä muualta maailmasta. Olemme ihmetelleet, miksi militarismin ilmenemismuodot tunnistetaan muualla, muttei omassa maassa. Suora vastauksemme kysymykseen on *nationalismi*, jossa ei tunnisteta oman kansallisvaltion rakenteisiin upotettua militarismia, koska nationalismi itse muodostuu militarististen diskurssien ja käytäntöjen kautta.

Museoiden tuottamasta tarinallisuudesta, valta-asemista, positionaalisuudesta sekä yhteiskunnallisesta vaikutuksesta on julkaistu lukuisia yhteiskuntatieteellisiä teoksia liittyen konfliktien, sotien ja väkivallan representointiin (esim. Autry 2013; Cercel 2018; Sodaro 2018; Bull ym. 2019; Heartley 2022). Niissä toistuvat tyypillisesti kysymykset siitä, kenen ääni museoiden näytteillepanossa kuuluu, millaisia valintoja ja mistä lähtökohdista näyttelyt

on rakennettu ja ketkä ovat päässeet osallistumaan päätöksentekoprosesseihin. Tällä artikkelillamme osallistumme myös näihin akateemisiin keskusteluihin.

Olemme lähestyneet kirjeitse *Hämeen Sanomien* päätoimittajaa Tuulia Viitasta ja vaatineet oikaisua meitä koskevan virheellisen tiedon jakamisesta 27. helmikuuta 2024. *Hämeen Sanomat* ei koskaan vastannut kirjeeseemme eikä oikaissut virheellisiä tietoja, jotka johtivat meidän maalittamiseemme, jossa etninen taustamme ja tutkijana toimiminen yhdistettiin syytöksiin vieraan vallan nimiin toimimisesta. Teimme lopulta kantelun Julkisen sanan neuvostoon (JSN). Puolen vuoden odotuksen jälkeen saimme juuri tämän artikkelin valmistumisen kynnyksellä lopulta vastauksen JSN:lta. Meille ilmoitettiin, että neuvoston puheenjohtaja Eero Hyvönen oli päättänyt olla ottamatta kanteluamme neuvoston täyden kokoonpanon käsittelyyn. Perusteluina tiedonannossa todettiin, että etnistäminen oli tapahtunut hänen mukaansa kunnioittavasti ja että Maïchen esittelemistä algerialais-suomalaiseksi ”voi pitää harhaanjohtavana, muttei kuitenkaan korjausta edellyttävänä olennaisena asiavirheenä” (JSN 9267/UL/24 2024). Meidän syyttämisesämme vieraan vallan nimissä toimimisesta ei ollut JSN:n mukaan mitään väärää, sillä toimintamme ei *Hämeen Sanomien* artikkelissa väitetty olevan ”tietoista”. Olimmeko siis Hyvösen tulkinnan mukaan pikemminkin ”hyödyllisiä idiootteja”? Lisäksi Hyvönen totesi, että *Hämeen Sanomilla* oli artikkelimme pohjalta oikeus tulkintaansa väittää meidän syyttäneen Parolan panssarimuseota natsismista, vaikka väite olikin hänen mielestään väärä. Lausunnossa ei mainittu sanallakaan sitä, ettei *Hämeen Sanomien* päätoimittaja ollut reagoinut millään tavalla yhteydenottoomme ja vaatimukseemme korjata edellä mainittuja asiavirheitä.

Millaisia seurauksia tällaisilla päätöksillä on rodullistetuille tutkijoille? Ovatko tutkijat tasa-arvoisia osallistuessaan julkiseen poliittiseen keskusteluun? Tutkijoina meillä on oikeus ottaa osaa julkiseen keskusteluun samalla tavalla kuin muillakin ilman, että joudumme otikkotasolla valheellisten väittämien kohteiksi. Olemme kokeneet tärkeäksi nostaa Parolan panssarimuseon epäeettiset sekä nationalismiin pohjautuvat subjektiiviset narratiivit esille, vaikka ymmärrämme hyvin taustoistamme johtuvat sensitiivisyydet. Toisaalta meidän taustoistamme katsottuna on ollut todella mielenkiintoista tutkia näkemyksistämme herännyttä keskustelua ja stigmatisaatiota.

Suosittellemme lämpimästi vierailua Parolan panssarimuseossa kaikille ja erityisesti rauhantutkijoille. Museon valinnoissa ja historian rakentamisessa ei ole kyse vain panssarijoukkojen teknisten ominaisuuksien arvioinnista vaan Suomen ehkä suurimmasta militarismin tempelistä. Toivomme, että museossa vierailevat henkilöt pystyisivät arvottamaan kriittisesti kansallismielisiä historiankuvauksia Suomessa ja sen ulkopuolella.

Lähteet

- Abungu, George Okello (2019): ”Museums: Geopolitics, decolonisation, globalisation and migration”. *Museum International*, 71(1–2), 62–71. <https://doi.org/10.1080/13500775.2019.1638030>
- Ahmed, Sara (2000): *Strange encounters. Embodied others in postcoloniality*. Routledge.
- Ahmed, Sara (2012): *On being included: Racism and diversity in institutional life*. Duke University Press.
- Autry, Robyn (2018): ”The political economy of memory: The challenges of representing national conflict at ‘identity-driven’ museums”. *Theory & Society*, 42, 57–80. <https://doi.org/10.1007/s11186-012-9185-5>

- Bull, Anna Cento, Hans Lauge Hansen, Wulf Kansteiner & Nina Parish (2019): "War museums as agonistic spaces: Possibilities, opportunities and constraints". *International Journal of Heritage Studies*, 25(6), 611–625. <https://doi.org/10.1080/13527258.2018.1530288>
- Caddick, Nick (2018): "Life, embodiment, and (post-)war stories: Studying narrative in critical military studies". *Critical Military Studies*, 7(2), 155–172. <https://doi.org/10.1080/23337486.2018.1554942>
- Cameron, Duncan (1971): "The museum, a temple or the forum". *Curator*, 14(1), 11–24.
- Cercel, Cristian (2018): "The military history museum in Dresden: Between forum and temple". *History & Memory*, 30(1), 3–39. <https://doi.org/10.2979/histmemo.30.1.02>
- Davydova-Minguet, Olga (2021): "Sotamuistia ja muistisotaa: Suomen venäjänkielisten ristiriitainen asemoituminen yllärajaisiin muistimaisemiin". Teoksessa: A. Rastas & L. Koivunen (toim.) *Marginaaleista museoihin*. Vastapaino.
- Enloe, Cynthia (2015): "The recruiter and the sceptic: A critical feminist approach to military studies". *Critical Military Studies*, 1(1), 3–10. <https://doi.org/10.1080/23337486.2014.961746>
- Euroopan parlamentti (2021): Päätöslauselma sotavankien tilanteesta Armenian ja Azerbaidžanin viimeisimmän konfliktin jälkeen, 20.5.2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0251_FI.html
- Galtung, Johan (1990): "Cultural violence". *Journal of Peace Research*, 27(3), 291–305. <https://doi.org/10.1177/0022343390027003005>
- Graham, Stephen (2012): "When life itself is war: On the urbanization of military and security doctrine". *International Journal of Urban and Regional Research* 36(1), 136–155. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01026.x>
- Haraway, Donna (1988): "Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective". *Feminist Studies*, 14(3), 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
- Hast, Susanna & Noora Kotilainen (toim.) (2024): *Sodan pauloissa. Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Hautala, Heidi (2021): Twitter, 19.4.2021. <https://twitter.com/heidihautala/status/1384176944229486599>
- Heartley, Rebecca (2022): "Warping narrative: Historical representation at the war museum". *The Ascendant Historian* 2(1), 32–40.
- Howell, Alison (2018): "Forget 'militarization': Race, disability, and the 'martial politics' of the police and of the university". *International Feminist Journal of Politics*, 20(2), 117–136. <https://doi.org/10.1080/14616742.2018.1447310>
- Hämeen Sanomat* (2023): "Parolan Panssarimuseon näyttelyssä on esillä konkreettinen todiste Ukrainan sodan armottomuudesta. Esillä on muun muassa Kiovaan pyrkineen venäläissotilaan varustusta". TikTok, 5.7.2023. <https://www.tiktok.com/@hameensanomat/video/7252308518244601114>
- Hämeen Sanomat* (2024a): "Pääkirjoitus: Sotahistoriasta on kerrottava vääristelemättä – Panssarijoukkojen ikivanha tunnus on eri asia kuin natsi-Saksan symboli". <https://www.hameensanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/6574636>
- Hämeen Sanomat* (2024b): "Lyhyesti lukijoilta: Tutkijatohtoreiden jutut satavat suoraan Putinin laariin". 21.2.2024. <https://www.hameensanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/6576704>
- Jeskanen, Jenni (2023): "Venäjällä militarisoiminen näkyy lelukaupassakin". *Helsingin Sanomat*, 3.10.2023. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000009892911.html>
- Julkisen sanan neuvosto (JSN) (2024): Päätös 9267/UL/24, 2.10.2024.
- Jutilainen, Arno (2024): "Panssarimuseota syytetään natsismista ja viholliskuvista". *Hämeen Sanomat*, 20.2.2024, 4.
- Kotilainen, Noora & Susanna Hast (2021): "Suomi ja kriittisen militarismitutkimuksen tarve". *Kosmopolis*, 51(4), 27–44.
- Lasssheikki, Petri (2023): "Kävijäryntäyksen Panssarimuseoon aiheuttanut tankkiharvinaisuus sai jatkoaikaa Parolassa". *YLE*, 2.10.2023. <https://yle.fi/a/74-20052868>

- Mijatović, Dunja (2021): Letter to the President of the Republic of Azerbaijan, 20.4.2021. <https://rm.coe.int/letter-to-mr-ilham-aliyev-president-of-the-republic-of-azerbaijan-by-m/1680a2364c>
- Molden, Berthold (2016): "Resistant pasts versus mnemonic hegemony: On the power relations of collective memory". *Memory Studies*, 9(2), 125–142. <https://doi.org/10.1177/1750698015596014>
- Moser, Stephanie (2010): "The devil is in the detail: Museum displays and the creation of knowledge". *Museum Anthropology*, 33(1), 22–32. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1379.2010.01072.x>
- Mouffe, Chantal (2013): *Agonistics: Thinking the world politically*. Verso.
- Niskanen, Anna-Maria (2024): "Parolan panssarimuseo haluaa näyttää Ukrainan sodan todellisuuden." *YLE*, 24.2.2024. <https://yle.fi/a/74-20075670>
- Parolan panssarimuseo (päiväämätön a): Perusnäyttely, 15.10.2023. <https://www.panssarimuseo.fi/nayttelyt/perusnayttely>
- Parolan panssarimuseo (päiväämätön b): Vaihtuvat näyttelyt, 5.10.2023. <https://www.panssarimuseo.fi/nayttelyt/vaihtuvat-nayttelyt>
- Parolan panssarimuseo (päiväämätön c): Opastukset, 15.10.2023. <https://www.panssarimuseo.fi/palvelut/opastukset>
- Romashov, Vadim & Karim Maïche (2023): "Parolan panssarimuseo: militaristisesta fetisismistä epäinhimillistämiseen". *Raster*, 27.11.2023. <https://raster.fi/2023/11/27/parolan-panssarimuseo-militaristisesta-fetisismista-epainhimillistamiseen/>
- Ryynänen, Sanna (2024): "Tutkijat joutuivat sanomalehden maalittamiksi". *Raster*, 4.6.2024. <https://rasterverkosto.wordpress.com/2024/06/04/tutkijat-joutuivat-sanomalehden-maalittamiksi/>
- Sodaro, Amy (2018): *Exhibiting atrocity: Memorial museums and the politics of past violence*. Rutgers University Press.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988): "Can the subaltern speak?". Teoksessa: C. Nelson & L. Grossberg (toim.) *Marxism and the interpretation of culture*. University of Illinois Press.

The Parola Armour Museum as a temple of militarism in Finland

This article examines the permanent exhibits of the Parola Armour Museum as well as the 2023 temporary exhibition "Fighting Ukraine – Russia's mistake?" using the theoretical framework of critical military studies in conjunction with critical museum studies. We address the hidden practices of militarism within its infrastructure and argue that the Parola Armour Museum appears as a temple of militarism according to Duncan Cameron's (1971) classic conceptualization. The article contains ethnographic reflections based on two visits to the museum in 2023 as well as to the reactions raised by the text we wrote based on the visits. Attention was paid to display, use of space, themes, educational role and visitors. We ask how the Parola Armour Museum maintains and creates a nationalist conception of history for militaristic purposes. The article also reflects on how the Russian state's armed attack on Ukraine has been used to justify militarization in Finland and maintain the enemy image. We raise the general question of why there is a tendency to recognize militarization processes in other countries but not in one's own. We argue that the practices of the Parola Armour Museum glorify military technology and acts of war, create an image of the enemy and dehumanize that enemy, while drawing children into a militaristic play environment. By analyzing media reactions to our critical reflections on the museum, we conclude that its main function is that of a national temple with authoritarian power rather than a social forum for democratic debate.

Keywords: enemy images, museum, nationalism, politics of memory, social militarization

Muistiinpanoja keväältä 2022

Aiju Salminen¹

1 Kuvittaja, <aiju.salminen@gmail.com>

Arkipäivän episodit – Miten militarismi kietoutuu arkipäiviini?

Meeri Tiensuu¹

Aluksi

Tämä teksti käsittelee militarismin kietoutumista elämäni arkipäiväisissä kokemuksissa ja keskusteluissa. Tekstin menetelmällisenä inspiraationa olen käyttänyt *Feminist Conversations on Peace* -teosta (Smith & Yoshida 2022), jossa joukko feministisiä tutkijoita syventyy arkisten keskustelujen avulla purkamaan rauhan tarkoituksia, muotoja sekä sitä, miten keskustelut rauhasta voivat toimia tiedonlähteenä ja paikkana (meta)työlle, politiikalle, aktivismille ja hoivalle. Viime vuosien aikana olen oppinut arvostamaan arkipäiväistä ajatustenvaihtoa tapana hahmottaa maailmaa ja tuottaa tietoa. WhatsApp-keskusteluissa, kahvilan vessajonossa, metsäkävelyillä tai työpaikan lounastauoilla käydyt keskustelut tuttujen tai tuntemattomien henkilöiden kanssa ovat antaneet minulle useita oivaltamisen hetkiä ja haastaneet totuttuja ajatusmalleja.

”Arkipäivän episodeilla” viittaan erilaisiin, toisistaan irrallisiin keskusteluihin, kohtaamiin ja hetkiin, joissa olen ollut mukana joko itse tai välillisesti. Ne avaavat henkilökohtaisia kokemuksiani edistäen samalla ”keittiöpuhetta” (engl. *kitchen table reflectivity*, ks. Kohl & McCutcheon 2015) tutkimusmetodologisena lähestymistapana laadulliselle (rauhan)tutkimukselle. Uskon, että keittiöpuhe, olipa se tiedostettua tai ei, voi auttaa tarkastelemaan identiteettejämme, positioitamme ja kokemuksiamme osana yhteiskuntaa.

Kirjoitus on jaettu kolmeen eri episodiin, joissa olen tarkoituksellisesti sekoittanut eri tilanteita toisiinsa selventääkseni ja korostaakseni antamiani esimerkkejä ja argumentaatiotani. Keskusteluissa mainittujen ihmisten nimet on muutettu, mutta he ovat antaneet suostumuksensa minulle kirjoittaa itsestään ja käymistämme keskusteluista. Teksti perustuu omiin muistoihini ja tulkintoihini enkä ole kerännyt systemaattisesti aineistoa tekstin kirjoittamista varten.

Koronapandemian alettua keväällä 2020 muistan pohtineeni valtionhallinnon käyttämää retoriikkaa, jossa koronavirusta vastaan ”taisteltiin” ja ”suojauduttiin.” Mietin tuolloin, miten viruksesta tehtiin, ja miten siitä myös tuli, ”kaikille yhteinen vihollinen” sotahistoriasta tuntemamme militaristisen retoriikan ja metaforien myötä (Sontag 1991; Kotilainen & Harju 2020). Kuluneiden vuosien aikana olen aiempaa kriittisemmin tarkastellut militarismia paitsi suomalaisessa yhteiskunnassa myös omassa ajattelussani ja arjessani. Militarisaatiolla viittaan prosessiin, ”joka johtaa sotilaallisten arvojen ja tapojen vakiintumiseen ja voimistumiseen” (Vastapuu ym. 2024, 37; ks. myös Enloe 2004). Esittelemäni arkipäivän episodit tuovat esiin, miten militarisaatio kietoutuu arkeeni samalla horjuttaen turvallisuudentunnettani. Tekstin

¹ YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, <meeri.tiensuu@tuni.fi>

myötä haluan myös osallistua ja osaltani edistää kriittistä militarismikeskustelua Suomessa nostamalla esiin henkilökohtaisia, arkipäiväisiä tilanteita, joissa militarismi on tavalla tai toisella ollut läsnä (ks. myös Hast ym. 2024).

Teksti nojaa vahvasti omiin havaintoihini ja tulkintoihini, minkä vuoksi koen tärkeäksi avata omaa asemaani ja taustaani. Tutkimus ei ole koskaan neutraalia (ks. esim. Halse & Honey 2005; Mohanty 1988), vaan tutkimusprosessit muotoutuvat aina tutkijan arvojen, uskomusten, kokemusten (Vanner 2015) sekä valittujen menetelmien ja teoreettisten viitekehysten kautta. Kuvailen itseäni kriittiseksi feministiseksi rauhantutkijaksi, jonka tutkimusta ohjaa ajatus sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä. Haluan ymmärtää ja tukea alistettuja ja marginalisoituja ihmisiä, oppia heiltä ja ennen kaikkea parantaa heidän mahdollisuuksiaan elää vapaasti, turvallisesti ja tasavertaisesti yhteiskuntiansa ja muiden yhteisöjen jäseninä. Feministinen rauhantutkimus (McLeod & O'Reily 2019; Wibben ym. 2019; Väyrynen ym. 2021; Björkdahl & Mannergren Selimovic 2021) tarjoaa itselleni lähestymistapoja, jotka auttavat paitsi navigoimaan erilaisten valtarakenteiden välillä ja sisällä, myös tukevat (itse)reflektiota omassa tutkimuksessani.

Osana feminististä rauhantyötä ja -tutkimusta pyrin jatkuvasti analysoimaan, kyseenalaistamaan ja nostamaan esiin hierarkioiden merkityksiä ja vallan muotoja erilaisia sosiaalisia ilmiöitä tarkasteltaessa. Pyrin soveltamaan tutkimusmenetelmiä, joiden avulla kuulen ja ymmärrän paremmin ulossuljettujen, marginaalissa olevien ihmisten ääntä osana tiedon tuotantoa. ”Feministinen rauha” kuvastaa myös tapojani toimia ja tehdä yhteistyötä muiden kanssa, heijastellen arvopohjaani ja agendaani edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Koen, että kriittinen, feministinen rauhantyö ulottuu näin ollen myös tutkimukseni ulkopuolelle määrittäen jokapäiväistä elämääni. Tiedostan kuitenkin myös olevani tietynlaisen sosiaalishistoriallisen prosessin ja kontekstin tuotos. En siis ole irrallinen tai vapaa tiedostamattomista ennako-olettamista tai ajatusmalleista, kuten *mielen militarisaatiosta* (Vastapuu ym. 2024). Sitä suuremmalla syyllä haluankin tarkastella ja oppia militarismin vaikutuksista elämässäni ja itsessäni.

Episodi 1

Minä (M) & Kristine (K), Tampere, kesäkuu 2023, WhatsApp-viestinvaihtoa:

K: Mennäänkö Rillinkiin Hämeenpuistossa?

M: Kävelin siitä ohi tänään Ilon kanssa ja Hämeenpuistossa on ilmeisesti sotilasnäyttely menossa. En haluaisi olla tankkien ympäröimänä.

K: Ahaa, okei, se on siellä taas. Muistan saman tapahtuman viime vuodelta, ja että siellä oli teltoja ja sotilaita ja muuta sotilasvarustusta. Ei mennä sinne.

M: Jotenkin tuntuu epämukavalta, että Puolustusvoimat vie julkista tilaa tuolla tavalla. Kai niiden tarkoitus on markkinoida itseään ja tehdä itsestään lähestyttävämpiä.

K: Olisiko Pyynikintorin Tuoppi parempi? Nähdäänkö siellä 30 minuutin päästä?

M: Sopii, nähdään kohta!

Saavumme Tuoppiin, tilaamme oluet ja valitsemme pöydän terassilta. Jatkamme keskustelua Hämeenpuiston tapahtumaan liittyen. Keskustelemme siitä, mitä Puolustusvoimat meille edustaa ja mistä asenteemme sitä kohtaan juontuu. Jaamme hyvin samankaltaisia tunteita ja ajatuksia asiaan liittyen. Ajattelemme molemmat, että Puolustusvoimia kritisoidaan julkisesti vain harvoin, silloinkin kun syytä olisi. Puhumme siitä, miten Suomen liittyminen puolustusliitto Natoon meni ja miten vaikea oli ääneen silloin sanoa, mitä oikeasti ajattelee Natosta ja siihen liittymisestä.

M: Se oli älytöntä, miten valtava paine oli liittyä Natoon. Siitä ei käyty juurikaan keskustelua. Ja jos sanoi, että pitäiskö hieman tarkastella sitä, että millainen yhteisö Nato on, niin sut leimattiin putinistiksi.² Nato nähtiin ja varmaan edelleen nähdään vaan sellaisena turvasatamana, johon on kunnia-asia päästä mukaan.

K: Joo, Natoon liittyvistä ongelmista ei puhuttu mitään. Natosta tuli itsestäänselvyys ja harvoin kuulee kritiikkiä sitä kohtaan. Nato on hyvin onnistunut markkinoimaan itsensä sellaiseksi yhteisöksi, johon on tärkeää haluta kuulua.

Tilaamme toiset oluet ja jatkamme keskustelua samoista aiheista. Kristine kertoo minulle ukrainalaisesta ystävästään. Hänen mukaansa on ollut vaikea suhtautua siihen, miten tämän ystävän puhe venäläisistä on muuttunut sodan alkamisen jälkeen, ja nykyisin hän käyttää todella demonisoivaa retoriikkaa. Toteamme sen olevan ymmärrettävää mutta silti surullista. Kerron, miten minä ja ystäväni kokoonnuimme yhteen vain muutama päivä Venäjän hyökkäyksen alettua ja koitimme purkaa pelon, huolen, levottomuuden ja ahdistuksen tunteita.

M: Se oli absurdi ilta. Olimme peloissamme ja keskustelimme siitä, miten toimitaan, jos Venäjä hyökkää Suomeen. En ollut koskaan ajatellut sellaisen olevan mahdollista, ja yhtäkkiä kävimmekin todella konkreettisesti läpi asioita liittyen siihen, miten toimitaan ja pidetään yhteyttä Venäjän hyökätessä. Sinänsä Naton kannatuksen nousu sen kevään aikana on ihan ymmärrettävä reaktio. En itsekään ollut lainkaan näin kriittinen vuosi sitten. Jos olisimme silloin käyneet samaa keskustelua, niin tuskin olisin osannut analysoida tätä asiaa samalla tavalla kuin nyt.

Episodi 2

Kotona, maaliskuu 2024

Avaan *Helsingin Sanomien* sovelluksen puhelimestani ja selailen uutisia silmäillen otsikoita. Huomioni kiinnittyy otsikkoon ”*Menkää jonnekin muualle*” – *Panssarivaunut ryskyivät Lapin metsissä, kun Naton valtava sotaharjoitus pääsi vauhtiin.*³ Pysähdyn ”menkää jonnekin muualle” lainauksen äärelle ja ajattelen, että kerrankin joku on samaa mieltä kanssani. Avaan artikkelin ja ryhdyn lukemaan. Päästyäni kohtaan, jossa maavoimien operaatiopäällikkö prikaatikenraali Sami-Antti Takamaa kertoo, miten Pohjois-Suomessa sotaharjoitusten järjestäminen on helppoa, koska siellä on runsaasti tilaa, pyöräytän silmiäni ja sanon ääneen: ”Entäpä alueen eläimet tai luonto ylipäätään?” Mieleeni muistuu Laura Junka-Aikion pu-

² Ks. myös Berg & Fredriksson (2024).

³ Ponto (2024).

heenvuoro Feminism and Wars -yhteisön ja Sotilaallisen vallan kieli suomalaisessa demokratiassa -hankkeen järjestämässä tapahtumassa Ulkopoliittisessa instituutissa kuukausi sitten.⁴ Junka-Aikio nosti tärkeänä huomiona esiin, että sotaharjoitusalueilla on aina elämää, vaikka sotilastahot usein tahtovat kertoa päinvastaista. Suomen Lapissa elämä viittaa siellä asuvien ihmisten ja erityisesti saamelaiden ihmisten elämään, eläinten, puiden ja eri lajien elämään. Huomaan hermostuvani lukemastani. Olen kyllästynyt ja turhautunut lukemaan lausuntoja, jotka pönkittävät patriarkaalisia rooleja ja rakenteita ilman kriittistä otetta siihen, kenen turvallisuudesta tai turvattomuudesta oikeastaan puhutaan. Puren huultani ja revin kynsinauhaa vasemman käden peukalostani. ”Miksi näiden sotilasajien pitää olla niin sotilasajia”, ajattelen. Mitä jos Laura Junka-Aikion kaltaisia tutkijoita haastateltaisiin Natoa, turvallisuutta tai puolustusvoimia koskevissa artikkeleissa? Tunnistaisimmeko silloin militarismin paremmin? Voisiko se tehdä meistä kriittisempiä ja auttaa tarkastelemaan sotilaallisia arvoja ja käytäntöjä ympärillämme?

Luen artikkelin loppuun. Olen tyytyväinen, että artikkelissa oli tuotu esiin edes yksi kriittinen, ja ehkä jossain määrin vihainenkin ääni esiin. Nimettömänä pysytellyt mies oli ”menkää jonnekin muualle” -kommentin takana. Suljen artikkelin ja palaan selaamaan muita uutisotsikoita.

Seuraavana päivänä selailen entistä Twitteriä. Vastaani tulee Laura Junka-Aikion twiitti. Hän on lukenut saman artikkelin ja kirjoittanut twiitin⁵ heijastellen helmikuuisessa tapahtumassa puhumiaan asioita.⁶ Jatkan selailua. Algoritmini syöttävät minulle kuva- ja videomateriaalia Gazasta. Kuvat ovat lohduttomia ja jäävät häiritsemään mieltä vielä sovelluksen suljettuani. Kirjoitan ystävälleni viestin, jossa jaan ajatuksiani siitä, miten sosiaalinen media tuo sotakuvastoa silmillemme eteen päivittäin. Vastauksessaan hän pohtii, miten palaamme sosiaalisen median parista aina kuitenkin omaan arkeemme sekunneissa, mutta kuvat, videot ja postaukset kuitenkin kietoutuvat osaksi päiväämme. Mietin, millaisia vaikutuksia tällä on mielimme militarisoitumiseen. Millainen rooli sosiaalisella medialla ja medialla yleisemmin on militarismin välittäjänä?

Episodi 3

Minä (M) & Hilma (H) & Ilo-koira, Tampere, maaliskuu 2024

Olen kävelyllä koirani ja ystäväni Hilman kanssa Pyynikinharjun metsässä. Keskustelemme töihin liittyvistä asioista ja pohdimme rahoitusta eräälle projektille. Hävittäjälentokone lentää ylitsemme ja keskustelumme keskeytyy äänekkään, häiritsevän jylinän alle. Ilokin säikähtää ääntä ja etsii suojaa jalkojeni juuresta pelokkaan näköisenä, häntä koipien välissä. Ääni saa minut ärtyneeksi, sillä se sai koirani pelokkaaksi enkä pystynyt ennakoimaan tilannetta. Jaan tuntemukseni Hilmalle ääneen. Hän nyökkää ja katselee taivaalle pohtien, kuuluisimmeko

4 Militarism, Gender and War in the Nordics, 1.2.2024. <https://www.fiaa.fi/tapahtuma/militarism-gender-and-war-in-the-nordics>, 28.8.2024.

5 Laura Junka-Aikio [@laurajunka]: ”Pohjoisessa valtion maita riittää, joten sen osalta harjoituksen järjestäminen on sinänsä helppoa”, kertoo prikaatikenraali Enontekiön sotaharjoituksista. Unohtuiko että: [Twiitti]. X, 6.3.2024. <https://twitter.com/laurajunka/status/1765393768646111532>.

6 Ks. myös Junka-Aikio (2024).

lisää vastaavia ääniä. Yritän lohduttaa ja rohkaista Iloa. Jatkamme matkaa. Olemme hiljaa ja kävelemme eteenpäin. Ilo tarkkailee ympäristöönsä huolestunut ilme kasvoillaan ja on selvästi valppaana. Vilkuilemme edelleen taivaalle, kunnes Hilma keskeyttää hiljaisuuden.

H: Kun olin vielä Syyriassa, hävittäjien äänistä tuli jossain vaiheessa normaaleja. Näiden äänien kuuleminen tarkoitti usein, että lähellä on pian pommituksia. Muistan, kuinka eräänä päivänä näimme työpaikaltamme pommituksia ja kuulimme ampumisten äänien lähestyvän. Se oli niitä päiviä, kun kävi selväksi, että sota olisi kaikkialla Syyriassa. Kun seuraavana päivänä menin töihin, meidän piti lähteä kesken päivän ja jättää kaikki taakse.

Vahva suru valtaa minut kuunnellessani Hilmaa. Hän jatkaa kertomalla sisaruksestaan, joka oli sotilas ja joka yritti suojella perheenjäseniään aina pysymällä hiljaa. Hän kertoo toisesta sisaruksestaan, joka joutui syyttä vankilaan. Hän kertoi vanhemmastaan, joka menehtyi. Hän kertoi surusta ja ikävästä ja kalvavasta epätiedosta, sillä hän ei vielä tiennyt, mitä Syyriaan jääneille perheenjäsenilleen oli tapahtunut.

Metsäkävelymme ottaa melko odottamattoman käänteen. Hävittäjän ääni näytti herättäneen Hilmassa synkkiä, surullisia ja tuskallisia muistoja, joihin en itse osaa sanoa oikeastaan mitään, mutta yritän silti.

M: Olen pahoillani, Hilma. On aivan kauheaa, mitä sinä ja perheesi olette kokeneet. Useimmat ihmiset Suomessa tuskin osaavat ajatella, että hävittäjän ääni voi aiheuttaa tällaisia muistoja. Sota ja sotien äänet ovat asioita, joita useimmat ihmiset eivät ole kokeneet itse.

H: Joo, luulen, että vain harva Suomessa tietää, millaista oikea sota on tai miltä se kuulostaa. Ja onhan se myös hyvä, että ihmiset eivät tiedä. Haluaisin itsekin olla tietämättä.

Lopuksi

Tätä tekstiä kirjoittaessani ja kuluneen vuoden aikana tekemiäni huomioita pohtiessani olen todennut Suomessa vallitsevan epärealistisen määritelmän siitä, mitä turvallisuus tarkoittaa. Julkisessa keskustelussa usein toistuva ”turvallisuus” on epämääräinen perustelu erinäisille poliittisille linjavedoille ja päätöksille. Lisäksi käsitteen määritelmä uusintaa hyvin kapeaa käsitystä turvallisuudesta painottaen valtiollisia ja kansallisia näkökulmia ja sivuuttaen yksilötason kokemuksen ja ymmärryksen (Vastapuu ym. 2024). Onkin kestävämpiä ylläpitää näin harhaista määritelmää turvallisuudesta, saati turvallisuuden tunteesta jatkuvasti moninaistuvammassa yhteiskunnassamme. Pidämme yllä tarinaa, jossa Suomi on rauhallinen, turvallinen ja vakaa maa, ja samalla ohitamme valtavan määrän turvattomuuden kokemuksia liittyen esimerkiksi rasismiin tai homofobiaan. Sama käy ilmi sisäministeriön turvallisuuden tunnetta käsittelevästä seurannasta (Sisäministeriö 2023), jonka mukaan suomalaisten turvallisuuden tunne on heikentynyt merkittävästi. Cynthia Enloeta (2004) mukailen onkin kysyttävä, mitä sanalla ”turvallisuus” tarkoitetaan ja kenen tai keiden turvallisuudesta Suomessa loppujen lopulta ollaan huolissaan. Yksilötason turvallisuuden tunnetta ja sen muotoutumista olisikin tärkeä tutkia lisää ja kiinnittää huomiota siihen, millaisissa hetkissä ihmiset

sanovat olevansa peloissaan ja miten sotilaallinen läsnäolo mahdollisesti vaikuttaa turvallisuuden tunteen horjumiseen.

Tarkastellessani suomalaista yhteiskuntaamme niin kriittisen militarismitutkimuksen linsien kuin keittiöpuheenkin läpi havahdun siihen, miten militaristinen ja monin tavoin väkivaltainen se onkaan. Huoleni on, että militarisoituminen vahvistaa entisestään väkivallan jatkumoa (engl. *continuum of violence*, ks. Kelly 1987) aiheuttaen kitkaa ihmisten väliseen yhteiseloon ja laajemmin yhteiskuntarauhaan. Lisäksi pelkään, että mitä vahvemman otteen militarismi yhteiskunnassamme saa, sitä vaikeampaa ja vaarallisempaa sen kriittisestä tarkastelusta tulee. Sotaharjoitukset, hävittäjät ja niiden äänet, sotilaspukuihin pukeutuneet asiantuntijat tai sotakalusto keskellä kaupunkia herättävät minussa huolta, ahdistusta ja pelkoa. Eivät välttämättä siksi, että ajattelin sodan uhkan olevan tiiviimmin läsnä elämässäni, vaan enemminkin siksi, mitä nämä elementit laajemmin edustavat. Patriarkaalisten ja sotilaallisten arvojen ja käytäntöjen nousu tuntuvat jatkuvasti kaventavan mahdollisuuksiamme edes kuvitella rauhallista, oikeudenmukaista yhteiseloa, joka olisi vapaa alistamisesta. Siksi toivonkin, että esittelemäni arkipäivän episodit voisivat herätellä mieliämme entisestään tarkastelemaan sitä, millaisia vaikutuksia sotilaallisilla prosesseilla, ajatusmalleilla ja arvoilla on jokapäiväisessä elämässämme.

Huolta ja pelkoa militarismin vaikutuksista suomalaisessa yhteiskunnassa ja omassa elämässäni olen osannut helpottaa keittiöpuheiden lisäksi lukemalla erityisesti feministisiä teoksia. Päätänkin tämän tekstin otteeseen yhdestä suosikeistani ja toivon sen voivan rohkais- ta muitakin pohtimaan erilaisia vastarinnan muotoja militarisaatiolle:

Kamppaillessamme militarismia vastaan meidän on vastustettava kulttuurissamme tapahtuvaa sosiaalistamista ja aivopesua, joka opettaa meitä passiivisesti hyväksymään väkivallan tavallisuuden jokapäiväisessä elämässä ja uskomaan, että voimme poistaa väkivallan väkivallalla. Vaikka se saattaaakin vaikuttaa pieneltä, meidän on tärkeää säädellä mitä lapsemme ja me itse televisiosta katsomme. [- -] Militarismia vastustavien naisten on oltava valmiita vetämään kaikki tukensa sodalta, tiedostaen täysin, että totaalinen tuen vetäminen vaatii välttämättä myös muutosta psyykeissämme; muutosta, joka muuttaa väkivallan passiivisen hyväksynnän aktiiviseksi vastarinnaksi. (hooks 2015, 97, suom. MT.)

Lähteet

- Berg, Elin & Emma Fredriksson (2024): "Don't say peace: Militarisation and the shrinking space for critical voices in the Swedish NATO debate". *Critical Studies on Security*, 1–5. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358643>
- Björkdahl, Annika & Johanna Mannergren Selimovic (2021): "Methodologies for feminist peace research". Teoksessa: T. Väyrynen, S. Parashar, É. Féron & C. C. Confortini (toim.) *Routledge Handbook of feminist peace research*. Routledge.
- Enloe, Cynthia (2004): *The curious feminist. Searching for women in a new age of empire*. University of California Press.
- Halse, Christine & Anne Honey (2005): "Unraveling ethics: Illuminating the moral dilemmas of research ethics". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(4), 2141–2162. <https://doi.org/10.1086/428419>

- Hast, Susanna, Noora Kotilainen, Tiina Seppälä, Saara Särmä & Leena Vastapuu (2024): "Making feminist sense of militarisation of the mind". *Critical Studies on Security*, 1–6. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358642>
- hooks, bell (2015): *Talking back: Thinking feminist, thinking black*. Uud. painos. Routledge.
- Junka-Aikio, Laura (2024): "Training on Terra Nullius? A decolonial approach to militarisation in Sápmi and Northern Finland". *Critical Studies on Security*, 1–5. <https://doi.org/10.1080/21624887.2024.2358645>
- Kelly, Liz (1987): "The continuum of sexual violence". Teoksessa: J. Hanmer & M. Maynard (toim.) *Women, violence and social control*. Palgrave Macmillan.
- Kohl, Ellen & Priscilla McCutcheon (2015): "Kitchen table reflexivity: Negotiating positionality through everyday talk". *Gender, Place & Culture*, 22(6), 747–763. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2014.958063>
- Kotilainen, Noora & Anu A. Harju (2020): "Korona ja kuolemattomuuden harhan murtuminen". *Thanatos*, 9(1), 96–129.
- McLeod, Laura & Maria O'Reilly (2019): "Critical peace and conflict studies: Feminist interventions". *Peacebuilding*, 7(2), 127–145. <https://doi.org/10.1080/21647259.2019.1588457>
- Mohanty, Chandra (1988): "Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses". *Feminist Review*, 30(1), 61–88. <https://doi.org/10.1057/fr.1988.42>
- Ponto, Otto (2024): "Menkää jonnekin muualle' – Panssarivaunut ryskyvät Lapin metsissä, kun Naton valtava sotaharjoitus pääsi vauhtiin". *Helsingin Sanomat*, 5.3.2024. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000010254304.html>
- Sisäministeriö (2023): Suomalaisten turvallisuuden tunne on heikentynyt viime vuodelta. Tiedote, 26.10.2023. <https://intermin.fi/-/suomalaisten-turvallisuuden-tunne-on-heikentynyt-viime-vuodesta>
- Sontag, Susan (1991): *Illness as a metaphor and AIDS as its metaphors*. Penguin.
- Smith, Sarah & Keina Yoshida (toim.)(2022): *Feminist conversations on peace*. Bristol University Press.
- Vanner, Catherine (2015): "Positionality at the center: Constructing an epistemological and methodological approach for a Western feminist doctoral candidate conducting research in the postcolonial". *International Journal of Qualitative Methods*, 14(4). <https://doi.org/10.1177/1609406915618094>
- Vastapuu, Leena, Saara Särmä, Noora Kotilainen & Susanna Hast (2024): "Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkistuslista". Teoksessa: S. Hast & N. Kotilainen (toim.) *Sodan pauloissa – Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Väyrynen, Tarja, Swati Parashar, Élise Féron & Catia Cecilia Confortini (toim.)(2021): *Routledge handbook of feminist peace research*. Routledge.
- Wibben, Annick T. R., Catia Cecilia Confortini, Sanam Roohi, Sarai B. Aharoni, Leena Vastapuu & Tiina Vaittinen (2019): "Collective discussion: Piecing-up feminist peace research". *International Political Sociology*, 13(1), 86–107. <https://doi.org/10.1093/ips/oly034>

Ohjeita kirjoittajille

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukselle OJS-järjestelmän kautta osoitteessa journal.f/kosmopolis Word-, Wp- tai RTF-muodossa (Times New Roman 12 pt., riviväli 1,5). Tekstii ei tavuteta tai palstoiteta. Molemmiin puolin anonyymien vertaisarvioinnin jouhevoittamiseksi tekstissä on vältettävä sanamuotoja tai viittauksia, jotka paljastaisivat kirjoittajan henkilöllisyyden. Kirjoittaja tarkistaa myös, ettei tekijän tietoja jää esimerkiksi ylä- tai alatunnisteeseen tai dokumentin ominaisuuksiin.

Käsikirjoituksen lisäksi järjestelmään jätetään erillinen tiedosto, josta käy ilmi kirjoittajan nimi, arvo, ammatti, toimipaikka, kirjeenvaihto-osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite.

Artikkeleiksi ja näkökulmiksi tarkoitettuihin käsikirjoituksiin on liitettävä omalle sivulle 100–150 sanan pituinen suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sekä englanninkielinen otsikko. Abstraktien alle liitetään avainsanat (3–5 kpl) aakkosjärjestyksessä suomeksi ja englanniksi.

Mahdolliset kuvat ja taulukot tulee laatia erillisille papereille puhtaaksi piirrettyinä tai toimittaa sopivassa elektronisessa tiedostomuodossa. Ne tulee otsikoida ja numeroida juoksevasti (Kuva 1, Taulukko 1, Kartta 1 jne.). Excel-kaavioista tulisi toimittaa myös alkuperäinen xls-tiedosto datoineen. Skannatut ym. kuvat toivotaan mahdollisimman korkearesoluutioisina tiff- tai jpg-tiedostoina. Tekstin yhteydessä on osoitettava kunkin kuvan ja taulukon paikka. Kuvien ja taulukoiden mahdollisesta käytöstä tulee keskustella etukäteen päätoimittajien kanssa.

Selittävät viitteet numeroidaan juoksevasti ja sijoitetaan tekstiin alaviitteiksi. Pitkiä alaviitteitä tulisi välttää.

Lähdeluettelo tulee omalle sivulle tekstin loppuun, otsikolla Lähteet. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Viitteiden ja lähteiden merkintä

Lähdeviitteet sijoitetaan tekstin sisään sulkeisiin. Kirjallisuusviitteissä ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen julkaisuvuosi ja lopuksi viittauksen sivunumerot (Giddens 1979, 76–77). Mikäli tekstillä on kaksi kirjoittajaa mainitaan molempien sukunimet (Agnew & Corbridge 1995, 15–23) ja useamman kirjoittajan tapauksissa merkitään ensimmäinen nimi ja ym. (ks. Hall ym. 1978). Viitattaessa kahteen tai useampaan lähteeseen sijoitetaan lähteet tärkeysjärjestykseen (Giddens 1979; Hall ym. 1978; ks. myös Alasuutari 1984). Lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Lähdeluetteloon merkitään vastaavasti kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, julkaisun nimi kursivoituna (huom. pienet alkukirjaimet), mahdollinen julkaisusarja sekä kustantaja. Käytettäessä muuta kuin teoksen alkuperäistä laitosta tehdään tekstinsisäinen viittaus käytettyyn laitokseen ja teoksen alkuperäiset julkaisutiedot sisällytetään lähdeluetteloon (esim. Wittgenstein 1999). Teoksiin viitattaessa käytetään siis näitä muotoiluja:

Alasuutari, Pertti (toim.) (1984): *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 28. Tampereen yliopisto.

Agnew, John & Stuart Corbridge (1995): *Mastering space: Hegemony, territory and international political economy*. Routledge.

Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Macmillan.

Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clark & Brian Roberts (1978): *Policing the crisis. Mugging, the state, and law and order*. Macmillan Press.

Wittgenstein, Ludwig (1999/1958): *Sininen ja ruskea kirja. Filosofisten tutkimusten esitutkimuksia (1933–1935)*. Suom. H. Nyman. WSOY.

Tieteellisen tutkielman merkitseminen lähdeluetteloon:

Kukkula, Tanja (2007): *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.

Artikkeliin viitattaessa mainitaan kirjoittaja, julkaisuvuosi ja sivunumero (Gergen 1977, 318; Wallerstein 1990, 63). Jos sanoma- tai aikakauslehden artikkelin tai uutinen kirjoittajaa ei ole annettu, merkitään viittaukseen julkaisun nimi ja julkaisuvuosi (*Newsweek* 1965). Ilmestymispäivämäärä on syytä mainita vain, jos sillä on asiayhteyden kannalta erityistä merkitystä (ks. *Helsingin Sanomat* 23.2.2005).

Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, artikkelin nimi lainausmerkeissä, lehden/kirjan nimi kursivoituna, vuosikerta ja ilmestymisnumero suluissa sekä artikkelin sivut, jonka jälkeen artikkeleista annetaan mahdollinen doi-tunnus. Sanoma- ja aikakauslehdistä merkitään ensin julkaisun nimi (kursiivilla), julkaisuvuosi (suluissa), artikkelin/uutisen otsikko, ilmestymispäivämäärä ja mahdolliset sivu- tai osionumerot:

Gergen, Kenneth (1977): "Social psychology as history". *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(1), 309–320. <https://doi.org/10.1037/h0034436>

Helsingin Sanomat (2005): "Chirac ja Bush olivat eri mieltä EU:n ja Naton rooliasta". 23.2.2005, A11.

Newsweek (1965): "Yankee go home". 16.8.1965, 23–26.

Wallerstein, Immanuel (1990): "Culture is the world-system: A reply to Boyne". Teoksessa: M. Featherstone (toim.) *Global culture*. Sage, 63–65.

Mikäli viitataan välittömästi edellä viitattuun teokseen, merkintä mainittu teos (mt.) tai mainittu artikkeli (ma.) riittää.

Internet-lähteeseen viitattaessa mainitaan dokumentin kirjoittaja (Jisi 1995; Cotter 2018), tuottaja (White House 2004a; 2004b) sekä vuosiluku tai (näiden puuttuessa) dokumentin nimi (ks. Terrorism Research Center päivämätön).

Lähdeluetteloon merkitään dokumentin kirjoittaja/tuottaja, vuosiluku, dokumentin nimi kursivoituna, mahdollinen "tuottamispäivämäärä" ja http-osoite:

Cotter, Holland (2018): "An enthralling show of Afro-Atlantic history illuminates Brazil". *The New York Times*, 12.10.2018. <https://nyti.ms/2CcU0yH>

Jisi, Wang (1995): *Conflict de civilisations: Fondement theorique et significations pratiques*. <http://conflits.org/Numeros/19WAN2.html>

Terrorism Research Centre (päivämätön): Etusivu. <http://www.terrorism.com>

White House (2004a): State of the union address, 20.1.2004. <http://whitehouse.gov/stateoftheunion/2004/>

White House (2004b): President Bush's radio address, 21.2.2004. <http://whitehouse.gov/news/releases/2004/2/20040221.html>

Jos luettelossa esiintyy saman kirjoittajan/tuottajan samana vuonna julkaisemia kirjoituksia, merkitään vuosiluvun jälkeen kirjain: (1990a), (1990b), jne.

Artikkeleiden kirjoittajille lähetetään kaksi kappaletta lehteä, muille kirjoittajille yksi. Erillispainoksia ei ole mahdollista jakaa.